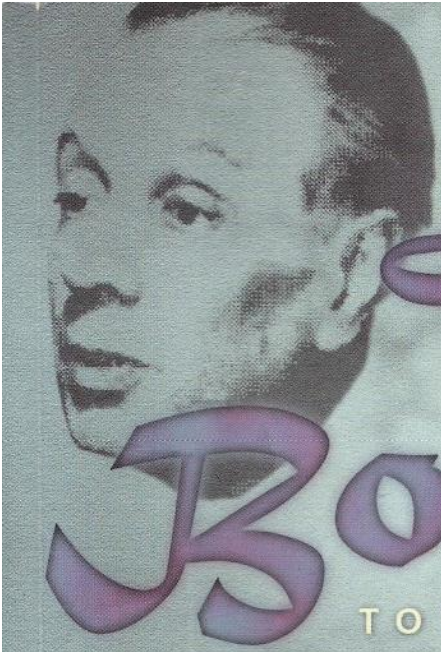

Jorge Luis Borges

TOPLU ESERLERİ 2

Alef

ÇEVİRENLER
Tomris Uyar, Fatih Özgüven,
Fatma Akerson, Peral Bayaz

İLETİŞİM

JORGE LUIS BORGES 1899'da Buenos Aires'te doğdu. İngiliz asıllı annesi ve İngiliz edebiyatına düşkün babası sayesinde İngilizce'yi İspanyolca'dan önce konuştu. Ortaöğrenimini Cenevre'de tamamladı ve daha sonra özel dersler aldı. Öyküleri önce Arjantin'deki *Sur* dergisinde, daha sonra İspanya ve Fransa'da yayımlandı. 1961'de İspanya'da Formentor, 1962'de Fransa'da Commandeur de l'Ordre des Arts et Lettres ödüllerini almasıyla ünü bütün dünyada yayıldı. Çeşitli Amerikan, İngiliz ve Fransız üniversitelerinde ders verdi, bir süre Avrupa'da dolaştı ve bütün dünyada birçok ödüller aldı. Borges, 14 Haziran 1986'da Cenevre'de, yirmi yıldır tanıdığı ve son yıllarında yanından ayrılmayan María Kodama'yla evlendikten kısa bir süre sonra öldü. Başlıca yapıtları: *Evaristo Carriego* (1930), *Discusión* (1932), *Historia universal de la infamia* (1935), *Ficciones* (1944), *El Aleph* (1949), *Otras inquisiciones* (1952), *El informe de Brodie* (1970), *El libro de arena* (1975), *La rosa profunda* (1975), *Siete noches* (1980), *Nueve ensayos dantescos* (1982), *La memoria de Shakespeare* (1983).

El Aleph (1949)
© 1989, María Kodama
Bu kitabın yayın hakları The Wylie Agency (UK) Ltd.'in aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 499 • Çağdaş Dünya Edebiyatı 106
ISBN 975-470-709-X
© 1998 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 1998, İstanbul
2. BASKI 2000, İstanbul (500 adet)
3. BASKI 2001, İstanbul (500 adet)

YAYIN SORUMLUSU Osman Yener
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Fatoş Gencosman
DİZGİ Remzi Abbas - Maraton Dizgievi
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Şerife Ünal
BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JORGE LUIS BORGES

Alef

El Aleph

ÇEVİRENLER

Tomris Uyar - Fatih Özgüven
Fatma Akerson - Peral Bayaz

iletişim

Jorge Luis Borges

TOPLU ESERLERİ

Yayınevinin Notu:

İletişim Yayınları, J. L. Borges'in eserlerinin telif haklarını elinde bulunduran Jorge Luis Borges Vakfı'yla yaptığı anlaşma uyarınca, Borges'in toplu eserlerini orijinal baskılarındaki yapıya sadık kalarak yayımlayacaktır. Borges'in başlıca eserlerinin geçmiş yıllarda Türkiye'de çeşitli yayınevleri tarafından yayımlandığı gözönüne alınırsa, ilk kez yasal telif hakları gözetilerek yapılan bu çalışmada, eski baskılarda yer alan bazı öykülerin yinelenmesinin bir gereklilik olduğu anlaşılacaktır. Toplu Eserler'in ikinci cildi olan *Alef*'teki kimi öyküler daha önce *Ölüm ve Pusula, Yolları Çatallanan Bahçe, Gölgeye Övgü* başlıklı kitaplarda, Alef öyküsü ise *Yazko* dergisinde ve *Modern Dünya Edebiyatı Antolojisi*'nde yer almıştır. Tomris Uyar, Fatih Özgüven ve Fatma Akerson öyküleri İngilizce'den, Peral Bayaz İspanyolca'dan dilimize çevirmiştir.

Toplu Eserler'de yer alacak kitaplardan daha önce çeşitli yayınevlerince yayımlananlar: *Historia Universel de la Infamia (Alçaklığın Evrensel Tarihi), Siete Noches (Yedi Gece), El Libro de Arena (Kum Kitabı), El Informe de Brodie (Brodie Raporu).* İlk kez yayımlanacak olanlar: *Ficciones, Evaristo Carriego, La Rosa Profunda, El Aleph, Discusion, Otras Inquisiciones, El Hacedor, Nueve Ensayos Dantescos, La Memoria de Shakespeare, Borges On Writing.*

İÇİNDEKİLER

Ölümsüz 9
Ölü 26
Tanrıbilimciler 33
Savaşçı ile Tutsağın Öyküsü 44
Tadeo Isidoro Cruz'un Yaşamı (1829-1874) 49
Emma Zunz 54
Asterion'un Evi 61
Öteki Ölüm 65
Deutsches Requiem 73
Averroes'in Arayışı 81
Zâhir 91
Tanrının Elyazısı 102
Labirentinde Ölen Kral İbni Hakan el-Buhâri 108
İki Kral ve İki Labirent 119
Bekleyiş 121
Eşikteki Adam 126
Alef 133
Epilog 151

ÖLÜMSÜZ

Süleyman, *Yeryüzünde yeni bir şey yoktur* diye buyurur. Böylece nasıl Eflatun, *bütün bilginin yalnızca anısına olduğunu kurmuşsa*; Süleyman da *bütün yenilik, yalnızca unutuştur* yargısını verir.

Francis BACON: Denemeler, LVIII

Cecilia Ingenieros'a

Londra'da, 1929 Haziranı başlarında, İzmirli antikacı Joseph Cartaphilus, Lusanya Prensesi'ne Pope'un küçük boy, altı ciltlik Iliad'ını (1715-1720) sunmuş. Prenses yapıtı almış; bu arada antikacıyla iki çift laf etmiş. Bize anlattığına göre adam, bitkin, topraksı, kül gözlü, kül sakallı, yüz çizgileri şaşılacak siliklikte biriymiş. Akıcı bir anlatımla ve bilisizce, birçok dilde anlatıyormuş derdini; birkaç dakika içinde, Fransızcadan İngilizceye, İngilizceden de Selanik İspanyolcası ve Makao Portekizcesinin garip bir bileşimine geçmiş. Ekim ayında Prenses, Zeus'un bir yolcusundan, Cartaphilus'un İzmir'e dönerken deniz üstünde öldüğünü ve Ios adasına gömüldüğünü öğrenmiş. Iliad'ın son cildinde, şu garip elyazmasıyla karşılaşmış.

Özgün metin, Latince deyişlerle dolu bir İngilizceyle yazılmıştır. Bizim sunduğumuz, aslına sözcüğü sözcüğüne bağlı bir uyarlamadır.

I

Anımsayabildiğim kadarıyla zorlu çabalarım, Diocletian'ın imparatorluğu döneminde Thebai Hekatompylos'taki bir bahçede başladı. Son Mısır savaşlarına katılmıştım (pek şanşeref derlemeksizin), Kızıl Deniz'e bakan Berenice'de bir tümen karargâhının halk yargıcıydım; humma ve büyü, yiğitlikte çelikten geri kalmayan nice adamın kanına girmişti. Moritanyalılar sonunda yenilmişti; başta asi kentlerin elinde olan toprak, artık sonsuza kadar, taştan Pluton tanrılarına adanmıştı; İskenderiye, dize getirildikten sonra, Caesar'dan boşu boşuna bağış dilemişti; bir yıla kalmadan tümenlerden utku haberleri ulaştı ama ben Mars'ın yüzünü ancak uzaktan, şöyle bir görebildim. Bu düş kırıklığı içime acılar saldı ve belki de beni pek ince uzun düşünmeksizin o korkunç, uçsuz bucaksız çöllerde gizli Ölümsüzler Kenti'ni aramaya yöneltti.

Zorlu çabalarımın Thebai'de bir bahçede başladığını söylemiştim. Gece boyunca gözüme uyku girmedi, yüreğimde bir çırpıntıdır gitti. Tan ağarmadan uyandım; köleferim uyuyorlardı, ay, sonsuz kumun rengindeydi. Doğudan, bitkin, kanlar içinde bir atlı çıkageldi. Birkaç adım ötede atından yuvarlandı. Güçsüz, yatışmaz bir sesle kentin surlarını yalayan ırmağın adını sordu bana Latince. Yağışlarla beslenmiş Mısır Irmağı'dır dedim. "Benim aradığım başka ırmak," dedi üzüngle, "ölümlüleri arındıran gizli ırmak." Göğsünden kara bir pıhtı fışkırdı. Bana, anayurdunun Ganj'ın öte yakasında bir dağ olduğunu ve bu dağda, denildiğine göre, batıya, yani dünyanın bitimine doğru gidildikte, suları ölümsüzlük bağışlayan ırmağa varılacağını anlattı. Kıyının ta içlerinde, Ölümsüzler Kenti'nin nice tabyası, amfisi ve tapınağıyla yükseldiğini de sözlerine ekledi. Tan ağarmadan öldü, gelgelelim ben o kenti ve ırmağını bulmayı aklıma koymuştum. Celladın sorguya çektiği bazı Moritanyalı tu-

tuklular yolcunun sözlerini doğruladılar; biri, insan yaşamının kesintiye uğramadığı vadiyi, Elysium'u anımsadı; bir başkası, insanların bir yüzyıl yaşadıkları Pactolos'un yükseldiği dorukları. Roma'da insanın yaşamını uzatmanın, çektiği acıyı da uzatmak, ölümlerini çoğaltmak olduğunu düşünen feylesoflarla konuştum. Aslında Ölümsüzler Kenti'ne baştanberi hiç inandım mı, bilmiyorum: galiba o dönemde onu arama çabası yeterli geliyordu. Getulia prekonsülü Flavius bu girişim için iki yüz asker verdi buyruğuma. Ayrıca yolları bildiklerini söyleyen birtakım paralı askerler de tuttum, bizi ilk bırakıp kaçan onlar oldular.

Sonraki olaylar, yolculuğumuzun ilk günlerinin anısını çarpıtıp tanınmazlaştırdı. Arsinoe'den ayrılarak kavrulan çöle daldık. Yılan yutan, sözel alışverişten habersiz mağara adamlarının ülkesinden geçtik; kadınlarını ortaklaşa kullanan, aslan etiyle beslenen garamant'ların ülkesinden; yalnızca Tartaros'a tapan augyl'lerin ülkesinden geçtik. Kumların kapkara kesildiği, yolcunun günün sıcağına dayanamayıp gecenin saatlerine el koymak zorunda kaldığı başka çöller de tükettik. Uzaklardan, Okyanus'a adını veren dağı şöyle bir gördüm: yamaçlarında ağuları etkisiz kılan sütleğen bitkisi büyüyor; doruğunda satyr'ler, kendilerini karaköşnüyc adamış kıyıcı ve yabanıl bir ulus yaşıyor. Toprağın canavarlar doğurduğu bu barbar yörelerin derinliklerinde böyle ünlü bir kentin barınabilmesi usdışı geliyordu hepimize. Yürümeyi sürdürdük, dönmek onursuzluk olurdu. Birkaç gözükara, yüzleri aya dönük uyudular; humma kasıp kavurdu onları; sarnıçların çürümüş suyundan çılgınlık ve ölüm içti kimileri de. İşte o zaman kaçmalar başladı; çok geçmeden de başkaldırılar. Onları bastırmada sertlik uygulamaktan kaçınmadım. Hakseverliği elden bırakmıyordum ama nöbetçilerden biri, fitnecilerin (içlerinden birinin çarmıha gerilmesinin öcünü hemen almak amacıyla) beni öl-

dürmeyi tasarladıklarını bildirdi. Bana bağlı birkaç askerle birlikte konak yerinden kaçtım. Onları çölde, kum fırtınalarında ve engin gecede yitirdim. Bir Girit okuyla yaralandım. Günlerce su bulamadan dolaştım durdum, belki de güneşle, susuzluğumla ya da susuzluk korkumla kaç kereler çarpımlanmış bir tek koca gündü. İzleyeceğim yolu, atımın sezgisine bıraktım. Tan ağarırken uzaklıklar, piramitlerle, kulelerle tarazlandı. Dayanma gücümü yitirerek, sonsuz ufaklıkta, ışıltılı bir labirent düşledim: ortasında bir su testisi duruyordu; ellerim nerdeyse testiye dokunacaktı, gözlerim onu görebiliyordu ne var ki kıvrımları öylesine incelikli ve karmaşıktı ki ona erişmeden öleceğimi bildim.

II

Neden sonra bu karabasandan silkindim, kendimi, ellerim bağlı, sarp bir dağ yamacına üstünkörü kazılmış, sıradan bir gömütten büyük sayılamayacak taş bir oyukta buldum. Kenarları ıslaktı, insan gücüyle değil zamanın eliyle cilalanmıştı. Göğsümde sancılı bir zonklama duydum, susuzluktan kavrulduğumu duydum. Ufka bakıp cılız bir sesle haykırdım. Dağın eteğinde suları bulanık bir çay, ses etmeden genişliyordu, selinti ve moloz doluydu; karşı yakada (son ya da ilk güneşin ışıklarında) açık seçik parıldıyordu Ölümsüzler Kenti. Surlar, kemerler, cepheler gördüm: zemin, taş bir çıkıntıydı. Benimkine benzer yüz kadar irili ufaklı oyuk, dağ ile vadiyi yarıyordu. Kumda sığ çukurlar vardı, bu biçimsiz hendeklerle kovuklardan çıplak, tenleri kara-sarı, diken-sakallı adamlar uğramıştı. Onları tanıyormuşum gibi geldi: Arap Körfezi kıyılarıyla Etiyopya mağaralarını dolduran hayvansı mağaralılar soyundan gelmeydiler; konuşamamalarına, yılan yutmalarına şaşmadım.

Susuzluğumun katlanılmazlığı beni gözüpek kılmıştı. Kumlardan on metre yükseklikte olduğumu hesapladım; gözlerim yumulu, ellerim ensemde, başaşağı attım kendimi yamaçtan. Kanayan yüzümü karanlık sulara verdim. Hayvanlar nasıl su içerse, öyle içtim kana kana. Kendimi yeniden uykuda ve sanrıda yitirmeden önce her nedense birtakım Yunanca sözcükler yineledim: *Aisepos'un zehirli suyunu içen Zeleali varsıl Troyalılar.*

Tepemde kaç gün, kaç gece devrildi bilmiyorum. Acılar içinde, mağaraların korunağını bir daha ele geçiremeden, o bilinmez kumlarda çırılçıplak, ay ile güneşin kumarına bıraktım zavallı yazgımın sonucunu. Mağaralılar, çocuksu barbarlıklarıyla ne sağ kalmama yardım ediyorlardı, ne de ölmeme. Beni öldürmeleri için boşuna yakardım. Bir gün bir çakmaktaşına sürtüp kopardım bağlarımı. Bir başka gün ayağa kalktım ve ben –bir Roma tümeninin askeri halk yargıcı Marcus Flaminius Rufus– yılan etinden payıma düşen ilk tiksinç tayını dilenerek ya da çalarak ele etmeyi başardım.

Ölümsüzleri görme, insanüstü kente dokunma hevesi, uyumamı engelliyordu. Benim amacımı kavramışçasına mağara adamları da uyumuyorlardı; önceleri beni gözetlediklerini düşündüm, sonraları, bendeki tedirginliğin onlara da bulaştığını anladım, köpeklerde de görülebilir bu eğilim. Barbar köyden ayrılırken en işlek saati seçtim, hemen herkesin oyuklardan hendeklerden uğrayıp batan güneşe görmeksizin baktığı akşamüstü saatini. Tanrısal bağışa sığınmaktan çok, dile getirilen sözcüklerle kabileyi yıldırmak adına, yüksek sesle yakardım bir süre. Kum tepecikleriyle akışı kesilen ırmağın karşı kıyısına geçtim, Kent'e yöneldim. Şaşkına dönen iki-üç kişi, ardıma düştüler. Soyun öbür bireyleri gibi onlar da ufak-tefektiler; korkudan çok yadırgama uyandırıyorlardı. Taş ocağı izlenimi veren irili ufaklı bir sürü koyağın çevresinden dolandım: Görkemine

kapıldığımdan, Kent'i yakınlarda sanmıştım. Geceyarısına doğru, surların sapsarı kumda putsever suretlerle dikelen kara gölgelerine adım atabildim. Kutsal bir ürkü soluğumu kesiyordu. Yenilik ve çöl öylesine kaçınılasıdır ki insanoğlunun gözünde, mağaralılardan birinin beni sonuna kadar izlemesi hoşuma gitmişti. Gözlerimi yumdum ve (uyumadan) günün ilk ışıklarını bekledim.

Kent'in taş bir çıkıntı üstünde kurulduğundan sözetmiştim. Yüksek bir kayayı andıran bu çıkıntı, aşılmazlıktan yana surlardan geri kalmıyordu. Boşuna yordum kendimi; kara zeminin düzeninde en ufak bir sapma görülmüyor, değişmez duvarlar tek geçit vermiyordu. Güneşin yakıcı etkisiyle bir mağaraya sığınmak zorunda kaldım; arkalarda bir çukur vardı, çukurda da aşağılardaki karanlığa inen dipsiz bir merdiven. Merdivenden indim; iç kapayıcı bir geçitler kargaşasından geçerek engin, yuvarlak bir odaya ulaştım, güçlükle seçiliyordu. Tam dokuz kapı vardı bu mahzende; sekizi, haince yine aynı odada son bulan bir labirente açılıyordu; dokuzuncu (o da labirentti ya) birincinin tıpkısı ikinci bir yuvarlak odaya açılıyordu. Bu odaların toplam sayısını bilemiyorum; kara yazgımla kuruntularım, gerçek sayıyı birkaç katıyla çarpmış olmalıydı. Sessizlik düşmancaydı ve hemen hemen tamdı; bu derin taş-ağda nereden geldiğini çıkaramadığım bir yeraltı esintisinden başka ses yoktu; küçücük paslı su çağıltıları, yarıkların arasında sessizce yitip gidiyorlardı. Dehşet verici bir uyarlama gösterdim bu ne idüğü belirsiz dünyaya; dokuz kapılı dehlizlerden, uzun uzun dalbudak salan mahzenlerden başka bir şeyin varlığına inanamaz hale geldim; yeraltında ne süre dolaştım, bilmiyorum, tek bildiğim, aynı yurtsamanın etkisiyle bir keresinde o dolambaçlarda, barbarların acımasız köyüyle kendi öz kentimi karıştırmamdır.

Geçitlerden birinin derinliklerinde, önceden görünmeyen

bir duvar kesti önümü; tepeden uzak bir ışık vurdu. Şaşkın şaşkın yukarılara baktım: başdöndürücü, doruk yükseltilerde öyle mavi bir gök halkası gördüm ki mora dönmüştü sanki. Duvarda belli aralarla madenî halkalar duruyordu. Yorgunluktan adım atamıyordum ama tırmanmayı sürdürdüm, arasıra duralayarak sarsak sevinç hıçkırıklarıyla sarsılıyordum yalnız. Uzaktan, sütun başlıklarını, dışbükey pervazları, üçgen alınlıklarıyla mahzenleri, granit ile mermerin karmaşık şataſatını gördüm. Böylelikle de karanlık, içiçe labirentlerin kördüğümünden görkemli Kent'e ağma olanağına kavuştum.

Küçük bir alana, daha doğrusu bir çeşit avluya çıktım. Mimarisi ve yükseltileri değişken bir tek yapı çevreliyordu alanı; çeşit çeşit kubbelerle sütunlar, bu bağdaşımsız yapının birer parçasıydı. Karşımdaki inanılmaz anıtın öteki niteliklerinden çok, yapım yılının sonsuz eskiliği soluğumu kesti. İnsan soyundan da eskiydi bana kalırsa, yeryüzünden de. Bu apaçık çpeskilik (göze nedense korkunç gelse de) ölümsüz yapı ustalarının yapıtlarıyla uyumluydu bence. Önceleri sakınarak, sonraları kayıtsızca, en sonunda da çılgınca o mimariye vurdum kendimi; bu içinden çıkılmaz yapının merdivenlerinde, eşiklerinde gezindim. (Sonradan basamakların yükseklikleriyle genişliklerinin farklı farklı olduğunu öğrendim; bu gerçek, tırmanırken duyduğum benzersiz bitkinliğin nedenini anlamamı sağladı.) "Bu saray, tanrıların yapımıdır olsa olsa," diye düşünmüştüm başlangıçta. İnsan ayağı değmemiş iç bölgeleri dolaşınca ilk izlenimimi düzelttim: "Burayı yapan tanrılar ölmüşler." Yapının garipliklerinin ayrımına varınca da dedim ki: "Burayı yaratan tanrılar zaten çılgınmışlar." Biliyorum, bu sözleri, nedense pişmanlığı andıran bir tövbekârlık duygusuyla, elle tutulur bir korkudan çok, korku düşüncesiyle etmiştim. Bu engin epeskilik izlenimine zamanla yenileri eklendi: bi-

timsizliğe, acımasızlığa, karmaşık bir anlamsızlığa ilişkin şeyler. Bir labirenti katetmiştim ve Ölümsüzlerin pırıltılı kenti, içimi ürküyle, tiksintiyle dolduruyordu yine. Labirent, insanları şaşırtmak üzere kurulmuş bir yapıdır; simetriden yana zengin mimarisi, bu amacın buyruğuna sunulmuştur. Yarım yamalak araştırdığım sarayın mimarisiyse, böyle bir kesinlikten yoksundu. Kör geçitler, yüksek, ulaşılmaz pencereler, bir hücreye ya da bir uçuruma açılan uğursuz kapılar, basamakları ve trabzanları aşağılara sarkan, inanılmaz birtakım tepetaklak merdivenler gırla gidiyordu. Anıtsal duvarın kıyısına iğreti yaslanan basamaklar da, kubbelerin görkemli karanlığında şöyle birkaç dönüş yaptıktan sonra hiçbir yere açılmadan ölüp gidiyorlardı. Saydığım örnekler, aslına sözcüğü sözcüğüne bağlı mı, bilemem; tek bildiğim, yıllar yılı benim karabasanlarıma üşüştükleridir; şöyle şöyle bir ayrıntı, gerçeğin mi yoksa gecelerimi çığrından çıkaran birtakım biçimlerin mi suretidir, artık bilecek durumda değilim. "Bu kent" (diye düşündüm) "öylesine dehşet verici ki gizli bir çölün ortasında kurulmuş olsa da, yalnızca varlığı ve kalıcılığıyla geçmişi ve geleceği ağuluyor, dahası, yıldızları bile her nasılsa ateşe atabiliyor. O durduğu sürece, dünyada hiç kimse güçlü ya da mutlu olamaz." Onu tanımlamak istemiyorum; bağdaşmaz sözcüklerin bir karmaşası, dişlerin, organların ve kafaların, elbirliğiyle, canavarca bir üremede, bir nefrette karar kıldığı bir kaplan ya da boğa gövdesi (belki de) yaklaşık imgelerdir.

O tozlu, nemli yeraltı kayaları arasından geri dönüşümün evrelerini anımsamıyorum. Tek bildiğim, son labirentten çıktığımda hain Ölümsüzler Kenti'ni yine çevremde bulacağım korkusundan bir türlü kurtulamamamdı. Başka bir şey anımsamıyorum. Başedilmezleşen şu unutuş, belki de bile-isteyeydi; belki de kaçış koşullarının öylesine iticiydi ki onları bir o kadar unutulmaz başka bir günde unutmaya andiçmiştim.

III

Zorlu çabalarımın öyküsünü dikkatle okuyanlar, kabileden bir adamın, bir köpek gibi ardıma düşüp beni surların irili ufaklı gölgelerine kadar izlediğini anımsayacaklardır. Son mahzenden çıktığımda, onu mağaranın ağzında buldum. Kumlara uzanmıştı, özenle bir dizi harf çiziyor, çizip çizip siliyordu, tıpkı düşlerimizdekiler gibi kavranış sınırına varır varmaz dağılıp giden harfler. Önce, bunu ilkel bir yazı sandım; sonra da sesli konuşma evresine gelmemiş insanların yazı yazma evresine erişebileceklerini düşünmenin saçmalığını kavradım. Üstelik, şekillerden hiçbiri birbirine benzemiyordu, bu da harflerde simgesellik olasılığını hepten ortadan kaldırıyor, en azından azaltıyordu. Adam, harfleri çizdikten sonra onları inceliyor, düzeltmeler yapıyordu. Birden, bu oyundan bezmişçesine, ayasıyla bileğini kuma sürtüp sildi hepsini. Yüzüme baktı, beni tanımamış gibiydi. Gelgelelim beni sarmalayan huzur öylesine büyüktü ki (ya da yalnızlığım öylesine büyük ve ürkünçtü ki) mağaranın zemininden bana bakan türünün ilki bu mağaralının yolumu gözlediğini sandım. Güneş, düzlüğü kavuruyordu; biz ilk yıldızların altında köye dönüşe geçtiğimizde, kumlar yanıyordu ayaklarımızın altında. Mağaralı, önden yürüyordu; o gece, ona birtakım harfleri seçmeyi, belki birkaç sözcüğü de yinelemeyi öğretmek geçti içimden. Köpekle at (diye düşündüm) birinciyi becerirler; Sezar-bülbülü gibi birçok kuş türü de ikinciyi. Ne kadar yontulmamış olursa olsun, insan kafası, sağduyudan yoksun yaratıklarınkinden üstün olacaktır her zaman.

Mağaralının yumuşak başlılığı, zavallılığı, belleğime Odysseia'daki can çekişen ihtiyar köpek Argos'un imgesini getirdi, ben de ona Argos adını taktım ve adını öğretmeye çalıştım. Bir türlü başaramıyordum. Gönül alma, sertlik, zorlama bana

mısın demiyordu. Hiç kıpırdamadan, donuk gözlerle bakıyor, kendisine yüklediğim sesleri algılamamış gibi duruyordu. Birkaç adım ötemdeyken nasıl da uzak gibiydi bana. Kumlarda, küçümen, kıyıcı bir lav sfenksi gibi yatarken, tepesindeki göklerin tanın alacasından akşamın karanlığına dönmesine ses etmiyordu. Amacımı sezmemesi olanaksızdı bence. Etiyopyalıların yaygın bir inancını anımsadım, maymunlar çalışmak zorunda bırakılmamak için konuşmazlıktan gelirlermiş, ben de Argos'un suskunluğunu, kuşkuya ya da ürküye yordum. Bu imgelem ürününden daha başkalarına, daha engin olanlara geçtim. Argos ile benim başka başka evrenler paylaştığımızı düşündüm; algılarımız aynıydı ama o, bu algıları başka türlü yoğuruyor, onlardan başka nesneler yaratıyordu; belki de onun için nesneler de yoktur, diye düşündüm, son derece kısa izlenimlerin başdöndürücü, kesintisiz bir oyunu vardır yalnızca. Belleksiz, zamansız bir dünya düşündüm; içinde adlar bulunmayan bir dilin, üçüncü kişide çekilen bir edimler dilinin ya da çekime gelmeyen bir sıfatlar dilinin olasılıklarını tarttım. Günler böylece tükenmeye başladı, onlarla birlikte de yıllar, ama bir sabah mutluluğa çok yakın bir şey oldu. Yağmur yağdı güçlü bir istençle.

Çöl geceleri soğuk olabilir ama o gece ateştendi. Teselya'daki bir ırmağın (sularına altın balığını geri vermiştim) yardımıma koştuğunu gördüm düşümde; kızıl kumdan, kara kayadan aşarak yaklaşışını duydum; havanın serinliği ve yağmurun tükenmez mırıltısı beni uyandırdı. Onu karşılamaya koştum çırılçıplak. Gece soluyordu; sarı bulutların altında sevinçten yana benden hiç geri kalmayan kabile halkı, bir tür doruk-coşku içinde kendilerini diriltici sağanağa bırakmışlardı. Tanrısal gücün buyruğunda Corybant'lar gibiydiler. Argos, gözleri göklere çevrilmiş, inliyordu; yüzünden seller akıyordu, yalnız yağmur değil (sonraları öğrenecektim) gözyaşı selleri. Argos, diye haykırdım, Argos.

Sonra sessiz bir tansımayla, uzun bir süre önce yitirip unuttuğu bir şeyi keşfedercesine şu sözleri kekeledi Argos: "Argos, Ulysses'in köpeği." Ve sonra yine yüzüme bakmadan, "Gübrede debelenen köpek."

Gerçeği kolay benimseriz, belki de hiçbir şeyin gerçek olmadığını sezdiğimizden, *Odysseia* üstüne neler bildiğini sordum ona. Yunanca konuşmak güç geliyordu besbelli; sorumu yinelemem gerekti.

"Çok az," dedi. "En zavallı dize-ustasının bildiğinden de az. O destanı anlatışımdan bu yana bin küsur yıl geçti."

IV

İşte o gün her şey aydınlandı gözümde. Mağaralılar, Ölümsüzler'diler; suları bulanık çaysa, Atlı'nın aradığı Irmak. Ünü Ganj'a kadar yayılmış kente gelince, Ölümsüzler onu yerlebir edeli dokuz küsur yüzyıl geçmişti. Onun kalıntılarıyla aynı yerde, benim katettiğim şu çılgın kenti kurmuşlardı: belki bir yansılama, bir parodi anlamında, ama aynı zamanda, insana benzememeleri dışında hiçbir özelliklerini bilmediğimiz tanrılara bir tapınak olarak. Ölümsüzlerin yaratmaya gönül indirdikleri son simgeydi bu yapı; girişimlerinin tümünün boşunalığını kavradıkları ve bundan böyle yalnızca düşün dünyasında, katışıksız kestirimler ardında yaşamaya karar verdikleri bir dönemin temel taşı. Yapılarını kurdular, sonra onu unutarak mağaralarda yaşamaya gittiler. Düşünceye öylesine dalmışlardı ki, fiziksel dünyayı bile zar-zor algılıyorlardı.

Bunları Homeros anlattı bana, bir çocuğa anlatırcasına. İhtiyarlığını, tıpkı Ulysses gibi, aynı dürtüyle son bir yolculuğa çıktığını da anlattı, deniz nedir bilmeyen, terbiye edilmiş et yemeyen, kürek nedir görmemiş adamlara ulaşma

amacını. Yüzyıl süreyle Ölümsüzlerin Kenti'nde oturmuş. O yerlebir edildiğinde, bir başkasının kurulmasını öğütlemiş. Buna şaşmayalım: Ilion savaşının türküsünden sonra, kurbağalarla sıçanlar arasındaki savaşın türküsünü yaktığı, herkesçe bilinir. Önce bir acun yaratıp sonra da pekâla kargaşa yaratacak bir tanrı gibiydi o.

Ölümsüzlük anlamsızdır; insan dışında bütün yaratıklar ölümsüzdürler, çünkü ölümden habersizdirler; tanrısal, korkunç, anlaşılmaz olansa, kendi ölümsüzlüğünü bilmektir. Onca dine karşın bu inancın pek yandaş bulamadığım gözlemlemişimdir. İsrailliler, Hristiyanlar ve Müslümanlar gerçi ölümsüzlüğe belbağlarlar ama bu dünyaya besledikleri saygı, yalnızca ona inandıklarını kanıtlar, öbür dünyaların tümüne, sonsuz sayıda dünyaya, bu dünyanın bir ödülü ya da cezası olma yazgısını yüklediklerine göre. Bazı Hint dinlerinin tekerleği, sağduyuya daha yakın geliyor bana; başı sonu olmayan tekerlekte, her yaşam bir öncekinin sonucudur ve bir sonrakini doğurmaktadır, gelgelelim hiçbiri asıl toplamda kesin bir belirleyici değildir... Yüzyıllık uygulamaların öğretisi ışığında ölümsüzler cumhuriyeti, hoşgörünün kusursuzluğuna, handiyse kayıtsızlığın kusursuzluğuna ermişti. Sonsuz bir zaman dilimi içinde her insanın başına her şeyin geleceğini biliyorlardı. Geçmişteki ya da gelecekteki erdemlerinden ötürü her insan, her iyilikten payını alacaktı ama geçmişteki ya da gelecekteki lekesinden ötürü her sapkınlıktan da alacaktı payını. Böylelikle, raslantı oyunlarında tek ve çift sayılar aralarında nasıl bir dengeye doğru giderlerse zekâ ile donukluk da birbirini giderir, düzeltir, belki de *Cid'in Destanı* adlı kabasaba şiir, *Eclogues*'dan bir yerginin ya da Heraklitos'tan bir nüktenin gerekli kıldığı karşı dengeyi oluşturur. En tez akışlı düşünce, görünmez bir tasarının buyruğundadır, gizli bir biçimi taçlandırıp, yetkili kılabilir. Gelecek yüzyıllarda yeşerecek iyilik,

hatta geçmiş yıllarda yeşermesi beklenmiş iyilikler uğruna ne kötülükler yapanlar tanırım. Bu açıdan bakıldığında, bütün edimlerimiz haklıdır, ayrıca duygusallıktan uzaktır, kayıtsızdır. Ne ahlak değerleri vardır ne aydınca değerler. Homeros *Odysseia*'yı yazdı ama sonsuz koşulları ve değişmeleriyle sonsuz bir süre alındığında Odysseia'nın bir kerecik yazıldığını düşünmek olanaksızdır. Hiç kimse, rasgele biri değildir, bir tek ölümsüzse, insanların tümüdür. Cornelius Agrippa gibi ben de tanrıyım, kahramanım, feylesofum, şeytanım ve dünyayım ben, varolmadığımı söylemenin bezdirici bir yolu bu.

Dünyanın kılıkılına bir denkleştirme sistemi olduğu görüşü, Ölümsüzleri derinden etkilemişti. Öncelikle kendilerini acıma duygusuna kapadılar. Karşı yakadaki tarlaları yakan taş ocaklarından söz etmiştim: bir keresinde bir adam tepeüstü en derin ocağa yuvarlanmış; ne yara almış ne ölmüş, yalnız susuzluktan yanıp tutuşmuş; Ölümsüzler aşağıya bir ip sallandırana kadar yetmiş yıl geçmiş aradan. Kendi yazgılarıyla da ilgilenmiyorlardı onlar. Onların gözünde beden, uysal, evcil bir hayvandı, ona her ay birkaç saat uyku, biraz su, bir lokma et vermek yeter de artardı. Kimse, bizleri çilekeşler düzeyine indirmeye kalkışmasın. Düşüncenin getirdiğinden daha karmaşık bir tad yoktur, biz de kendimizi bu tada bıraktık. Arasıra olağanüstü bir uyarı, bizi fiziksel dünyaya döndürüyordu. Sözgelimi o sabahki, eski, ilkel yağmur sevinci. Bu sürçmeler sık olmuyordu ama; Ölümsüzlerin tümü katışıksız bir huzura ulaşmayı beceriyorlardı; hele içlerinde biri vardı ki ayağa kalktığını hiç görmedim; göğsünde bir kuş yuva yapmıştı.

Karşılığı başka bir yerde bulunmayan hiçbir şey yoktur yollu bu öğretinin ilk dolaysız önerilerinden biri, kuramsal açıdan pek önemsiz olmasına karşın, bizleri onuncu yüzyılın sonuna ya da başına doğru yeryüzüne dağılmaya yönelt-

ti. Şu sözcüklerle açıklanabilir: "Suları ölümsüzlük bağışlayan bir ırmak vardır; demek ki bir başka yörede suları bu ölümsüzlüğü gideren bir ırmak da olmalıdır." Irmakların sayısı sonsuz değildir; dünyayı kateden bir sonsuzluk yolcusu, eninde sonunda bir gün hepsinin suyundan içmiş olacaktır. İşte biz o ırmağı keşfe kalkıştık topluca.

Ölüm (ya da ölümün imleri) insanları kırılgan ve acıklı kılar. Hayaletleri andırmalarıyla içimizi yakarlar: her edimleri son edimleri olabilir; düşte gibi, dağılıp gitmenin sınırında durmayan tek yüz görmezler. Ölümsüzlerde her edim (ve her düşünce) görünür bir başlangıcı olmaksızın, geçmişte gerçekleştirdiklerinin bir yankısıdır ya da gelecekte başdöndürücü bir boyutta yineleneceklerinin güvenilir bir önsezisidir. Usandırıcı aynaların dolambaçlarında yitmişgibilikten öte hiçbir şey yoktur. Hiçbir şey bir tek kerelik değildir, hiçbir şey üstüne titrenilecek kadar kırılgan değildir. Yaşlılık, ağırbaşlılık, resmilik, bu tavırlar işlemez Ölümsüzlere. Homeros ile Tanca kapılarında ayrıldık; galiba birbirimize hoşçakal bile demedik.

V

Yeni krallıklara, yeni imparatorluklara yolculuk ettim. 1066 güzünde Stanford Köprüsü'nde çarpıştım, ama yazgısına kavuşmakta gecikmeyen Harold'un birliklerinde mi, yoksa altı kadın İngiliz toprağı (belki biraz daha fazla) fetheden biçare Harold Hadrdrada'nınkilerde mi bilmiyorum. Hicrî takvimce yedinci yüzyılda, Bulak mahallesinde, titiz bir el yazısıyla, şu anda unuttuğum bir dil ve bilmediğim bir abece ile Sindbad'ın yedi serüvenini ve Çelik Kenti'nin tarihçesini kaleme aldım. Semerkant'ta bir zindan avlusunda uzun süre satranç oynadım. Bikaner'de yıldız falına verdim kendimi, Bohemya'da da, 1638'de Kolozsvar'da, sonra Leip-

zig'deydim. Aberdeen'de, yıl 1714, Pope'un *Iliad*'ının altı ciltlik dizisine abone oldum; sayfalarını sık sık keyifle karıştırdığımı biliyorum. 1729'larda bir konuşma-sanatı profesörüyle o şiirin kaynağını tartıştım, adı sanırım Giambattista'ydı; ileri sürdüğü savlar çürütülmez görünmüştü bana. 1921 Ekiminin dördünde, beni Bombay'a götüren *Patna*, Eritre kıyılarında bir limana demirlemek zorunda kaldı.[1] Kıyıya çıktım; başka epeski sabahları, yine Kızıl Deniz'e bakışımı anımsadım, Roma halk yargıcı olduğum, hummanın, büyünün, cüzzamın askerleri kırıp geçirdiği günleri. Kent'in eteklerinde duru bir pınar gördüm; alışkanlıkla suyundan içtim. Kıyıya tırmanırken, dikenli bir ot elimi çizdi. Olağandışı bir acı, iliklerime işledi. Gözlerime inanamadan, dilim tutulmuş, mutluluktan şaşkın, yoğun kan damlasının o eşsiz biçimlenişini gözledim. Bir kere daha ölümlüyüm işte diye yineledim kendi kendime, bir kere daha öbür insanlar gibiyim. O gece tan ağarana kadar deliksiz uyudum...

Bir yıl sonra bu sayfaları gözden geçirmiş bulunuyorum. Gerçeği yansıttıklarına güveniyorum, yine de ilk bölümlerde, dahası öteki bölümlerin bazı paragraflarında bir düzmecelik kokusu alıyorum sanki. Belki de bu, durumla ilgili ayrıntıların kötüye kullanılmasından kaynaklanıyor, bu yöntemi ozanlardan öğrendim, her şeye düzmece bir hava bulaştırıyor; çünkü ayrıntılar, gerçeklerle dolup taşabilirler ama gerçeklerin anılarıyla asla. Yine de daha özel bir neden keşfettiğimi sanıyorum. Şuraya yazıyorum işte; dileyen, düşçülükle suçlasın beni:

Anlattığım öykü gerçekdışı görünüyor, çünkü iki ayrı kişinin başından geçenler içiçe verilmiş. Birinci bölümde, atlı, Thebai'nin surlarını yalayan ırmağın adını öğrenmek istiyor; kente daha önce Hekatompyles sıfatını yakıştıran Flaminius

---

1 Elyazmasında bir silinti var; belki de limanın adı sonradan silinmiş

Rufus, Mısır Irmağı'dır diyor ona; bu sözlerin ikisi de onun değil Homeros'undur, kendisi *İliada*'da Thebai Hekatompyles'den açıkça söz eder ve *Odysseia*'da Proteus ile Ulysses'in ağızlarından Nil yerine Mısır demektc diretir. İkinci bölümde, bengisudan içen Romalı, Yunanca birtakım sözcükler mırıldanıyor; bu sözler de Homeros'undur ve o ünlü gemiler listesinin sonunda aranabilir. Sonraları, o başdöndürücü sarayda, "pişmanlığı andıran bir tövbekârlık"tan söz ediyor; bu sözler de o dehşeti bir zamanlar yansılamış Homeros'undur. Bu tür savrukluklar tedirgin etti beni; estetik bağlamına girecek bir bölük savrukluklarsa doğruyu bulmamı sağladı. Bunlar son bölümde yer alıyor; Stanford Köprüsü'nde çarpıştığım yazıyor orada, Bulak'ta, Denizci Sindbad'ın yolculuklarını kalemc aldığım, Abercleen'de Pope'un *İliad*'ının İngilizce basımına abone olduğum v.b., *Inter alia* şöyle okuyoruz: "Bikaner'de de yıldızfalı öğrendim, Bohemya'da da." Bu ifadelerin ikisi de düzmece değil, dikkati çeken, vurgular. Birinci, bir savaşçıya uygun, ikincisindeyse anlatıcının, savaştan çok insanların yazgısıyla ilgilendiği sonucuna varıyoruz. Sonraki ifadeler daha da tuhaf. Karanlık, ilksel bir sağduyunun itisiyle kayda geçirdim onları; acınılası olduklarını bildiğim için. Bu sözleri söyleyen, Romalı Flaminius Rufus değil elbet. Onları Homeros söylemiştir; sözkonusu zatın, on üçüncü yüzyılda Sindbad'ın yani bir başka Ulysses'in serüvenlerini geçmesi, birçok yüzyıl sonra da bir kuzey krallığında kendi *İliada*'sının üstelik kalıplarını barbar bir dilde bulması gerçekten garip. Bikaner'in sözünün geçtiği tümceye gelince, bunun epey okumuş yazmış, görkemli sözcükler sergilemeye tutkun (tıpkı gemi listesi yazarı gibi) bir okumuşun ürünü olduğu anlaşılıyor.[2]

2 Ernesto Sabato, antikacı Cantaphilus ile *İliada*'nın oluşumunu tartışan "Giambattista"nın Giambattista Vico olduğu görüşünde; bu İtalyan, Homeros'un da Eflatun ve Akhilleus gibi simgesel bir kişilik olduğunu savunmuştu.

Son yaklaştıkça, anımsanan birtakım imgeler kalmaz artık, yalnızca sözcükler kalır. Zamanın, bir zamanlar benim sözcülüğümü etmiş sözcüklerle bana yüzyıllarca eşlik etmiş olan kimsenin yazgısını simgeleyen sözcükleri karıştırması garip değil aslında. Homeros' olmuşluğum vardır; yakında Hiç Kimse olacağım Ulysses gibi: yakında Herkes olacağım; öleceğim.

Not (1950): Bir önceki basımdan esinlenen yorumlar arasında en kentçili değilse bile en garibi, İncilsel bir başlık taşıyor. *A coat of many colours* (Manchester, 1943) Doktor Nahum Cordovero'nun yılmak bilmez kaleminden çıkmış. Yaklaşık yüz sayfalık. Yazar, Yunan derleme koşuklarından, son dönem Latin derleme koşuklarından, çağdaşlarını Seneca'dan alıntılarla tanımlayan Ben Johnson'dan, Alexander Ross'un *Virgilius Evangelizans*'ından, George Moore ile Eliot'un özentilerinden, en sonunda da "antikacı Joseph Cartaphilus'a atfedilen metin"den söz etmektedir. Birinci bölümde, Plinius'dan kısacık hırsızlamalar (*Historia naturalis*, V, 8) yakalamıştır; ikincide, Thomas de Quincey'den (*Writings III. 439*); üçüncüde, Descartes'ın elçi Pierre Chaut'ya yazdığı bir nameden; dördüncüde, Bernard Shaw'dan (*Back to Methuselah V*). Bu saptamalarla çalıntılara bakarak belgenin tümünün sahte olduğu sonucunu çıkarır.

Bana sorarsanız, böyle bir çözüm benimsenir gibi değildir. *"Son yaklaştıkça,"* diye yazmıştı Carpathilus, *"anımsanan birtakım imgeler kalmaz artık; yalnızca sözcükler kalır."* Sözcükler, sürgün edilmiş, sakatlanmış sözcükler, başkalarının kullandığı sözcükler, saatlerin ve yüzyılların verdiği tek sadakaydı ona.

Çevıren Tomris Uyar

ÖLÜ

Buenos Aires gibi bir kentin dışındaki gecekondulardan gelme birinin, gözükaralığından başka övgüye değer pek bir özelliği olmayan zavallı bir kabadayının, Brezilya ile Uruguay arasındaki o yabanıl uyuşturucu bölgesine kapağı atıp bir kaçakçılar çetesinin başkanı olması, ilk bakışta inanılmaz görünüyor. Öyle düşünenlere, yetiştiği yörede belki tek anısı bile kalmamış ve Rio Grande de Sul sınırında bir yerde bir kurşun yiyerek hak ettiği gibi bir ölüme kavuşmuş Benjamin Otálora'nın başından geçenleri anlatmak istiyorum. Serüvenlerinin ayrıntıları konusunda yeterli bilgim yok; bir gün gerçekleri öğrenirsem bu sayfaları düzeltip yazacağım. Ama bu arada, bu özet biraz yararlı olabilir.

Benjamin Otálora, yaklaşık 1891'de, on dokuzunda iriyarı bir gençtir. Basık bir alnı, candan, mavi gözleri ve Bask kökenlilere özgü taşra delikanlısı görünümü vardır. Şanslı bir bıçak sallayışı aracılığıyla aynı zamanda cesur olduğunu kavramıştır; hasmının ölümü de kaygılandırmamıştır onu, ülkeden kaçmak zorunluğu da. O yörenin siyasi patronu, Uruguay'da bulunan Azevedo Bandeira'ya verilmek üzere

bir tanıtma mektubu tutuşturmuştur eline. Otálora gemide yer ayırtır; karşı kıyıya geçerken fırtına çıkar, geminin başı kıça vurur, gıcırtılar yükselir. Ertesi gün Otálora, kendine yediremediği, belki de hiç ummadığı bir sıla özlemi içinde, Montevideo'yu boydan boya dolaşır. Azevedo Bandeira'yı bulamaz. Geceyarısına doğru, kentin kuzey ucundaki bir içkievinde bazı davar tüccarları arasında çıkan bir dalaşa tanık olur. Bir bıçak ışıldar. Otálora'nın, kimin haklı kimin haksız olduğu konusunda hiçbir düşüncesi yoktur, yalnızca tehlikenin kışkırtısına kapılır, tıpkı ötekilerin iskambil kâğıtlarının ya da müziğin kışkırtısına kapılmaları gibi. Kargaşada, gauçolardan birinin, kaba bir köylü pançosuyla her nasılsa kara bir kentli melonşapkası giymiş bir adama savurduğu bıçağı yarı yolda durdurur. Adamın Azevedo Bandeira olduğu anlaşılır. (Bunu öğrenir öğrenmez Otálora, hiç kimseye yüküm duymamayı yeğleyerek mektubu yırtar.) Azevedo Bandeira, iri kıyım olmasına karşın her nedense eciş-bücüş biri izlenimi vermektedir. Her zaman çok yakından traş olmuş gibi görünen ablak yüzü, Musevi, Zenci ve Kızılderili karışımıdır; davranışlarıysa, kaplanla maymun. Yanağını kesen yara çizgisi de tıpkı kara, fırça-bıyığı gibi tamamlayıcı bir süstür.

Sarhoşluktan kaynaklanan bir fantezi ya da bir yanılgıdır sanki, kavga başladığı kadar çabuk biter. Otálora, tüccarlarla bir kadeh atar, sonra onlarla birlikte gece-boyu süren bir partiye, daha sonra da –güneş tepeyi bulmuştur artık– Eski Kesim'deki bir hana gider. İçerde, son avlunun çıplak zemininde adamlar, uyumak üzere yere koyun postu eyerliklerini yayarlar. Otálora, bulanık bir kafayla, o geceyi önceki geceyle karşılaştırır; işte artık sağlam yere basmaktadır, dostlar arasındadır. Yine de Buenos Aires'ini özlemediği için duyduğu pişmanlık yakasını bırakmamaktadır. Gece bastırana kadar uyur, Bandeira'yı bıçaklamaya çalışan dut gibi

sarhoş gauçonun dürtüsüyle uyanır. (Otálora, bu adamın ötekilerle keyifli geceyi paylaştığını, Bandeira'nın onu sağ yanına oturtup içmeye zorladığını anımsar.) Adam, patronun çağırdığını söyler. Girişteki geçite açılan bir çeşit yazıhanede (Otálora, daha önce yanlarda kapıları olan bir giriş görmemiştir), Azevedo Bandeira, soğuk davranışlı, gösterişli bir kızıl-saçlı kadınla birlikte kendisini beklemektedir. Bandeira onu öve öve göklere çıkarır, bir kadeh rom ikram eder, ona yiğit bir adama yaraşan özellikleri taşıdığını söyler, ötekilerle birlikte kuzeye, büyük bir sığır sürüsünü geri getirmeye gitmesini önerir. Otálora peki der; şafağa doğru Tacuarembo'ya yola koyulurlar.

Otálora için yeni bir yaşam biçimi başlamıştır, ötelere savrulmuş gündoğumlarıyla at kokan eyerler üstünde uzun günler. Bilinmedik, bazan katlanılmaz bir yaşamdır bu ama zaten Otálora'nın kanında vardır, bazı ülkelerin insanları nasıl denize tapar, onun çağrısını duyarlarsa biz Arjantinliler de (bu simgeleri dokuyan adamı da katalım) at toynakları altında çınlayan uçsuz bucaksız düzlüklere can atarız. Otálora, sürücüler ve at arabacıları arasında büyümüştür. Bir yıl dolmadan, gauçoluğu becerir. At eğitmeyi, davarı kıstırıp boğazlamayı, bir hayvanı sıkı yakalamak için kement atmayı, yere yıkmak için ayaklarına köstek vurmayı, uykuya karşı koymayı, fırtınalara, donlara ve güneşe dayanmayı, bir sürüyü ıslıklarla höstlerle gütmeyi öğrenir. Bu uzun çıraklık süresince Azevedo Bandeira'nın yüzünü bir kerecik görür, ama onu hep aklında tutar, çünkü Bandeira'nın adamlarından biri olmak, saygı ve korku uyandırmak demektir, ayrıca her başarıdan ya da zorlu işten sonra, gauçolar hep Bandeira'nın daha usta olduğunu söylemektedirler. Birinin dediğine göre Bandeira, Cuareim'in Brezilya yakasında, Rio Grande de Sul'da doğmuştur; bu bilgi onu Otálora'nın gözünde küçük düşüreceğine –sık ormanları,

bataklıkları, içinden çıkılmaz, nerdeyse bitimsiz uzaklıkları çağrıştırdığından– her nedense büyütür. Yavaş yavaş Otálora, Bandeira'nın ilgi alanlarının çeşitli olduğunu, bunların başındaysa kaçakçılığın geldiğini kavrar. Davar tüccarı olmak, uşaklıktır; Otálora kendini bir kaçakçı düzeyine yükseltmeye karar verir. Bir gece, iki arkadaşı, sipariş edilmiş romu getirmek üzere sınırı aşacakları sırada, Otálora içlerinden biriyle kavga çıkarır, onu yaralayıp yerine geçer. Gözünü hem hırs bürümüştür hem de belirsiz bir bağlılık duygusu. Adam (diye düşünür), benim, Uruguaylılarının topunu cebimden çıkaracağımı anlayacak sonunda.

Otálora, Montevideo'yu yeniden görmeden önce bir yıl daha geçer. Kentin eteklerinden merkeze atlarla girerler (şimdi çok kocaman görünür kent Otálora'ya); patronun evine varınca adamlar dipteki avluda döşeklerini hazırlarlar. Günler geçer, ne var ki Otálora hâlâ Bandeira'yı görememiştir. Onun yatağa düştüğü fısıldanır korku içinde; her ikindi bir Zenci, bir demlik ve maté'yle çıkar Bandeira'nın odasına. Bir akşam, bu görev Otálora'ya verilir. Otálora, aşağılanmışlık duygusuna kapılır biraz ama aynı zamanda hoşuna da gider.

Yatak odası, çıplak ve karanlıktır. Günbatımına bakan bir balkon ve üstünde binici kırbaçları, boğa kamçıları, fişeklikler, ateşli silahlar ve bıçaklardan oluşan ışıltılı bir yığın duran uzun bir masa vardır. Ötedeki duvarda bir ayna vardır, camı silikleşmiştir. Bandeira sırtüstü yatmış, uykusunda düş görüp sayıklamaktadır; güneşin son ışınları, yüzünün dış çizgilerini aydınlatmaktadır. Kocaman siyah karyola, onu daha da ufak ve esmer göstermektedir sanki. Otálora, onun aklaşan saçını, bitkinliğini, zayıflığını, yılların izi derin kırışıklarını fark eder. Bu ihtiyar tarafından yönetilmek ağrına gider.

Tek vuruşla onun işinin biteceğini düşünür. O anda, ay-

nadan birinin içeri girdiğini görür. Kızıl saçlı kadındır bu; çıplak ayak, yarı soyunuktur, Otálora'yı soğuk bir merakla süzer. Bandeira, yatağında doğrulur; son iki yılda işlerin nasıl gittiğinden konuşurken maté üstüne maté içer, parmakları kadının saç örgüleriyle oynar. Sonunda, Otálora'ın gitmesine izin verir.

Birkaç gün sonra, yine kuzeye yollanmak üzere emir alırlar. Orada, bitimsiz düzlüklerin herhangi bir noktası olabilecek bir yerde ıssız bir çiftliğe gelirler. Tek bir ağaç, bir çay bile yoktur. Güneşin ilk ve son ışınları, ortalığı kavurmaktadır. Uzun boynuzlu davar için taş çitler vardır. Bu yıkıntı yapılar kümesinin adı "Son İç-çekiş"tir.

Ateşin çevresinde ırgatlarla oturan Otálora, Bandeira'nın çok yakında Montevideo'dan geleceğini öğrenir. Nedenini sorar, adamlardan biri, aralarındaki sonradan gauço olmuş bir yabancının çok fazla emir vermesi yüzünden, der. Otálora, bunu dostça bir şaka sayar ve bu şakanın yanında yapılabilmesinden gurur duyar. Sonraları, Bandeira'nın, desteğini çeken siyasi patronlardan biriyle arasının açıldığını duyar. Bu habere sevinir.

Sandıklarla tüfek gelir; kadının yatak odası için ikisi de gümüşibriklerle bir lavabo gelir, nakışlı Şam ipekleri gelir; ve bir sabah, tepelerin ardından bir atlı sökün eder – gür sakallı, pançolu, asık suratlı bir adam. Adı Ulpiano Suárez'dir, Azevedo Bandeira'ın sağ-kolu ya da korumasıdır. Çok az ve keskin bir Brezilya şivesiyle konuşmaktadır. Otálora, ona soğuk davranmak yerine düşmanca mı davranacağını, aşağılamayı mı yoksa yalnızca kabasabalığı mı seçeceğini kestiremez. Yine de kafasındaki tasarıyı gerçekleştirmek için adamın dostluğunu kazanmak zorunda olduğunu sezer.

Benjamin Otálora'nın öyküsüne şimdi bir de Azevedo Bandeira'nın güneyden getirdiği, eyeri gümüş işlemeli, eyer

örtüsü jaguar postuyla süslü, kara-bacaklı bir doru at geliyor. Bu delişmen at, Bandeira'nın yetkisinin bir göstergesidir ve bu yüzden –nerdeyse kine yakın– bir açlıkla ışıltılı saçlı kadını isteyen gencin imrentisini uyandırır. Kadın, eyer ve koca doru at, alaşağı etmeyi kurduğu bir adamın nitelikleri ya da gösterişli süsleri olur onun için.

Bu noktada öykü yeni bir dönemece girer. Azevedo Bandeira, sinsi gözdağları verme sanatında, bir adamı adım adım içtenlikten hakarete sürükleyecek şeytani tuzaklar kurmada ustadır. Otálora, bu belirsiz yöntemi, kendi önünde uzanan zorlu görevde kullanmaya karar verir. Azevedo Bandeira'nın yerine geçmeye ama bu arada telaş etmemeye karar verir. Aynı tehlikeyi paylaştıkları günler sırasında Suárez'in dostluğunu kazanır. Tasarısını ona açar; Suárez, ona yardım edeceğine andiçer. Sonra benim pek azını bildiğim birşeyler olup bitmeye başlar. Otálora, Bandeira'nın emirlerine uymaz; onları hiçe saymayı, değiştirmeyi, kafa tutmayı iş edinir. Bütün dünya onunla suç ortaklığına hazır, olayları hızlandırıyordur sanki. Bir öğle-üstü, Tacuarembo yakınlarında bir yerde, Brezilya'dan gelen bir çeteyle aralarında silahlı çatışma çıkar; Otálora, Bandeira'nın görevini üstlenip Uruguaylılara emirler yağdırır. Omuzundan bir kurşunla vurulur, ama o ikindi "Son İç-çekiş"e patronun atı üstünde döner, o akşam yarasından akan kan, jaguar postunu kirletir, ve aynı gece, ışıltılı saçlı kadınla yatar. Başka söylentilerde olayların sırası değişik, hepsinin aynı günde olduğu yalanlanıyor.

Yine de Bandeira, her ne kadar sözde kalsa da patronluğunu sürdürür. Yerine getirilmeyen emirler verir durur. Benjamin Otálora, onun yakasını bırakır, alışkanlıkla acıma karışımı nedenlerden ötürü.

Öykünün kapanış sahnesi, 1894 yılının son gecesindeki keşmekeşle çakışır. O gece, "Son İç-çekiş" çalışanları, taze

kesilmiş hayvan eti yer, içki yüzünden kavgaya tutuşurlar; biri, gitar çalmaya başlar, bir *milonga*'yı habire yineleyerek. Sofranın başında Otálora, içkinin etkisiyle coştukça coşar, böbürlendikçe böbürlenir; bu başdöndürücü kule, kendi karşı konulmaz yazgısının bir simgesidir. Bandeira, bağırışlar arasında sessiz kalıp gecenin gürültüyle ilerlemesine karışmaz. Saat on ikiyi çaldığında, bir şey yapacağını o an anımsamış biri gibi ayağa kalkar. Kalkar ve kadının kapısını yumuşakça tıklatır. Kadın, hemen açar kapıyı, birisinin uğramasını bekliyormuşçasına. Bandeira, nerdeyse kadınsı, yumuşak, usul bir sesle emir verir kadına.

"Senle o Arjantinli birbirinize böylesine bağlı olduğunuza göre," der, "şimdi herkesin önünde öpeceksin onu."

Pis bir ayrıntı da ekler. Kadın, karşı koymaya çalışır ama iki adam kollarına yapışıp onu Otálora'nın üstüne fırlatmışlardır bile. Kadın gözlerinden yaşlar boşanarak onun yüzünü, göğsünü öper. Ulpiano Suárez, tabancasını çekmiştir. Otálora, ölmeden önce, daha baştan ihanete uğradığını, ölüm cezasına çarptırıldığını –aşkın, kumandanın ve zaferin, arkadaşlarının gözünde ölü sayıldığı için, Bandeira içinse zaten ölü olduğundan kendisine bağışlandığını– kavrar.

Suárez, nerdeyse onu küçümseyerek silahını ateşler.

Çeviren Tomris Uyar

Hunlar atları üzerinde Manastırın bahçesini yerle bir ettiler, sunakları ve kutsal çanakları çiğneyerek, kütüphaneye girdiler. Anlamadıkları kitapları lanetlediler, paramparça ettiler ve ateşe verdiler. Belki de yazılarda demir bir yatağan olan tanrılarına sövülmesinden korkuyorlardı. Palimpsestler ve kodeksler cayır cayır yandı, ama *Civitas Dei*'nin onikinci cildi ateşin tam orta yerinde, küllerin arasında, pek zarar görmeden kaldı. Bu kitapta Platon'un yüzyıllar sonra her şeyin daha önceki durumuna döneceği ve kendisinin yine Atina'da, aynı dinleyicilere yeniden aynı doktrini öğreteceği yolunda ders verdiği anlatılıyordu. Ateşlerin bağışladığı metin özel bir saygı gördü ve o uzak ülkede bu metni tekrar tekrar okuyanlar sonunda yazarın bu savları yalnızca öğretisini daha iyi çürütebilmek için ortaya attığını unuttular. Bir yüzyıl sonra Akilea piskoposunun yardımcısı olan Aurelianus, Tuna nehri kıyılarında *Monotonlar* adlı (bunlara aynı zamanda *Halkamsılar* da deniyordu) yepyeni bir tarikatın tarihin bir döngü olduğunu, daha önce var olmayanın ne bugün ne de gelecekte var olacağını öne sürdüklerini

öğrendi. Dağlarda Çark ve Yılan, Haç'ın yerini almıştı. İnsanlar korku içindeydi, ama Tanrı'nın yedinci niteliği üzerine yazdığı bir kitapla tanınan Pannonyalı Yohannes'in bu tiksinç sapkınlığa savaş açacağı dedikoduları insanları biraz olsun rahatlatıyordu.

Bu haber, özellikle de haberin son bölümü, Aurelianus'un canını sıkmıştı. Tanrıbilim konusunda her yeniliğin tehlikeli olacağını biliyordu. Biraz düşününce döngüsel zaman savının önemli bir tehlike yaratamayacak kadar ortodoksluktan uzak, fazlasıyla şaşırtıcı olduğuna karar verdi. (Asıl korkmamız gereken sapkınlıklar ortodoks inançlarla karıştırılabilecek olanlardır.) Daha çok da Pannonyalı Yohannes'in adının bu olaya karışması –davetsiz misafir– sıkmıştı canını. İki yıl önce bu adam *De Septima affectione Dei sive de aeternitate*'si ile zorbaca Aurelianus'un uzmanlık alanına saldırmıştı; şimdi de, sanki zaman onun konusuymuş gibi, kimbilir belki de Prokrustes'ten alıntılar yaparak, belki de Yılan'ın ürkünç panzehirinden bin beter bir zehir kullanarak *Halkamsılar*'a doğru yolu göstermeye kalkışacaktı... O gece Aurelianus, Plutarkhos'ın göksel açıklama üzerine eski diyaloglarını gözden geçirdi. Yirmi dokuzuncu paragrafta sayısız güneşleri, ayları, Apollon'ları, Diana'ları ve Poseidon'ları olan sonsuz dünyalara inanan Stoacılarla ince ince alay ediliyordu. Bu bulgusunu iyi bir kehanet olarak yorumladı. Pannonyalı Yohannes'den daha çabuk davranıp Çark sapkınlarının tezlerini çürütmeye karar verdi.

Kimileri bir kadının aşkını onu unutmak, bir daha onu düşünmemek için isterler. Aurelianus da Pannonyalı Yohannes'i geçmeyi, ondan daha iyi olmayı ona karşı duyduğu kinden kurtulmak için istiyordu, ona kötülük etmek için değil. Kendini çalışmaya verdi ve içindeki kini birtakım kıyaslamalar yaparak, hakaretler icat ederek, *nego* ve *autem* ve *nequaquam*'larla unutabildi. Sanki aşağılamak istercesine

özensiz ve sözdizimi yanlışlarıyla dolu, sık sık şerhlerle kesilen uzun ve içinden çıkılmaz tümceler yazdı. Kakafoniyi araç olarak kullandı. Yohannes'in Halkamsıları bir peygamber ağırbaşlılığıyla yaylım ateşine tutmasına fırsat bırakmadan, ve onunla aynı çizgide olmamak için, alaysılama yolunu seçti. Augustinus, İsa'nın gösterdiği yolun bizi tanrıtanımazların döngüsel labirentlerinde kaybolmaktan kurtaran doğru yol olduğunu yazmıştı. Aurelianus bu savı özenle basitleştirerek sapkınları Ixion'la, Prometheus'un ciğeriyle, Sisyphos'la, hani şu iki güneş görmüş Thebai kralıyla, kekemelikle, papağanlarla, aynalarla, yankılarla, dolap beygirleriyle, çift boynuzlu tasımlarla bir tuttu. (Pagan söylenceler, ancak süs olarak varlıklarını sürdürüyorlardı.) Kitaplık sahibi tüm insanlar gibi Aurelianus da sahip olduğu bütün kitapları hakkını vererek okumamış olmakla suçlardı kendini. Bu tartışma ona kitaplığının raflarında ihmal edildikleri için ayıplar gibi duran birçok kitabı gözden geçirme fırsatı verdi. Origenes'in *De principiis* adlı yapıtından alıntı olarak İskariyotlı Yahuda'nın İsa'ya bir kez daha ihanet edeceğini ve Paulus'un Kudüs'te Stefanus'un şehit olmasına tanıklık edeceğini yadsıyan bir paragraf aldı. Bir alıntı da Cicero'nun *Academica priora*'sından yaptı. Bu satırlarda Cicero, kendisi Lucullus'la konuşurken, başka başka Cicero'ların başka Lucullus'larla birbirinin aynı sayısız dünyalarda, aynı anda, konuştuklarını ve aynı şeyleri söylediklerini düşleyenlerle alay ediyordu. Sonra Plutarkhos'un metnini *Monotonlar*'a karşı silah olarak kullandı ve bir putatapanın *lumen naturea*'ya bir inançlının Tanrı sözüne verdiği değerden daha fazla değer vermesinin ne denli utanç verici olduğunu duyurdu. Bu iş dokuz gününü aldı; onuncu gün Pannonyalı Yohannes'in sapkınların tezlerini çürüten yazısının bir kopyası ulaştı eline.

Nerdeyse önemsiz denecek kadar kısaydı; Aurelianus ya-

zıya önce küçümseyerek, sonra da ürkerek baktı. İlk satırlar İbranilere Mektup'un dokuzuncu bölümünün son âyetlerinin yorumuna ayrılmıştı. Bu âyetlerde İsa'nın dünyanın varoluşundan beri kendini birçok kez sunmayıp yalnızca çağların kapanışında bir kez sunduğu anlatılıyordu. Yazının ikinci paragrafında tanrıtanımazlar gibi yapmayıp, İncil'in emirlerine uygun olarak, boş tekerlemelerden kaçınılması salık veriliyor (Matta 6:7), Plinius'un kitabındaki uçsuz bucaksız evrende birbirinin aynı iki yüzün var olmadığını söyleyen o pasaj anımsatılıyordu: Kendisi, Pannonyalı Yohannes de, iki ruhun birbirine benzemediğini ve en kötü günahkârın bile İsa'nın onun için döktüğü kan kadar değerli olduğunu savunuyordu. Bir tek insanın bir tek davranışının tek merkezli dokuz kat gökyüzünden daha değerli olduğunu ileri sürüyor ve bu davranışın boşa harcanıp sonra yeniden var olacağını düşünmek görkemli bir uçukluk olur diyordu. Zaman kaybettiklerimizi geri vermez; sonsuzluk onları cennet ya da cehennem için saklar. Yazının içeriği çok açık ve evrenseldi, sanki somut bir insan tarafından kaleme alınmamış da herhangi bir insan ya da tüm insanlarca yazılmıştı.

Aurelianus aşağılandığını neredeyse tüm bedeninde duyumsadı. Yazdıklarını yırtıp atmayı, yeniden düzenlemeyi düşündü; ama sonunda kinci bir dürüstlükle bir tek harfini bile değiştirmeden yazıyı Roma'ya gönderdi. Aylar sonra Pergamon Konsil'i toplandığında *Monotonlar*'ın yanlışlarını ortaya çıkarmakla görevlendirilen tanrıbilimci (beklenileceği gibi) Pannonyalı Yohannes oldu. Bilgeliği ve karşı savları çürütmede gösterdiği ölçülü beceri sapkın Euphorbus'un yakılarak öldürülmesi için yeterli oldu. *Daha önce de oldu, bundan sonra da olacak* dedi Euphorbus. *Ateşe verdiğiniz bir odun yığını değil, siz ateşten bir labirent yapıyorsunuz. Yakıldığım tüm ateşler burada bir araya gelse dünyada yer kalmaz-*

dı ve bütün melekler kör olurdu. Bu sözleri kaç kez söyledim. Sonra bir çığlık attı, artık alevler çevresini sarmıştı.

Haç'ın[1] karşısında Çark yenik düştü, ama Aurelianus ve Yohannes aralarındaki gizli savaşı sürdürdüler. Aynı orduda saf tutuyorlar, aynı ödülün özlemini çekiyorlar, aynı Düşmana karşı savaşıyorlardı; ama açıktan açığa olmasa da Aurelianus Yohannes'in yazdıklarını alt etmeyi amaçlamayan tek bir sözcük yazmadı. Gözle görülemeyen bir düelloydu onlarınki. Eğer o uzun dizinler beni yanıltmıyorsa, Aurelius'un Migne Patroloji'sinde özenle saklanan cilt cilt kitaplarında *ötekinin* adı bir kez olsun geçmiyordu. (Yohannes'in yapıtlarından yalnızca yirmi sözcük varlıklarını sürdürebilmişti.) İkisi de İkinci Konstantinopolis Konsil'inde alınan aforoz kararlarına karşı çıkmışlardı; her ikisi de İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu kabul etmeyen Arriancıların peşini bırakmamıştı; ikisi de Cosmas'ın *Topographia christiana*'sında yazdığı gibi dünyanın, İbranilerin kutsal sandığı sakladıkları çadır gibi dikdörtgen olduğunu öne süren ortodoks öğretileri desteklemişlerdi. Ne yazık ki o sıralar, dünyanın dört bucağına, fırtına gibi başka bir sapkın öğreti daha yayılmaktaydı. Mısır kökenli ya da Asya'dan gelen bu öğreti (bu konudaki farklı tanıklıklar var, örneğin Bousset, Harnack'ın kanıtlarını kabul etmiyor) doğu illerini pisliğe buladı ve Makedonya, Kartaca ve Treveris'te bu tarikatların tapınakları yükseldi. Sanki sapkınlık her taşın altından çıkıyordu; Britanya piskoposluğundaki çarmıha gerilmiş İsa yontularının başaşağı edildiği, Caesarea'daki İsa ikonlarının kaldırılıp yerine aynaların asıldığı söyleniyordu.

Bu tarikatlar tarihe değişik adlarla geçtiler (Saydamlar, Dipsizler, Kabilciler), ama bütün bu adlar arasında en çok

---

1 Eski Cermen ve İskandinav haçlarında iki düşman simge içiçe yaşamayı sürdürüyorlar.

kabul gören Aurelianus'un taktığı ve tarikatçıların da utanmadan benimsedikleri *İkiyüzlüler*'dir. Frikya'da ve Dardania'da bunlara *Hayaletler* denirdi; Şamlı Yahya bu tarikattan olanlara *Biçimciler* adını taktı, buna Erfjord'un karşı çıktığını belirtmekte yarar var. Mezhep sapkınları üzerinde araştırmalar yapan hiçbir tanrıbilimci *İkiyüzlüler*'in ölçü tanımayan gelenekleri karşısında duyduğu hayreti gizleyememiştir. Bazı *İkiyüzlüler* çileciliği öğütlüyordu; bazısı, Origenes gibi, bir yerlerini kesti; diğerleri yerin altında, lağımlarda yaşadılar; kimileri gözlerini oydu; kimileri ise (Nitrialı *Nabukodonosor*'lar) "öküzler gibi otluyorlar ve saçları kartal tüyleri gibi uzuyordu". İşkence ve insafsızlık çok kez onları suç işlemeye sürükledi; bazı topluluklar hırsızlığı, bazıları ise adam öldürmeyi, oğlancılığı, aile içi cinsel ilişkiyi ve vahşeti hoşgörüyle karşıladılar. Hepsi Tanrıtanımazdı ve yalnızca Hristiyanların Tanrısı'na beddua etmekle kalmayıp, kendi panteonlarındaki tanrılara da küfür ederlerdi. Uydurma kutsal kitaplar yazdılar. Bunların yok olmasına ilahiyatçılar hep esef etmişlerdir. Sir Thomas Brown, yaklaşık 1658'de "Zaman harislik örneği *İkiyüzlü İncilleri*'ni yok etti ama küfürlerinin kırbaçladığı Tanrıtanımazlıkları ile başedemedi" diye yazdı. Erfjord bu "küfürlerin" (ki bir Yunan kodeksinde korunuyorlar) kayıp inciller olduğunu ileri sürer. İkiyüzlülerin evrenbilimini hakkıyla bilmeden bu savı değerlendirmek olanaksız.

Hermesçilik yanlısı kitaplarda aşağıdakilerin yukardakilerle, yukardakilerin de aşağıdakilerle aynı oldukları; Zohar'da ise aşağıdaki dünyanın yukarıdakinin bir yansıması olduğu yazılı. *İkiyüzlüler* öğretilerini bu düşünceyi saptırarak geliştirmişler. Dünyada olanların cennette olacakları etkilediğini göstermek için Matta'nın 6:12 ("ve bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi sen de bizleri bağışla") ve 11:12 ("...göklerin hükümranlığı zorlanıyor...") bölümleri-

ne başvurmuşlar. Gördüklerimizin yapmacık olduğunu kanıtlamak için ise Korintoslulara I. Mektup'tan ("çünkü şimdi aynada bir bilmece görür gibi görüyoruz") esinlenmişler. Belki de Monotonlar'a öyküdükleri için her insanın bir çifti olduğunu düşlemişler ve gerçek olanın öbürü, gökteki olduğuna inanmışlar. Ayrıca her davranışımızın çiftimizin davranışının ters yansıması olduğunu düşünmüşler; yani uyanıksak öbürü uyuyor, eğer cinsel ilişkide bulunuyorsak öbürü tövbeli, eğer hırsızsak öbürü cömert. Öldüğümüzde o'nunla birleşeceğiz, o olacağız. (Léon Bloy'da bu düşüncelerden bazı izler kalmıştır.) Başka bir *İkiyüzlüler* grubu da belli sayıda var olan olanakların tükenmesinin dünyanın sonu olacağı sonucuna varmıştı, olanaklar yeniden yaratılamadığına göre, adil olan alçakça davranışları yok edecek (alçakça davranacak) ki bu tür davranışlar geleceği lekelemesin ve Göklerin Hükümranlığı bir an önce başlasın. Bu görüş dünya tarihinin her insanda gerçekleştiğini savunan tarikatlarca kabul görmemiştir. Bazı *İkiyüzlüler*'in, özgürlüklerini kazanmadan önce Pythagoras gibi birçok bedende dolaşmaları gerekmiştir. Diğerleri, Proteuscular, "tek bir yaşam süresince aslan, ejderha, yaban domuzu, su, ağaç olurlar": Demosthenes, Orpheus tarikatında yeni yetmeleri çamurla arındırdıklarından söz eder; değişkenler de benzer bir yöntemle, ruhlarını arıtmayı kötülükte aradılar. Karpokrates gibi onlar da borcunu son kuruşuna dek ödemeden kimsenin cezaevinden çıkamayacağını (Luka 12:59) anlamışlardı ve tövbekârları şu âyetle kandırmaya çalıştılar: "Bense onlara yaşam olsun, hem de bol yaşam olsun diye geldim" (Yuhanna 10:10). Kötü insan olmamanın şeytanca bir kibir olduğunu söylediler... *İkiyüzlüler* birçok karşıt mitoloji tezgâhladılar, kimileri çileciliği, kimileri başıbozukluğu öğütlediler. Ama bütün *İkiyüzlü* öğretilerinde kargaşa başta geliyordu. Berenice'li bir *İkiyüzlü* olan Theopompus

tüm kurmacaları reddetti ve her insanın Tanrı'nın dünyayı duyumsamak için tasarladığı bir araç olduğunu söyledi.

Aurelianus'un Piskoposluğundaki sapkınlar yeryüzündeki davranışların cennete yansıdığına inananlardan değillerdi, onlar zamanın tekrarlara göz yummadığını savunuyorlardı. Bu tuhaf bir durumdu. Aurelianus Romalı yetkililere gönderdiği bir bildiride bu konuya değindi. Bildiriyi alacak olan yüksek rütbeli din adamı aynı zamanda İmparatoriçe'ye günah çıkartan papazdı. Bu zorlu görevin tanrıbilim alanında süregiden kurgulamaların nefis gizleriyle ilgilenmesine izin vermediği herkesçe biliniyordu. Yazmanlığını yapan rahip –Pannonyalı Yohannes'in eski çalışma arkadaşı, yeni düşmanı– ayrılıkçı öğretilere sempati duyanların acımasız engizisyon yargıcı olarak ün kazanmıştı. Aurelianus bildirisine *İkiyüzlüler*'in Genua ve Akilea'daki gizli toplantılarındaki sapkınlıkları olduğu gibi aktaran bir açıklama ekledi. Birkaç paragraf daha yazdı; birbirine eşit iki an olmadığını savunan ürkünç tezi yazmak istediğinde kalemi durdu. Kafasından geçirdiklerini kâğıda aktarmak için doğru sözcükleri bulamıyordu. Yeni öğretinin uyarıları ("İnsanların gözleriyle göremediklerini görmek ister misin? Aya bak. Kulakların duymadığını duymak ister misin? Kuşun çığlığını dinle. Ellerin dokunamadığına dokunmak ister misin? Toprağa dokun. Asıl demek istediğim: şu anda Tanrı dünyayı yaratmak üzere.") yazıyla anlatılamayacak kadar yapmacıklı ve eğretilemelerle doluydu. Birden aklına yirmi sözcükten oluşan bir tümce geldi. Keyiflenerek hemen kaleme aldı, ama yazar yazmaz, bu kez de, başkasına ait olabileceği kuşkusu düştü içine. Ertesi gün bu tümceyi yıllar önce Pannonyalı Yohannes'in *Adversus annulares*'inde okuduğunu anımsadı. Alıntıyı doğrulamak için kitaba baktı, evet oradaydı. Kararsızlık Aurelianus'u rahatsız etti. Tümceyi değiştirse veya hiç yazmasa anlatımı zayıflıyordu; olduğu

gibi bıraksa nefret ettiği bir adamdan çalıntı yapmış olacaktı; kaynak verse kimin yazdığını herkese duyuracaktı. Tanrı'ya yardım etmesi için yakardı. İkinci gün şafak sökerken koruyucu meleği ona bir orta yol gösterdi. Aurelianus tümceyi olduğu gibi bıraktı ama başına şöyle bir not düştü: *Sapkınların şimdilerde inançlıların akıllarını karıştırmak için havladıklarını, bu yüzyılın en bilge kişisi suç işlemekten çok düşünmeden söylemiş.* Sonra korkunç, beklenilen, kaçınılmaz olay oldu. Aurelianus bu bilge kişinin kim olduğunu açıklamak zorunda kaldı. Pannonyalı Yohannes sapkın fikirler yaymakla suçlandı.

Dört ay sonra *İkiyüzlüler*'in kandırmacalarıyla gözü dönen Aventinuslu bir demirci küçük oğlunun çiftini kovmak için çocuğun omuzlarına kocaman bir demir küre koydu. Çocuk öldü. Cinayetin korkunçluğu Yohannes'in yargıçlarını daha acımasız kararlar almaya zorladı. Yohannes sözünü geri almak istemedi, savını yadsımanın Monotonlar'ın tiksinç sapkınlıklarını kabullenmek olacağını yineledi durdu. Monotonlar'dan söz etmenin unutulanı yeniden anımsatmak olduğunu anlamadı (anlamak istemedi). İnatla parlak dönemlerini, kalem kavgalarını yineleyerek boşuna nefes tüketti; yargıçlar bir zamanlar çok beğendikleri fikirlerini dinlemediler bile. En ufak bir *İkiyüzlülük* lekesinden bile arınmaya çalışması gerekirken yargıçların suç olarak gösterdikleri savının sapkınlık değil, katıksız ortodoksluk olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Yazgısı iki dudaklarının arasında olan insanlarla tartışırken alaycı ve yaratıcı deyişler kullanma yanlışına düştü. Ekim ayının yirmialtısında, yargıçlar üç gün üç gece süren bir tartışmadan sonra Yohannes'in yakılarak öldürülmesine karar verdiler.

Aurelianus infazda hazır bulundu, çünkü gitmemek suçunu kabul etmek olurdu. İnfaz bir tepede gerçekleştirildi. Yemyeşil tepenin doruğuna bir kazık çakılmış, kazığın çev-

resine odunlar yığılmıştı. Bir başrahip mahkeme kararını okudu. Öğle güneşinde Pannonyalı Yohannes yerde, yüzü gözü toz içinde, hayvansı çığlıklar atıyor, tırnaklarıyla toprağı kazıyordu. Cellatlar Yohannes'i zorla yerden kaldırdılar, soydular ve direğe bağladılar. Başına kükürte batırılmış samandan bir taç geçirdiler; yanına *Adversus annulares*'in bir nüshasını koydular. Bir gece önceki yağmurda ıslanan odunlar alev almakta zorlanıyordu. Pannonyalı Yohannes önce Yunanca, sonra bilinmeyen bir dilde dua etti. Tam alevler arasında kaybolmak üzereydi ki Aurelianus gözlerini kaldırıp bakmak cesaretini gösterdi. Kızgın parıltılar bir an yok oldu, Aurelianus ilk ve son kez nefret ettiği adamın yüzünü gördü. Bu yüz ona daha önceden tanıdığı birini anımsattı ama kim olduğunu çıkaramadı. Sonra Yohannes alevler arasında kaybolup gitti; arkasından bir çığlık duyuldu, sanki yangının çığlığıydı.

Plutarkhos, Julius Caesar'ın Pompeius'un ölümüne ağladığından söz eder; Aurelianus Yohannes'in ölümüne ağlamadı, ama ta içinde, yaşamının bir parçası haline gelmiş ölümcül bir hastalıktan kurtulan bir adamın duyabileceklerini duyumsadı. Akilea'da, Efes'te, Makedonya'da yılların üzerinden akışını izledi. İmparatorluğun zorlu sınırlarında, durgun bataklıklarında, uçsuz bucaksız çöllerinde sonunun ne olacağını anlamak için yalnızlıktan medet umdu. Moritanya'da bir hücrede, aslanlarla çevrili bir gecede Pannonyalı Yohannes'in mahkûm olmasına neden olan karmaşık suçları düşündü ve bilmem kaçıncı kez kendi kendine yargının haklılığını kanıtladı. En çok da Yohannes'i sinsice suçlamasını haklı çıkarmakta zorlandı. Rusaddir'de *Işıkların ışığı lanetlinin bedeninde ışıldadı* diye anakronik bir vaaz verdi. Bir gece Hibernia'da ormanın ortasındaki bir manastır kulübesinde, sabaha karşı yağmurun sesiyle uyandı. Roma'da benzer bir homurtuyla uyandığı başka bir geceyi

anımsadı. Öğle üzeri düşen yıldırım ağaçları tutuşturdu ve böylece Aurelianus da Yohannes gibi yanarak ölebildi.

Öykünün son bölümü gökler hükümranlığında geçtiğinden ve orada zaman diye bir şey olmadığından ancak eğretilemelerle bağlanabilir. Belki öyküyü şöyle bitirebiliriz: Aurelianus Tanrı'yla konuştu ve Tanrı dinsel ayrılıklara çok az önem verdiği için onu Pannonyalı Yohannes sandı. Ancak bu sözlerden Tanrı'nın zihni karışıktır anlamı da çıkarılabilir. O zaman, Aurelianus Cennet'te, Ulu Tanrı'nın gözünde kendisi ve Pannonyalı Yohannes'in (Ortodoks ve sapkının, nefret eden ve nefret edilenin, suçlayanın ve kurbanın), aynı insan olduklarını anladı demek daha doğru olur.

Çeviren *Peral Bayaz*

SAVAŞÇI İLE TUTSAĞIN ÖYKÜSÜ

Ulrike von Kühlmann'a

La poesia (Bari, 1942) adlı kitabının 278. sayfasında Croce, tarihçi Diyakoz Peter'in bir Latince metnini özetlerken Droctulft'un yazgısını anlatır ve onun gömüt yazıtını aktarır; her ikisi de benzersiz bir etki bırakmıştır bende; nedenini sonraları kavradım. Droctulft, Ravenna'nın kuşatılması sırasında arkadaşlarının safından ayrılan, önceleri saldırıya geçtiği kenti savunurken can veren bir Lombard savaşçısıydı. Ravennalılar, onun gömülme törenini bir tapınakta düzenlediler ve yükümlerini bir gömüt yazıtıyla dile getirerek *(contempsit caros, dum nos amatille, parentes)* bu barbarın yırtıcı görünüşüyle yalınlığı, iyi yürekliliği arasındaki garip karşıtlığı belirttiler:

> *Terribilis visu facies, sed mente benignus.*
> *Longaque robusto pestore barba fuit!*[1]

Droctulft'un, Roma'yı savunurken can veren barbarın öyküsü, ya da öykünün Diyakoz Peter'in zamanın kıyısından

1 Gibbon da (*Decline and Fall, XLV*) bu dizeleri aktarır.

kurtarabildiği parçası böyle. Olayın hangi tarihte geçtiğini bile bilmiyorum: Longobardların İtalya düzlüklerini yakıp yıktıkları altıncı yüzyıl ortalarına doğru mu, yoksa sekizinci yüzyılda, Ravenna'nın dize gelişinden hemen önce mi? Biz (bu, tarihsel bir çalışma olmadığına göre) ilk tarihi benimseyelim.

Droctulft'u bir *sub specie aeternitatis* diye düşünelim biz, hiç kuşkusuz tek, benzersiz ve anlaşılmaz birey (bütün bireyler öyledir) Droctulft kimliği değil: türün başlatıcısı oydu, o ve onu izleyenlerin oluşturduğu, unutuşun ve belleğin bir sonucu olan geleneğin. Savaşlar, ormanlarla bataklıkların karanlık coğrafyasından geçirip ta Tuna ve Elbe boylarından İtalya'ya getirmişti onu, belki de güneye gittiğini bilmiyordu, belki de Roma'ya karşı savaştığını bilmiyordu. Belki de Oğul'un görkemini Kutsal Baba'nın yansısı sayan Arrianist inanca bağlanmıştı, bence onu Toprak'a, üstü örtülü putu öküz arabalarıyla kulübeden kulübeye götürülen Hertha'ya ya da tahtaya oyulmuş, ev-dokusu giysilere bürünmüş, sikkeler ve pazubentler takmış o kaba-saba savaş ve gökgürültüsü tanrılarına tapan biri diye düşünmek daha uygun. Yaban domuzuyla bizonun giriıt ormanlarından gelmeydi o; açık tenli, yiğit, mâsum, zalimdi, komutanına ve kabilesine sadıktı, evrene değil. Derken savaşlar onu Ravenna'ya getirir ve orada daha önce hiç görmediği, daha doğrusu, tam olarak görmediği bir şeyi görür. Gündüzü görür, selvileri görür, mermeri görür. Çeşitliliği, düzensizliğin çeşitliliğine benzemeyen bir bütün görür; bir kent görür, yontulardan, tapınaklardan, bahçelerden, oclalardan, amfilerden, vazolardan, sütunlardan, düzenli ve açık uzamdan oluşma bir işleyiş görür. Bu yapımların hiçbiri, güzelliğiyle etkilemez onu (biliyorum); bugün bizim, işlevini kavrayamadığımız, yine de çiziminden ölümsüz bir zekânın muştusunu çıkarabildiğimiz karmaşık bir mekanizma kar-

şısındaki duygulanışımızı andırır duygulanışı. Belki de ölümsüz Roma harflerinden içinden çıkılmaz yazıtıyla bir tek kemer görmek yetmiştir ona. Birdenbire gözleri kamaşır ve bu aydınlanmayla yenilenir: Kent'le. Onun içinde kendisinin bir köpek, bir çocuk olacağını ama ona akıl erdirmeye bile başlayamayacağını bilir, yine de onun kendi tanrılarından, andıyla bağlandığı inançtan ve Almanya'nın bütün bataklıklarından daha değerli olduğunu kavrar. Droctulft böylece bırakır yandaşlarını, Ravenna uğruna savaşa girer. Ölünce gömütüne kendisinin asla sökemeyeceği şu sözleri kazarlar:

Contempsit caros, dum nos amat ille, parentes
Hanc patriam reputans esse, Ravenna, suana.

O, hain değildi (hainler, böyle saygın yazıtlara bindebir esin kaynağı kaynağı olabilirler); bir aydınlanmıştı o, bir ermişti. Birkaç kuşak geçmeden bu döneği kargışlayan Longobardlar da onun izinden gittiler; İtalyan oldular, Lombardlar oldular ve belki de Alighieri'nin atasının ataları onların kanından biri, Aldiger'dir... Droctulft'un bu ediminc sürüyle varsayım uygulanabilir; benimki, en kestirmesi; olgu olarak değilse de simge olarak doğru.

Bu savaşçının öyküsünü Croce'nin kitabında okuduğumda, alışmadığım ölçüde duygulandım, bir zamanlar benim olan bir şeyi değişik bir biçimde yeniden ele geçirmiştim sanki. O anda hemen, Çin'i sonsuz bir otlağa çevirmeye çabaladıktan sonra, yerlebir etmeye can attıkları kentlerde ihtiyarlayan Moğol atlılarını düşündüm; ama ardına düştüğüm anı bu değildi. Neden sonra buldum aradığımı: şimdi ölmüş olan İngiliz asıllı ninemden duyduğum bir öyküydü.

1872'de, dedem Borges, Buenos Aires'in, kuzey ve batı Santa Fé'nin güney sınırında komutanmış. Karargâh, Junin'deymiş; ötelerinde birkaç fersah arayla ileri karakollar

zinciri, onun da ötesinde, o zamanki adıyla *pampa* ya da "iç bölge". Bir keresinde ninem –yarı şaşkın, yarı buruk– yeryüzünün o ucuna sürülmüş yapayalnız bir İngiliz kızı sıfatıyla yazgısını yorumlamaya kalkışmıştı: orada, tek İngiliz kızının kendisi olmadığını söylemişlermiş ona, aylar sonra da alanı usul adımlarla geçen Kızılderili bir kızı uzaktan göstermişlermiş. Kız, iki alacalı battaniyeye sarınmışmış, ayakları çıplakmış; saçları sarıymış. Bir asker ona, başka bir İngiliz kızının kendisiyle konuşmak istediğini söylemiş. Peki, demiş kız; karargâha korkusuzca ama biraz kuşkuyla girmiş. Yabanıl renklerle sıvanmış bakırsı yüzünde gözleri, İngilizlerin gri dediği o çekimser mavi renkteymiş. Bedeni, bir geyiğinki gibi kıvrakmış, elleriyse güçlü ve kemikli. Bozkırdan, iç bölgeden geliyormuş ve her şey çok ufak görünüyormuş gözüne: kapılar, duvarlar, eşya.

İki kadın, belki de bir an bir kardeşlik duygusu paylaştılar; sevgili adalarından çok uzaktaydılar, akıl-sır ermez bir ülkedeydiler. Ninem ona bir soru sormaya yeltenmiş; kadın, güçlükle yanıtlamış soruyu, sözcük arayarak, eski çeşniyi bulduğuna şaşarcasına sözcükleri yineleyerek. On beş yıl kadar ana dilini konuşmadığından yeniden başlamak güç geliyormuş. Yorkshirli olduğunu, ana-babasının Buenos Aires'e göçtüklerini, onları bir Kızılderili baskını sırasında yitirdiğini, kendisinin Kızılderililerce kaçırıldığını, şimdi bir kabile reisinin karısı olduğunu, daha şimdiden ona iki oğul verdiğini, kocasının yiğitliğini anlatmış. Bunları Arauko ve Pampa dilleriyle karışmış kaba bir İngilizceyle anlatmış; öykünün berisinde de yabanıl bir yaşam biçimi seçiliyormuş: at postundan barınaklar, tezek ateşleri, ateşte kızarmış et ya da çiğ barsak şölenleri, tan ağarırken sinsice yola koyulmalar, ağıllara düzenlenen talanlar, haykırmalarla yağmalar, savaşlar, çıplak atlıların büyük çiftliklere akınları, çok-karılılık düzeni, o leş kokusu, kör inançlar. De-

mek bir İngiliz kızı, kendini böylesi bir barbarlık düzeyine indirmişmiş. Duyduğu acıma ve dehşetin etkisiyle ninem, geri dönmesi için üstelemiş. Onu koruyacağına, çocuklarını getirteceğine söz vermiş. Kız, mutlu olduğunu söylemiş ve o gece çöle dönmüş, Francisco Borges, kısa bir süre sonra, yetmiş dört ayaklanmasında öldü; belki de ninem o zaman, öteki kadında, amansız bir anakaraya tutsak düşüp onun değiştirimine uğrayan bu ikinci kadında, kendi yazgısının tüyler ürperten aynasını görmüştü...

Daha önce her yıl, sarışın Kızılderili kız, Junin'deki ya da Fort Lavalle'deki köy işliklerine gelip incik boncuk, Paraguay çayı malzemesi alırmış; ninemle konuştuktan sonra bir daha ortalıkta görünmemiş. Ama birbirlerini son bir kere görmüşler. Ninem ava çıkmış bir gün; çiftlikte, kan çukurunun başındaki bir adam, hayvan kesiyormuş. Kızılderili kız, bir düşteymişçesine, at sırtında geçmiş yoldan. Kendini hemen yere atmış, sıcak kanı doyasıya içmiş. Artık başka türlü davranamadığı için mi, yoksa bir yüzleşme, bir gösterge adına mı böyle yaptığını bilmiyorum.

Bin üç yüz yıl ve okyanus, tutsağın yazgısıyla Droctulft'un yazgısı arasında duruyor hâlâ. İkisi de eşit ölçüde cle geçmezdir şimdi. Ravenna'nın davasına bağrını açan barbarın suretiyle çorak ülkeyi yurt seçen Avrupalı kadın sureti karşıt düşebilirler. Ama her ikisi cle gizli, sağduyudan daha köklü bir dürtüye kapılmışlardı, her ikisi de nasıl savunacaklarını bilemeyecekleri bu dürtüye kulak vermişlerdi. Belki de anlattığım öyküler bir tek öyküdür. Bu demir paranın turası da, yazısı da, Tanrı biliyor ya, aynıdır.

Çeviren Tomris Uyar

TADEO ISIDORO CRUZ'UN YAŞAMI (1829-1874)

Yüzümü arıyorum bir zamanki
Dünya yaratılmadan önceki
YEATS: *Hem Genç Hem Yaşlı Bir Kadın*

6 Şubat 1829'da, bütün gün Lavalle tarafından tartaklanan bir bölük gauço milisi, kuzeye, Lopez komutasındaki orduya katılmaya giderken, yürüyüş sırasında Pergamino'nun dokuz-on mil ötesindeki adını bilmedikleri bir çiftlikte mola verdiler. Tan ağarırken adamlardan biri uğursuz bir karabasan gördü ve yattığı barakanın loş gölgelerinde kopardığı şaşkın çığlık, yatağındaki kadını uyandırdı. Kimse onun uykusunda ne gördüğünü öğrenemedi, çünkü o ikindi, saat dört sularında gauçolar, Su'arez kuvvetlerinden bir süvari müfrezesinin baskınına uğrayıp yirmi milden fazla süren ve bastıran alacakaranlıkta uzun bataklık sazları arasında son bulan bir kovalamacada yenik düştüklerinde adam, kafatası Peru ve Brezilya savaşlarında görev almış bir kılıçla yarılmış olarak bir hendekte can verdi. Kadının adı Isidora Cruz'du. Doğurduğu oğlana Tadeo Isidoro adı verildi.

Burada amacım, onun özel yaşamını tümüyle anlatmak değil. Onun yaşamını oluşturan sürüyle gün ve gece içinde yalnızca bir tek gece çekiyor ilgimi; geri kalana gelince, o gecenin tam olarak anlaşılması için gerekenleri aktaracağım

yalnızca. Başlangıçtaki alıntı ünlü bir şiirdendir – yani zamanla "herkese her şey" anlamına gelmiş (Ben Korintliler 9:22) bir şiirdendir, çünkü nice sayısız değiştirim, uyarlama ve saptırma okunmuştur sayfalarına. Tadeo Isidoro'nun öyküsüne kuramlar getirenler –bir sürü düşünür– uçsuz bucaksız düzlüklerin onun kişiliğindeki etkisi üstünde durdular ama ona tıpatıp benzeyen gauçolar, Parana'nın ağaçlık kıyılarında Uruguay'ın dağlık geri yörelerinde doğup ölmüştüler. Cruz, doğruyu söylemek gerekirse, kapanık bir barbarlık dünyasında yaşadı. 1874'te çiçek salgınında öldüğünde ne bir dağ görmüştü, ne bir gaz memesi, ne bir yeldeğirmeni tulumbası. Ne de bir kent. 1849'da Francisco Xavier Acevedo'nun çiftliğinden alınacak bir davar sürüsünü gütmek üzere Buenos Aires'e gitti. Öteki davar tüccarları, para yemeye kente indiler. Cruz, nedense biraz bitkin, ağılların bulunduğu mahalledeki döküntü handan pek uzaklaşmadı. Orada tek başına, yerde uyuyarak, maté'sini demleyerek, tan ağarırken kalkıp akşam alacasında yatağa girerek günlerini geçirdi. Birdenbire (sözcüklere hattâ algılara sığmayacak bir biçimde) kentle başedemeyeceğini anladı. Tüccarlardan biri, kafayı iyice bulduğunda onunla dalga geçmeye başladı. Cruz onu görmezden geldi, ama birkaç kere eve dönüş yolunda, gece kamp ateşinin çevresinde otururlarken adam yine alaylarını sürdürünce Cruz, (o ana kadar ne bir öfke ne de bir sıkılma belirtisi vermişti) bıçağıyla onun işini bitirdi.

Kaçarken, bataklık çalılarına gizlenmek zorunda kaldı. Birkaç gece sonra, ürken bir yağmur kuşunun ötüşü, onu uyardı, polis çevresini sarmıştı. Bıçağını kalın bir çalı öbeğinde sınadı ve ayaklarına dolaşmasın diye mahmuzlarını çıkardı. Teslim olmak yerine savaşmayı seçtiğinden kolundan, omuzundan ve sol elinden yaralandı. Parmaklarından sızan kanı hissedince daha da kıyasıya savaştı, peşindeki

adamların en zorlularını öldüresiye yaraladı. Tan sökümüne yakın, kan kaybından yorgun düşünce yakayı ele verdi. O günlerde ordu, bir çeşit cezaevi işlevini görüyordu; Cruz, kuzey sınır bölgesindeki bir ileri karakola gönderildi. Sıradan bir er kimliğiyle iç savaşlarda görev aldı, bazan doğduğu eyalet adına bazan ona karşı savaşarak. 1856'da Ocak ayının yirmi üçünde, Cardoso bataklıklarında Başçavuş Eusebio Laprida komutasında, iki yüz çatışmada mızrakla yaralanmıştı. Kızılderili ile çarpışan otuz beyaz adamdan biriydi.

Cruz'un bulanık ve gözüpek yaşamöyküsü boşluklarla dolu. 1868 dolaylarında Pergamino'dan bir daha haberini alıyoruz, ya evliymiş ya da bir kadınla yaşıyormuş, bir oğul babasıymış, küçük bir toprağı varmış. 1869'da Cruz, yerel jandarma şefliğine getirildi. Geçmişindeki lekeyi silmişti ve o günlerde ola ki kendini mutlu bir adam sayıyordu, ta derinde değilse bile. (Onu pusuda bekleyen gelecekte gizlenmiş apaçık bir aydınlanma gecesiydi – neden sonra kendi yüzünü gördüğü gece, neden sonra kendi adını duyduğu gece. Besbelli o gece, özünü damıtıyor öyküsünün; daha doğrusu o gecenin bir anı, bir davranış (çünkü davranışlar bizim simgelerimizdir). Herhangi bir yaşam, istediği kadar uzun ya da karmaşık olsun, *tek bir an*'dan oluşur aslında – kişinin kim olduğunu keşfettiği andan. Büyük İskender'in demirden geleceğini Achilleus'un meselinde, İsveç'in XII. Şarl'ınınsa kendininkini İskender'in öyküsünde gördüğü söylenir. Okumayı bilmeyen Tadeo Isidoro Cruz bu esini bir kitapta bulmadı; bir insan-avında ve avladığı adamda öğrendi kim olduğunu. Olay şöyle geçti:

1870 Haziran'ının son günlerinde Cruz, iki adamı öldürmüş bir kaçağı yakalamakla görevlendirildi. Adam, güney sınırındaki Albay Benito Machado birliklerinden firar etmişti; bir genelevde çıkan bir sarhoş kavgasında bir zenciyi,

bir başkasında da Rosas'ın yandaşlarından birini öldürmüştü. Hakkındaki rapora, en son Laguna Colorada yakınlarında görüldüğü de eklenmişti. Orası, kırk yıl kadar önce, cesetlerinin akbabalarla köpeklere yem olmasıyla sonuçlanan feci serüvene çıkmadan önce gauço milis bölüğünün konakladığı yerdi. Aynı yerden, sonraları Buenos Aires'in merkezindeki alanda, son sözlerini kalabalığa duyurmamak üzere çalınan davullarla bir idam mangasının önüne dikilen Manuel Mesa da çıkmıştı; aynı yerden, Cruz'un babası, Peru ile Brezilya savaş alanlarında görev almış bir kılıçla kafatası yarılan o bilinmeyen adam da çıkmıştı. Cruz, yerin adını unutmuştu. Şimdi, belirsiz ve bocalatıcı bir tedirginlikten sonra anımsıyordu... Peşinde askerlerle, at üstünde ileri geri savrularak uzun bir labirent örmüştü avlanılan adam, yine de on iki Temmuz gecesi, bölükler izini buldular. Uzun sazların arasına sığınmıştı. Karanlıkta göz gözü görmüyordu nerdeyse; Cruz'la adamları yaya olarak sinsice yaklaştılar ortası dalgalanan çalı öbeğinde gizlice bekleyen ya da uyuklayan adama doğru. Ürkmüş bir yağmur kuşu öttü. Tadeo Isidoro Cruz, bu anı daha önce yaşamış olduğu duygusuna kapıldı. Avlanılan adam, gizlendiği yerden çıkıp onlarla açıklıkta dövüşmeye davrandı. Cruz, iğrenç karaltıyı seçti – darmadağın saçlarıyla, boz sakalı yüzünü yiyip bitiriyordu sanki. Bunun ardından gelen dövüşü ince ince anlatmamı açık bir neden engelliyor. Yalnızca kaçağın Cruz'un adamlarından birçoğunu kötü yaraladığını ya da öldürdüğünü belirteyim. Cruz karanlıkta dövüşürken (gövdesi karanlıkta dövüşürken) anlamaya başladı. Hiçbir yazgının ötekinden daha iyi olmadığını ama herkesin kendininkine uyması gerektiğini anladı. O anda apoletinin ve üniformasının yoluna dikildiğini anladı. Gerçek yazgısının, sürüden bir köpek gibi değil, tek başına bir kurt gibi yaşamak olduğunu anladı. Öbür adamın kendisi olduğunu an-

ladı. Sınırsız düzlüğe günün ışıkları vurdu. Cruz, kasketini attı, yiğit bir adamı öldürme suçuna katılmayacağını haykırdı ve kendi askerleriyle vuruşmaya başladı. Kaçakla, Martin Fierro'yla omuz omuza.

Çeviren Tomris Uyar

EMMA ZUNZ

Ocak ayının on-dördünde Emma Zunz, Tarbuch ve Loewenthal dokuma fabrikasından evine döndüğünde, giriş kapısının altında Brezilya'dan gelen ve babasının öldüğünü bildiren bir mektup buldu. Önce, pul ve zarf şaşırttı onu; sonra tanımadığı bu elyazısından tedirginliğe kapıldı. Sayfayı kaplayacak biçimde çiziktirilmiş sekiz-on sözcük. Emma, Bay Maier'in yanlışlıkla yüksek dozda veronal aldığını, ayın üçünde Bage hastanesinde öldüğünü okudu. Mektubu babasının pansiyon komşularından biri imzalamıştı, Rio Grande'den postalamıştı, Fein ya da Fain; ölünün kızına seslendiğini bilmesi olanak dışıydı elbet.

Emma, elinden düşürdü kâğıdı. İlk izlenimi, midesinde ve dizlerinde bir çözülmeydi; sonra kara bir suçluluk duygusu, bir gerçekdışılık, bir soğukluk, bir korku; daha sonra Emma, keşke şu anda yarın olsaydı diye düşündü. Hemen sonra da bu dileğinin boşunalığını kavradı, çünkü babasının ölümü, dünyanın tek olgusuydu ve bundan böyle sonsuza kadar yinelenecekti. Kâğıdı yerden kaldırdı, odasına yürüdü. Sinsice, gelişecek olayları nasılsa o anda biliyor-

muşçasına mektubu bir çekmeceye gizledi. Belki de daha o anda birşeylerden kuşkulanmaya başlamıştı; belki de daha o anda ilerki kişiliğine bürünmüştü bile.

Bastıran karanlıkta Emma, günün bitimine kadar Manuel Maier'in, eski mutlu günlerdeki Emanuel Zunz'un intiharına gözyaşı döktü. Gualeguay yakınlarındaki küçük bir çiftlikteki yaz tatillerini anımsadı, annesini anımsadı (anımsamaya çalıştı), Lanus'ta açık arttırmayla satılan küçük evi anımsadı, bir pencerenin sarı bezeklerini anımsadı, tutuklama emrini, o alçalışı anımsadı, gazetenin "zimmetine para geçiren veznedar" başlığıyla verdiği haberin yanısıra yayımlanan onur kırıcı imzasız mektupları anımsadı, son gece, babasının gerçek hırsızın Loewenthal olduğuna andiçişini anımsadı (onu hiç unutmamıştı). Loewenthal, Aaron Loewenthal, fabrikanın eski yöneticisi, şimdi ortaklarından biri. Emma bu gizi, 1916'dan beri korumuştu. Hiç kimseye, en iyi arkadaşı Elsa Urstein'a bile açmamıştı. Belki de böylesine usa sığmaz bir alçaklığı dışlıyordu, belki de bu gizin, kendisiyle yiten babası arasında bir ilmek oluşturduğuna inanıyordu. Leowenthal, Emma'nın bildiğini bilmiyordu; bu önemsiz gerçek Emma Zunz'a güçlülük duygusu verdi.

O gece hiç uyumadı, tanın ilk ışığı pencerenin dörtgenini belirlediğinde tasarı hemen hemen olgunlaşmıştı. Kendisine bitimsiz gelen bu günü herhangi bir gün gibi yaşamaya çalıştı. Fabrikada grev söylentileri dolaşıyordu. Emma her zamanki tutumuyla zorbalığın her çeşidine karşı olduğunu bildirdi. Saat altıda paydostan sonra Elsa'yla birlikte cimnastik salonuyla yüzme havuzu olan bir kadınlar kulübüne gitti. İmzalarını attılar; Emma, adıyla soyadını yinelemek, sonra hecelemek zorunda kaldı, sağlık denetimini izleyen kabasaba takılmaları göğüslemek zorunda kaldı. Elsa ve Kronfuss'ların en küçük kızlarıyla, Pazar öğleden sonrası hangi filme gideceklerini tartıştılar. Sonra sevgililerden söz

açtılar, kızların hiçbiri Emma'nın söze karışmasını beklemedi. Nisan'da on dokuzuna basacaktı yine de erkekler, onda sayrılığa varan bir korku uyandırıyorlardı... Eve döndükten sonra tapyoka çorbası pişirdi, biraz sebze haşladı, yemeğini erkenden yedi, yatağına uzanarak kendini uyumaya zorladı. Böylelikle yorucu ama sıradan bir gün olarak geçti ayın on-beşi, Cuma günü, olaydan önceki gün.

Cumartesi sabahı, sabırsızlığın dürtüsüyle uyandı. Sabırsızlıktı bu, tedirginlik değil ve en sonunda beklenen güne varmanın getirdiği özel erinç. Artık tasarlamak, düşlemek zorunda değildi; birkaç saat içinde günlük gerçeklerin yalınlığına erecekti. *La Prensa*'da Malmö çıkışlı *Nordstjarnan*'ın 3 Numaralı Rıhtım'dan hareket edeceğini okudu. Leowenthal'e telefon etti, greve ilişkin bazı özel bilgiler aktarmak istediğini çıtlattı ona, öteki kızların kulağına gitmemeliydi, gece, yazıhanesine uğramaya söz verdi. Sesi titriyordu; ama bir muhbire uygun düşüyordu ses titremesi. O sabah üstünde durulmaya değer başka bir şey olmadı. Emma, saat on ikiye kadar çalıştı, sonra Elsa ve Perla Kronfuss'la Pazar gezintisinin ayrıntılarını kararlaştırdılar. Öğle yemeğinden sonra uzandı, gözlerini yumarak geliştirdiği tasarıyı bir daha belleğinden geçirdi. Atacağı son adımın ilk adımından çok daha korkunç olacağını, kendisine hiç kuşkusuz bir utku ve adalet sevinci tattıracağını düşündü. Ansızın ürküye kapılarak fırladı, çekmeceye koştu. Açtı çekmeceyi; Milton Sills'in resminin altında, bir gece önce koyduğu yerde duruyordu Fain'in mektubu. Kimse görmüş olamazdı; okumaya başlamışken yırtıp attı.

O ikindi olup bitenleri ille de bir tür gerçekliğe bağlamak güç, dahası haksızca olabilir. Cehennemsi bir deneyin bir niteliği de gerçekdışılıktır, belki de deneyin saldığı korkuları yatıştıran ve abartan bir nitelik. Gerçekleştirenin kendinin bile inanamadığı bir eylem nasıl usa yakın kılınabilir.

Emma Zunz'un bugünkü belleğinin yadsıdığı, bulanık gördüğü o kısa keşmekeş bugün nasıl yeniden yerli yerine oturtulabilir? Emma, Almagro'da, Liniers Sokağı'nda oturuyordu; o ikindi liman boyunda yürüdüğünü kesinlikle biliyoruz. Belki de adı kötüye çıkmış Paseo de Julio'da, ışıklarla açığa vurulan, aç bakışlarla soyulan bedeninin aynalarda çoğalan yansısını görmüştür, yine de ilkin, hiç kimsenin gözüne çarpmadan o kayıtsız kemeraltından süzüldüğünü varsaymak sağduyuya daha uygun... Emma iki-üç bara girdi, oradaki kadınların davranış özelliklerini, yöntemlerini gözlemledi. Sonunda *Nordstjarman*'dan birtakım denizcilere rasladı. İçlerinden birinin, çok genç bir delikanlının, yüreğinde bir sevecenlik duygusu uyandırmasından korktuğundan, bir başkasını seçti, ola ki, kendisinden daha kısa boylu, kaba birini, yeter ki dehşetin katışıksızlığı bozulmasındı. Adam, bir kapıya götürdü onu, sonra kasvetli bir girişten geçirerek dönen bir merdivene, oradan kapalı bir geçite (geçitteki pencerede Lanus'taki evdekine tıpatıp benzeyen bezekler vardı), sonra da bir sayvandan, daha girer girmez ardından kapanan bir kapıya. Ciddi olaylar, zaman-dışıdır, ya yakın geçmişin gelecekten kopukmuş gibi görünmesinden, ya da bu olayları oluşturan parçaların ardışık görünmemesinden.

İşte zaman-dışındaki o zaman boyunca kopuk ve amansız duyuların çetrefil düzensizliğinde acaba Emma Zunz, *bir kerecik* olsun, bu kurbanlık özverisini harekete geçiren ölüyü düşündü mü?

Bence bir kerecik düşündü ve o anda da umutsuzca girişimini ateşe atmış oldu. Düşündü (düşünme yetisi yok olmuştu): şu anda kendisine yapılan iğrenç şeyi babası da annesine yapmıştı. Bitkin bir şaşkınlıkla düşündü bunu ve hemen başdönmesinde aradı sığınağını. Adam, bir İsveçli ya da Finlandiyalı'ydı, İspanyolca bilmiyordu. Emma onun

için nasıl bir araçsa, o da Emma'nın aracıydı, ne var ki Emma haz adına hizmetini sunuyordu ona, onun sunduğu hizmetse adalet adınaydı.

Yalnız kaldığında Emma, hemen açmadı gözlerini. Başucundaki sehpada adamın bıraktığı para duruyordu: Emma doğruldu, daha önce mektubu nasıl yırttıysa öyle yırttı, parçaladı parayı. Para yırtmak küfürdür, ekmek atmak gibi; Emma, hemen yaptığına pişman oldu. Bir kibir belirtisiydi bu, hem de böyle bir günde... Korkusu, bedeninin yasında, duyduğu tiksintide boğuldu gitti. Yas ve bulantı yakasına yapışmıştı yine de Emma usulca yerinden kalktı, giyinmeye başladı. Odada parlak renk kalmamıştı artık: günün son ışıkları gittikçe silikleşiyordu. Emma, kimseye görünmeden odadan çıkmayı başarabildi, köşede, batıya giden Lacroze tramvayına atladı. Tasarısı gereği, yüzü seçilmesin diye öne yakın kuytu bir köşeye oturdu. Sokaklarda başdöndürücü bir hızla kaymak ve böylelikle uğradığı saldırının olayların akışına bir yozluk katmayacağını doğrulamak avutuyordu onu belki de. Hızla küçülen, ışık-geçirmez kent-dışı mahallelerden geçti, gördüğü anda gözden yitiriveriyorlardı. Warnes'ın yan sokaklarından birinde tramvaydan indi. Bir çelişkiydi belki ama yorgunluğu yeni bir güce dönüşüyordu, onu serüveninin ayrıntıları üstünde incc ince düşünmeye zorladığından ve bu ayrıntıların geri planı ve öndeki ereği gizlediğinden ötürü.

Herkes Aaron Loewenthal'i ciddi bir adam olarak tanırdı, yakın dostları cimriliğini bilirlerdi... Fabrikanın üst katında tek başına otururdu. Kentin eteklerinden çok uzakta, bu kıraç yörede hırsızlardan ödü kopardı; fabrikanın avlusunda iri bir köpek vardı, masasının gözünde de –herkes bilirdi– bir tabanca. Bir yıl önce karısının –Gauss ailesinin kızıydı, evlenirken zengin bir drahoma getirmişti– yasını saygıyla tutmuştu ama asıl tutkusu paraydı. İçinden, biraz da sıkıla-

rak, para kazanma yetisinin parayı biriktirme yetisine göre yaya kaldığını bilirdi. Çok dindardı; Tanrı'yla gizli bir anlaşma yaptığına inanırdı, bu anlaşma uyarınca, duaları ve sofuca tutumu karşılığında Tanrı onu başkalarına iyilik yapmaktan kesinlikle bağışık tutuyordu. Dazlak, şişman haliyle, yakasında yas şeridi, camları dumanlı gözlüğü, sarı sakalıyla pencerenin yanında dikilmiş, işçisi Zunz'un gizli ihbarını dinlemeye hazırlanıyordu.

Kızın demir bahçe kapısını ittiğini (kendisi onun için açmıştı önceden), karanlık avluyu geçtiğini gördü. Zincire bağlı köpek havlamaya başladığında Emma'nın azıcık yana kaçtığını gördü. Emma'nın dudakları, alçak sesle dua mırıldanan birinin dudakları gibi hızla kıpırdıyor, bitkin bir sesle Bay Loewenthal'in ölmeden önce duyacağı son tümceyi yineliyordu.

Olaylar, Emma Zunz'un umduğu gibi gelişmedi. Bir gün önceden bu yana kaç kereler, şaşmaz tabancasını doğrulttuğu, alçak yaratığı alçakça suçunu itirafa zorladığı ve böylelikle Tanrısal Adaletin insan adaleti üstünde kesin bir utku kazanmasını sağlayan o gözüpek savaş tuzağını açıklayacağı anı düşlemişti. (Korktuğundan değildi, ama kendisi Adalet'in sözcüsü olduğundan cezalandırılmak istemiyordu.) Sonra, göğsünün ortasına yiyeceği tek kurşun, Loewenthal'in yazgısını mühürleyiverecekti. Ne var ki olaylar bu doğrultuda gelişmedi.

Aaron Loewenthal'le karşı karşıya geldiğinde Emma, babasının öcünü her ne pahasına olursa olsun almaktan çok, kendi çektiği aşağılanmanın acısını ödetmek gereksinimini duydu. Uğradığı iğrenç saldırıdan sonra bu adamı öldürmezlik edemezdi. Salıneyi etkili kılacak hilelere ayıracak zamanı yoktu. Bir kenara ilişerek birtakım sözler geveledi, (muhbir ayrıcalığı olarak) Bay Loewenthal'den anlatacaklarının kesinlikle aralarında kalacağına ilişkin söz istedi, bir-

kaç ad saydı, birkaç kişinin kimliğini dolaylı olarak bildirdi, sonra birdenbire, korkuya yenilmişçesine sustu. Loewenthal'in bir bardak su getirmek için odadan çıkmasını sağlamayı başardı. Loewenthal gerçi bu telâşa bir anlam verememişti ama hoşgörülü davranıp da yine yemek odasından döndüğünde Emma, ağır tabancayı çekmeceden çıkarmıştı bile. Tetiğe iki kere bastı. İri gövde, duyduklarından ve dumandan etkilenmişçesine yere yıkıldı, su bardağı parçalara ayrıldı, yerdeki yüz, Emma'ya şaşkınlıkla, öfkeyle baktı, yüzdeki ağız ona İspanyolca ve Yidişçe sövgüler yağdırdı. Sövgülerin ardı arkası kesilmiyordu; Emma bir daha ateş etmek zorunda kaldı. Avluda, zincire bağlı köpek bir havlama tutturdu ve iğrenç dudaklardan fışkıran kan, sakala ve giysilere aktı. Emma, hazırladığı suçlamayı söylemeye başladı ('Babamın öcünü aldım ve kimse beni cezalandıramayacak...') gelgelelim sözlerini bitiremedi, çünkü Bay Loewenthal ölmüştü bile. Onun, dediklerini anlayıp anlamadığını asla öğrenemeyecekti Emma.

Kesilmeyen havlamalar Emma'ya dinlenme sırasının daha gelmediğini anımsattı. Sedirin üstünü dağıttı, ölünün ceket düğmelerini çözdü, kanla lekelenmiş gözlüğü çıkararak dosya dolabının üstüne bıraktı. Sonra alıcı kavradı, o anda ve sonraları kaç kereler, kimi zaman bu sözcüklerle, kimi zaman başka sözcüklerle yineleyeceği şeyleri söyledi: *İnanılmaz bir şey oldu... Bay Loewenthal grevi ileri sürerek beni evine çağırdı... Onurumu lekeledi, onu öldürdüm...*

Aslında bu öykü inanılmaz bir öyküydü gerçekten, yine de özünde doğru olduğundan, herkesi etkiledi. Emma Zunz'un tınısı doğruydu, utancı doğruydu, kini doğruydu. Uğradığı saldırı da doğruydu; yalnızca durumlar yalandı, zaman, bir de birkaç özel ad.

Çevıren Tomris Uyar

ASTERION'UN EVİ

Ve kraliçe Asterion adı verilen bir çocuk doğurdu.

APOLLODORUS: *Biblioteca*, III, I

Marta Mosquera Eastman'a

Beni kibirli olmakla suçladıklarını biliyorum ve belki de insanlardan kaçınakla ve belki de delilikle. Bu suçlamalar (vakti gelince cezasını vereceğim bunların) benimle alay etmek için. Evimden hiç çıkmadığım doğru, ama evimin kapılarının (ki sayıları sonsuzdur)[1] gece ve gündüz insanlara ve hayvanlara da açık olduğu doğru. İsteyen girebilir. İçeri giren ne kadın süs püsleri ne de zarif saray adetleriyle karşılaşacak, sadece sessizlik ve yalnızlık bulacak. Ayrıca yeryüzünde bir benzeri daha bulunmayan bir evle karşılaşacak. (Mısır'da buna benzeyen bir tane olduğunu söyleyenler var, ama yalan söylüyorlar.) Bana iftira edenler bile evde *tek bir mobilya bile olmadığını* kabul ederler. Bir diğer gülünç yalan da benim, Asterion'un tutsak olduğum. Kilitli kapı olmadığını tekrarlayayım mı, kilit diye bir şey olmadığını da ekleyeyim mi? Ayrıca, bir akşamüzeri dışarıya çıktım da; gece olmadan geri döndümse bu sıradan insanların yüzlerinin bende uyandırdığı korku yüzündendir, rengi atmış ve el

1 Özgün metin ondört diyor, ama Asterion'un kullandığı anlamıyla bu sayının *sonsuz* demek olduğunu düşündürecek sayısız neden var.

ayası gibi yassı olan yüzler. Güneş çoktan batmıştı, ama bir çocuğun çaresiz ağlayışı ve inananların kaba saba yakarışları bana tanındığımı anlattı. İnsanlar yakarıyorlar, kaçışıyorlar, karşımda secde ediyorlardı; bazıları Baltalar tapınağındaki sütun tabanlığına tırmandı, kimileriyse yerden taşlar topladılar. İçlerinden biri, sanıyorum, denize girip saklandı. Boşuna değil annemin bir kraliçe olması; alçakgönüllüğüm bunu arzulasa da, avamın arasına karışınam mümkün değil.

Gerçeği şu ki, benzerim yok. Birinin bir başkasına iletebilecekleri beni ilgilendirmiyor; filozof gibi ben de yazı sanatı aracılığıyla hiçbir şeyin aktarılamayacağına inanıyorum. Ivır zıvır ve sudan ayrıntıların zihnimde yeri yok, ruhum uçsuz bucaksız ve yüce olan şeylere hazır; iki harf arasındaki farkı hiçbir zaman öğrenemedim. Yücegönüllü bir acelecilik beni okuma öğrenmekten alakoydu. Bazen buna çok kederleniyorum, çünkü geceler, gündüzler uzun.

Elbette, beni oyalayacak şeyler yok değil. Tos vurmaya hazırlanan koç gibi, başım dönüp yerlere yuvarlanıncaya kadar son hız koşuyorum dehlizlerde. Bir havuzun kenarına ya da bir köşeye iki büklüm olup siniyorum, arkamdan takip eden varmış oyunu oynuyorum. Kanlar içinde kalıncaya kadar kendimi üzerlerinden yerlere attığım damlar var. İstediğim zaman uyuyormuş numarası yapar, gözlerimi kapar, sık sık solurum. (Bazen gerçekten uyuyorum, bazen gözlerimi açtığımda günün rengi değişmiş oluyor.) Ama bütün oyunlar arasında, en sevdiğim öteki Asterion oyunu. O beni ziyarete geliyormuş, ben de onu evimi gezdiriyormuşum. Büyük bir saygı gösterisiyle ona şöyle diyorum; *şimdi ilk kavşağa geri dönüyoruz* ya da *şimdi başka bir avluya çıkacağız* ya da *su yolunu beğeneceğini biliyordum* ya da *şimdi içi kum dolu bir havuz göreceksin,* ya da *bak şimdi, birazdan mahzenin yolunun nasıl çatallandığını göreceksin.* Bazen bir hata yapıyorum, ikimiz birden katıla katıla gülüyoruz.

Sadece bu oyunları hayal etmekle kalmadım, aynı zamanda ev hakkında da düşündüm. Evin bütün bölümleri bir çok kere tekrarlanıyor, heryer başka bir yer. Tek bir havuz, avlu, yalak ya da samanlık yok; ondört (sonsuz) samanlık, yalak, avlu, havuz var. Ev dünyayla aynı büyüklükte; ya da daha doğrusu, dünyanın ta kendisi. Gene de, havuzlu avluları ve tozlu taş dehlizleri bitire bitire sokağa çıktım ve Baltalar tapınağını ve denizi gördüm. Bunun nasıl olduğunu anlamadım ta ki bir gece bana denizlerin ve tapınakların da sayıca ondört (sonsuz) olduğu malum oluncaya kadar. Her şey birçok kere tekrarlanıyor, ondört kere, ama dünyada sadece iki şey var ki onlar yalnızca bir tane galiba: yukarıda, içinden çıkılmaz güneş; aşağıda, Asterion. Belki yıldızları ve güneşi ve bu dev evi de ben yarattım, unuttum gitti.

Her dokuz yılda bir dokuz kişi eve giriyorlar onları bütün kötülüklerden kurtarayım diye. Taş dehlizlerin derinliklerinde adımlarını ve seslerini duyuyorum ve sevinçle onları karşılamaya koşuyorum. Tören birkaç dakika sürüyor. Benim ellerimi kana bulamam gerekmeden ardarda yere devriliyorlar. Devrildikleri yerde kalıyorlar ve gövdeleri bir dehlizi ötekinden ayırdetmeme yarıyor. Kim olduklarını bilmiyorum, ama onlardan biri ölüm anında kehanette bulundu, günün birinde kurtarıcım gelecekmiş. O zamandan beridir yalnızlığım acı vermiyor bana, çünkü biliyorum ki kurtarıcım yaşıyor ve nihayet tozları yarıp karşıma dikilecek. Kulaklarım yeryüzünün bütün gürültülerini seçebilseydi, ayak seslerini duyabilmem gerekirdi. Onun beni daha az dehlizleri ve kapıları olan bir yere götüreceğini umud ediyorum. Kurtarıcım nasıl biri olacak, diye soruyorum kendi kendime. Boğa mı olacak, insan ını? İnsan yüzlü bir boğa mı olacak, belki de? Yoksa benim gibi mi olacak?

Sabah güneşi tunç kılıca çarpıp geri döndü. Üzerinde kanın damlası bile yoktu artık.

"İnanır mısın Ariadne?" dedi Teseus. "Minotauros kendini savunmadı bile."

Çeviren Fatih Özgüven

ÖTEKİ ÖLÜM

Mektubu nereye koyduğumu bilmiyorum ama birkaç yıl önce Gannon, bana Gualeguaychu tepelerindeki çiftliğinden yazdığında Ralph Waldo Emerson'ın "Geçmiş" adlı şiirinin bir çevirisini, belki de İspanyolcaya ilk çevirisini yollayacağını söylemişti, sondaki nota da belki anımsayacağım don Pedro Damian'ın geçenlerde bir gece akciğer rahatsızlığından öldüğünü eklemişti. Adamcağız (Gannon'un dediğine göre) ateşler içinde yanarken Masoller çarpışmasının uzun zorlu sınavını sayıklamış nöbet sırasında. Bu haberde bence mantıksız ya da olağandışı bir özellik yoktu, ne de olsa don Pedro daha on dokuzunda ya da yirmisindeyken Aparicio Saravia'nın bayrağını taşıyanlardandı. 1904 ayaklanması patladığında Pedro Damian, kuzeyde, Rio Negro ya da Paysandu'daki bir çiftlikte ırgattı. Entre Rios eyaletinin Gualeguaychu yöresinden gelmesine karşın arkadaşlarına takıldı, onlar kadar kendini beğenmiş ve cahil olduğundan, asi orduya katıldı. Birkaç önemsiz çatışmada ve son çarpışmada savaştı. 1905'te evine döndükten sonra Damian, bir tür alçakgönüllü inatla yine sığır çobanlığına başladı. Bildi-

ğim kadarıyla da bir daha doğduğu eyaletten ayrılmadı. Son otuz yılını Nancay'dan sekiz on mil ötedeki küçük, ıssız bir kulübede geçirdi. Onunla 1942 yılında, bu gözden ırak yerde konuştum bir akşam (yani bir akşam konuşmaya çalıştım); sözcük dağarcığı kısıtlı, pek zeki sayılmayacak biriydi. Anlaşılan, Masoller kişisel tarihinin tümüydü. O yüzden savaşın ses ve hışmını ölüm anında bir daha yaşadığını duyunca şaşırmadım. Damian'ı artık göremeyeceğimi kavrayınca, onu anımsamak istedim, ne yazık ki yüz konusunda belleğim o kadar fakirdir ki tek anımsayabildiğim, Gannon'un çektiği şipşak oldu. Adamı 1942 başlarında bir kerecik gördüğüm ama resmine kaç kere baktığım gözönünde tutulursa bunun olağandışı bir yanı yok. Gannon bana fotoğrafı göndermişti ama onu da bulamıyorum. Düşünüyorum da şimdi bulsam korkardım.

İkinci olay, aylar sonra Montevideo'da geçti. Don Pedro'nun ateşli nöbeti ve azabı, bende Masoller yenilgisi üstüne bir fantastik öykü yazma düşüncesi uyandırdı; konuyu açtığım Emir Rodriguez Monegal, beni o seferde savaşan Albay Dionisio Taberes'e tanıtan bir mektup yolladı. Albay, bir akşam yemekten sonra kabul etti beni. Yan avludaki bir sallanan sandalyede eski günleri büyük bir coşkuyla ama tarih sıralamasında aksayarak anlattı. Asla eline geçmeyen cephaneden, bitkin halde erişen ihtiyar atlardan, yürürken labirentler çizen uykulu, ter-toz içindeki adamlardan, istese atını Montevideo'ya sürebilecekken "gauçoda kent korkusu var" dedirterek yakınlardan geçen Saravia'dan, bir kulaktan öbürüne kesilen boğazlardan, bana askerî bir harekattan çok bir davar hırsızının ya da yasa-dışı birinin düş ürünü izlenimi veren bir iç savaştan söz etti. Çarpışma adları sayılmakla bitmiyordu: Illescas, Tupambaé, Masoller. Albay'ın duraksamaları öylesine etkili, tavrı o kadar canlıydı ki aynı şeyleri birçok kere yinelediğini sezdim, sözlerinin gerisinde

hemen hemen hiç gerçek anı kalmamasından korktum. Soluklanmak için durduğunda Damian'ın adını araya sıkıştırmayı başardım.

"Damian? Pedro Damian mı?" dedi Albay. "Benimleydi. Küçük bir melez. Hiç unutmam, çocuklar ona Dayman derlerdi – ırmağın adıyla." Albay, gümbürtülü bir kahkaha attı, sonra birden sustu. Tedirginliğinin gerçek mi yapay mı olduğunu kestiremedim.

Bambaşka bir sesle, savaşın, tıpkı kadınlar gibi, erkekleri sınava sokmaya yaradığını, hiç kimsenin ateş altında kalmadan kendini gerçekten tanıyamayacağını belirtti. Bir erkek kendini korkak sanabilir ama aslında cesur olabilirdi. Bunun tersi de geçerliydi, tıpkı Blanco'luğunu gösteren beyaz şeritiyle içkievlerine cakayla girip çıkan, sonra da Masoller'de dizlerinin bağı çözülen zavallı Damian'ın başına geldiği gibi. Düzenli orduyla çıkan bir silahlı çatışmada erkekçe davranmıştı ama iki ordu karşı karşıya gelip de toplar gümbürdemeye başladığında, herkes, beş bin kişinin bir olup canına kastedeceği duygusuna kapıldığında iş değişmişti. Zavallı oğlan, yaşamı süresince bir çiftlikte koyun kesmişken birdenbire yerinden edilip savaşın acı gerçeğinde buluyor kendini...

Saçma sapan bir nedenden ötürü, öykünün Tabares'in anlattığı şekli beni tedirgin etmişti. Olayların başka türlü geçmesini yeğlerdim. Bilincine varmaksızın ihtiyar Damian'ı –yıllar önce bir akşam, bir kerecik gördüğüm bir adamı– gözümde putlaştırmıştım. Tabares'in öyküsü her şeyi alaşağı etmişti. Birdenbire, Damian'ın kendini uzak tutmak ve tek başına kalmaktaki inadının nedeni aydınlandı gözünde. Bunlar, alçakgönüllülükten değil, utançtan kaynaklanıyordu. Kendimi, gösterdiği ödlekliği aklından atamayan bir adamın, yalnızca cesur bir adamdan daha karmaşık ve daha ilginç olduğuna inandırma çabam boşunaydı. Martin Fierro'yu, Lord Jim'den ya da Razumov'dan daha az anımsanmaya değer bu-

luyordum. Evet ama Damian –özellikle Uruguaylı gauçoların içinde– Martin Fierro olsa gerekti. Tabares'in üstü kapalı geçtiklerinden, Uruguay'ın Arjantin'den daha ilkel ve o yüzden de daha cesur olduğu varsayımını (belki karşı konulmaz bir gerçek) benimsediğini sezdim. O gece, birbirimize biraz abartılı bir içtenlikle iyi geceler dilediğimiz aklımda.

Kışın, öyküm için gerekli birkaç ayrıntı (öykü bir biçimde olgunlaşıyordu kafamda) yine Albay Tabares'e uğramama yol açtı. Onu Paysandulu kendi yaşında bir adamla, Dr. Juan Francisco Amaro adında biriyle başbaşa buldum, o da Saravia ayaklanmasında savaşmıştı. Doğal olarak Masoller konusunu açtılar.

Amaro, birkaç olay anlattı, sonra yüksek sesle düşünen birinin tavrıyla yavaşça ekledi, "Gece, Santa Irene'de konaklamıştık, anımsıyorum, çevreden bazı adamlar da bize katıldılar. Aralarında, çarpışmadan bir gece önce ölen bir Fransız veterinerle, Entre Rioslu bir koyun kırpıcısı oğlan da vardı. Adı Pedro Damian'dı."

Hemen sözünü kestim. "Evet, biliyorum," dedim. "Kurşunlardan ödü kopan Arjantinli."

Sustum. İki adam, şaşkın bakışlarla beni süzüyorlardı.

"Yanılıyorsunuz efendim," dedi Amaro bir süre sonra. "Pedro Damian her erkeğin özleyeceği şekilde öldü. İkindiüstü saat dört sularıydı. Düzenli birlikler, bir tepenin üstünde siperlenmişti, bizim adamlarımız mızraklarla saldırıya geçmişlerdi onlara karşı. Damian başlarındaydı, haykırıyordu, derken bir kurşun, göğsünün ortasına saplandı. Damian, üzengilerine çıktı, sesi kesilene kadar haykırdı ve yere, atların toynakları altına yuvarlandı. Ölmüştü ve son Masoller akınındakilerin hepsi onu çiğneyerek geçti. Öylesine korkusuzdu, üstelik daha yirmisinde bile değilken."

Hiç kuşkusuz başka bir Damian'dan söz ediyordu ama içimden bir ses, beni oğlanın ne diye haykırdığını sormaya itti.

"Küfürler savuruyordu," dedi Albay. "Erkekler, savaşırken küfrederler."

"Belki küfürdü," dedi Amaro, "ama aynı zamanda 'Urquiza çok yaşa!' diye de haykırıyordu."

Hepimiz susmuştuk. Neden sonra Albay, "Masoller'de değil de yüz yıl önce Cagancha'da ya da India Muerta'da savaşıyormuşuz gibi," diye mırıldandı. Gerçekten afallamıştı, ekledi, "O birliklere ben komuta ettim ama Damian'ın adını ilk kere duyduğuma kalıbımı basabilirim."

Albay'a onu anımsatmak çabamız sonuç vermedi.

Buenos Aires'e döndüğümde, bu unutkanlığının bende yarattığı şaşkınlık yatışmak bilmedi. İngiliz kitabevi Mitchell'in bodrumunda Emerson'ın yapıtlarından on bir keyifli cildi gözden geçirirken bir ikindi Patricio Gannon'la karşılaştım. Ondan "Geçmiş"in çevirisini istedim. Bana çevirinin ezberinde olmadığını, ayrıca İspanyol edebiyatını çok sıkıcı bulduğunu, o yüzden Emerson'ın da kendisine epey ağır geldiğini söyledi. Bana Damian'ın ölümünü bildirdiği mektupta çeviriyi yollayacağına söz verdiğini anımsattım. Damian'ın kim olduğunu sordu. Boşuna anlatmaya çabaladım. Gittikçe artan bir ürküyle, dediklerimi bir tuhaf dinlediğini fark ettim ve hemen talihsiz Poe'dan kat kat karmaşık, çok daha usta, gerçekten olağandışı bir şair olan Emerson'ı karşılayanlar üstüne açtığım bir edebiyat tartışmasına sığındım.

Bazı ek bilgiler vermem şart. Nisan'da, Albay Dionisio Tabares'ten bir mektup aldım; zihni artık bulanık değildi, Masoller'deki akında mızrakbaşılık yapan, o gece adamlarının tepenin dibinde bir mezara gömdükleri Entre Rioslu oğlanı iyice anımsıyordu. Temmuz'da Gualeguaychu'dan geçtim; Damian'ın kulübesine rastlamadım, oradaki kimse onu anımsamıyordu artık. Damian'ın ölümünü gören ustabaşı Diego Abaroa'ya soru sormak istedim, ne var ki Abaroa, kış-başında kendiliğinden ölmüştü. Damian'ın yüz çizgilerini gözümde

canlandırmaya çalıştım; aylar sonra, bazı eski albümleri karıştırırken, canlandırmaya çalıştığım esmer yüzün, aslında Othello'yu oynayan ünlü tenor Tamberlik olduğu ortaya çıktı.

Şimdi kestirimlere geçiyorum. En kolay, ama aynı zamanda en az doyurucu olana göre iki Damian var: 1946 dolaylarında Entre Rios'ta ölen ödlekle 1904'te Masoller'de can veren yiğit. Ama bu kestirim, asıl bulmacaları açıklamakta yaya kalıyor: bunlardan biri, Albay Tabares'in belleğindeki garip değişimler, bir de bu kadar çabuk geri dönmüş bir adamın imgesini, hatta adını bunca kısa sürede silebilen genel unutkanlık. (Daha basit bir olasılığı kabul edemem, etmek de istemem – yani ilk adamı benim uydurduğumu. Ulrike von Kühlmann'ın yürüttüğü doğaüstü varsayımsa daha tuhaf. Ulrike, Pedro Damian'ın çarpışmada öldüğünü ve ölüm anında Tanrı'ya kendisini Entre Rios'a götürmesi için yalvardığını ileri sürmüştü. Tanrı, bu duayı yerine getirmeden önce bir an duralamış, o arada adam ölmüştü bile, yere düştüğü başkalarınca da görülmüştü. Geçmişi bozamayan ama onun imgelerine söz geçirebilen Tanrı, Damian'ın zorlu ölümünün imgesini bir baygınlığa çevirdi. Doğduğu eyalete geri dönen, aslında oğlanın ölüsüydü. Döndü ama bir hortlak olarak, unutmayalım. Kadınsız, dostsuz, yapayalnız yaşadı; her şeyi seviyordu, her şeyi vardı ama belli bir uzaklıkta, aynanın öbür yüzündeymiş gibi; sonunda "öldü" ve soluk gölgesi kayıplara karıştı, suya damlayan su gibi. Bu oldukça aksak bir kestirim, yine de beni doğruya (şimdi doğruluğuna inandığım) daha basit, aynı zamanda daha raslanmadık kestirime götürmekte belki payı vardır. Gizemli bir biçimde *Paradiso*'nun XXI. Kanto'sunda Damian'ın kimlik sorununa eğilen iki dizeden yola çıkarak Pier Damiani'nin bilimsel incelemesi *De Omnipotentia*'da aradığımı buldum. İncelemenin beşinci bölümünde Pier Damiani, –Aristoteles ve Fredegarjus de Tours'a karşı çıkarak– Tanrı'nın bir zaman olmuş

bir şeyi hiç olmamışa çevirme gücü taşıdığını ileri sürer. Bu dinbilimsel tartışmaları okurken, Pedro Damian'ın trajik öyküsünü kavramaya başladım.

Benim çözümüm şu. Damian, Masoller'de, savaş alanında bir korkak gibi davranmış ve yaşamının geri kalan bölümünü bu utanç verici zayıflığını düzeltmeye adamıştı. Entre Rios'a döndü; hiç kimseye el kaldırmadı, hiç kimseyi boğazlamadı, cesur bir adam sıfatıyla ünlenmeye kalkışmadı. Tam tersine, Nancay'in tepelerinde yaşadı, kıraç toprakla, yabani davarla uğraşarak kendini sert ve dayanıklı hale getirdi. Ola ki farkında olmadan mucizeye giden yolu hazırlıyordu. Ta içinden, Yazgı bana bir savaş daha sunarsa, ona hazır olacağım, diyordu. Kırk yıl boyunca bekledi durdu, söze dökülmemiş bir umutla, sonunda ölüm anında yazgı, ona özlediği savaşı sundu. Savaş, bir sayıklama kisvesine bürünüp geldi, çünkü Yunanlıların bildiği gibi hepimiz bir düşün gölgeleriyiz. Can çekişirken, savaşını yine yaşadı, erkekçe davrandı ve son akına öncülük ederken bir kurşunla göğsünün ortasından vuruldu. Böylece 1946 yılında, uzun ve için için yanan bir tutkunun işleyişi sonucunda Pedro Damian, 1904 kışıyla baharı arasındaki Masoller yenilgisinde öldü.

Summa Theologiae'de, Tanrı'nın geçmişi bozabileceğine karşı çıkılır ama nedenlerle sonuçların karmaşık sıralamasından söz edilmez, bu öylesine engin ve kendine özgü bir sıralamadır ki belki de *bir tek* yadırgı gerçeği, ne kadar önemsiz gözükürse gözüksün, şimdiyi geçersiz kılmadan ortadan kaldırmak olası değildir. Geçmişi azıcık değiştirmek, bir tek gerçeği değiştirmek değildir; o gerçeğin sonsuz olmaya yatkın sonuçlarını da ortadan kaldırmaktır. Başka bir deyişle, iki evrensel tarihin yaratılması demektir. Diyelim ki, ilk keresinde Pedro Damian, Entre Rios'ta 1946'da öldü; ikincisinde, Masoller'de 1904'te. Bizim şu anda yaşa-

dığımız, ikinci tarih; yine de birinci hemen örtbas edilmedi ve demin değindiğim garip çelişkilere yolaçtı. Farklı evrelerin değişimi Albay Dionisio Tabares'te ortaya çıktı. Önce Damian'ın ödleklik ettiğini anımsadı; sonra onu hepten unuttu, daha sonra da Damian'ın yiğitçe ölümünü anımsadı. Ustabaşı Abaroa'nın başına gelenler de az aydınlatıcı değil bence, don Pedro Damian'a ilişkin anılarının ağırlığını kaldıramadığı için ölmek zorunda kaldı o.

Bana gelince, benzer bir riski göze aldığımı sanmıyorum. Ben insanın aklının ermediği bir işlemi varsayarak işe koyuldum, bir tür mantık gösterisine giriştim; ama benim bu ayrıcalığımın sakıncalarını azaltacak bazı koşullar söz konusu. Şu anda hep doğruyu yazdığımdan kuşkuluyum. Galiba öykümde birkaç uydurma anı var. Pedro Damian'ın (eğer bir zaman yaşadıysa), Pedro Damian adını taşıdığından kuşkuluyum, acaba bir gün, bu öyküyü bütünüyle Pier Damiani'nin incelemesinden esinlenerek kurduğuma inanmak için mi Pedro Damian diye anımsıyorum adını. Aynı şey, ilk paragrafta sözünü ettiğim, geçmişin geri gelmezliğini odak alan şiir için de söylenebilir. Bundan birkaç yıl sonra, fantastik bir öykü yazdığıma inanacağım ve bir zamanlar gerçekten yaşanmış bir olayı kayda geçirmiş sayılacağım, tıpkı iki bin yıl önce bir adamın doğumunu anlattığına büyük bir saflıkla inanarak İsa'nın doğumunu önceden bildiren Virgilius gibi.

Zavallı Damian! Ölüm, onu yirmi yaşındayken hazin ve pek duyulmadık bir savaşın bölgesel bir çarpışmasında yakalamıştı, ama sonunda yürekten istediğini elde etti, ve o uğurda çok uzun süre çalıştı, belki de bundan daha büyük bir mutluluk yoktur.

Çeviren Tomris Uyar

DEUTSCHES REQUIEM

Beni öldürse de, güveneceğim ona.
Eyub 13:15

Adım Otto Dietrich zur Linde. Atalarımdan biri, Christoph zur Linde, Zorndorf zaferinin kaderini belirleyen süvari saldırısında öldü. Anne tarafından büyükbabam Ulrich Forkel, 1870 yılının sonlarına doğru Marchenoir ormanında *franc-tireur*'ler tarafından vurularak öldürüldü; babam, yüzbaşı Dietrich zur Linde, 1914'de Namur kuşatmasında, iki yıl sonra da Tuna'nın geçilmesi sırasında yararlık gösterdi.[1] Bana gelince, ben işkenceci ve katil olarak öldürüleceğim. Mahkeme heyeti adil karar verdi; başından beri suçumu kabul ettim. Yarın, hapishanenin saati dokuzu vurduğunda, ölümün diyarına ayak basmış olacağım; şu anda atalarımı düşünmekliğim çok doğal, değil mi ki onların gölgelerine bunca yakınım, değil mi ki, bir bakıma, çoktan onlarla özdeşim.

---

1 Anlatıcının, atalarından en ünlüsü, tarihçi ve Yahudi dini araştırıcısı Johannes Forkel'den (1799-1846) bahsetmemesi manidardır. Forkel, Hegel diyalektiğini Hristiyan dinbilimine uyarlamış, sayısız Apokrifal kitapları olduğu gibi aktaran çevirileri Hengstenberg'in sansürü ile Thilo ve Gesenius'un onayına mazhar olmuştur – yayma hazırlayanın notu.

Mahkeme sırasında hiç konuşmadım, neyse ki kısa sürdü; orada kendimi haklı çıkarmaya çalışmak yargıyı engelleyecek ve korkaklık gibi algılanacaktı. Artık durum farklı; infaz arefesinde korkusuzca konuşabilirim. Merhamet dilenmiyorum, çünkü kendimi suçlu hissetmiyorum; ama anlaşılmayı dilerim. Bana kulak vermeyi bilenler, Almanya'nın tarihini ve dünyanın gelecekteki tarihini kavrayacaklardır. Şimdi kuraldışı ve şaşkınlık uyandırıcı olan benimki gibi vakaların çok yakında sıradan vakalar düzeyine ineceğini biliyorum. Yarın öleceğim, ama gelecek kuşakların bir sembolüyüm.

1908'de Marienburg'da doğdum. Şimdilerde hemen hemen unutulmaya yüz tutmuş iki konuya olan tutkum, nice mutsuz yılların yükünü yiğitçe hatta mutlulukla taşımama yolaçtı: müzik ve metafizik. Bütün hamilerimi açıklayamam ama söylemeden geçemeyeceğim iki tanesi var ki, biri Brahms, diğeri Schopenhauer. Şiirle de uğraştım; yukarıdaki ikisine müthiş Cermenvâri başka bir ismi, William Shakespeare'i de eklemek isterim. Eskiden dinbilimle de ilgilenmiştim, ama beni bu hayal ürünü disiplinden (ve Hristiyanlık inancından) alıp götüren, doğrudan savlarıyla Schopenhauer oldu; dünyalarının sonsuz çeşitliliğiyle de Shakespeare ve Brahms. Bu kutlu yaratıcıların escrinin herhangi bir veçhesi önünde kalbi sevecenlik ve minnetle çarparak, hayranlık içinde duralayan herkes bilsinki, ben de durdum onların durduğu yerde, o tiksinç ben.

Nietzsche ve Spengler hayatıma 1927 sıralarında girdi. Bir onsekizinci yüzyıl yazarı kişinin çağdaşlarına borçlu olmak istemediğini söyler. Ben de, üzerimde baskı kurduğunu düşündüğüm bu etkiden kurtulmak amacıyla *Abrechnung mit Spengler* başlıklı bir makale kaleme aldım ve bu yazıda, yazarın Faustvâri dediği özelliklere dikilmiş en ben-

zersiz anıtın Goethe'nin kaynakları belirsiz piyesi[2] değil, fakat yirmi asır önce kaleme alınmış *De rerum natura* adlı bir şiir olduğunu öne sürdüm. Gene de, tarih filozofunun, özdeksel alman (*kerndeutsch*) ve askercil ruhuna saygıda kusur etmedim. 1929'da parti üyesi oldum.

Çıraklık yıllarım konusunda pek fazla bir şey söylemeyeceğim. Benim için ötekiler için olduğundan daha zor geçti bu yıllar, çünkü cesaretsiz bir insan olmamakla birlikte, şiddetten tiksinirim. Gene de yeni bir dönemin eşiğinde bulunduğumuzu ve Müslümanlığın ve Hristiyanlığın erken dönemleriyle karşılaştırılabilecek olan bu dönemin yeni bir insanı gereksindiğini anladım. Kişisel olarak dava arkadaşlarımı tiksinclirici buluyordum; bizi biraraya getiren yüce amaç için bireyselliğimizi bastırmamız gerektiğini hatırlatıp durdum kendi kendime, ama boşuna.

Din bilginleri Tanrının, dikkatini, şu kelimeleri yazan sağ elden bir an bile çekmesi halinde, elin o an, sanki alevsiz bir ateşle tutuşmuşcasına hiçliğe gömüleceğini ileri sürerler. Bence hiçkimse ne varlığını sürdürebilir, ne bir bardak su içebilir ne de bir parça ekmek kopabilir yaptığının bir gerekçesi olmaksızın. Her insan için bu gerekçe farklıdır; ben inancımızı haklı çıkaracak acımasız savaşın bekleyişi içindeydim. Onun muharebelerinde bir nefer olacağımı bilmek bana yetiyordu. Kimi zaman Ingilizlerle Rusların korkaklığının amacımızı baltalayacağından korktum. Ama rastlantı ya da kader geleceğime farklı bir yön verdi. 1 Mart 1939'da, gece olurken, Tilsit'de gazetelere geçmeyen olaylar oldu; Havra'nın arkasındaki bir sokakta, bacağıma iki kur-

2 Öteki uluslar masumca, kendi içlerinde ve kendileri için, mineraller ya da gökcisimleri gibi yaşayıp gidiyorlar; Almanya ise her şeyi yansılayan evrensel ayna, dünyanın bilincidir (*das Weltbewusstsein*). Goethe o ekümenik kavrayışın prototipidir. Onu yadsımıyorum, ama onda Spengler'in tezindeki Faustvari insanı da göremiyorum.

şun saplandı ve bacağımı kesmek gerekti.[3] Birkaç gün sonra ordularımız Bohemya'ya girdiler. Sirenler onların girişini haber verirken ben sakin bir hastahanede yatmış, kendimi Schopenhauer'de kaybetmeye, unutmaya çalışmaktaydım. Kocaman, kendini bırakmış bir kedi, naçar yazgımın sembolü, pencerenin pervazında uyumaktaydı.

Parerga ve Paralipomena'nın birinci bölümünde, insanın başına gelen her şeyin, doğum anından ölümüne kadar, kendisi tarafından belirlenmiş olduğunu bir kere daha okudum. Bu bakımdan, her ihmal kasıtlı, her rastlansal karşılaşma bir randevu, başa gelen her rezillik bir tövbe, her başarısızlık esrarengiz bir zafer, her ölüm bir intihardır. Kendi bahtsızlıklarımızı kendimiz seçtiğimiz fikri kurnazca bir avuntudur; bu bireysel ereklilik gizli bir düzeni varsayar ve o bizi cömertçe, tanrısallık atfederek lanetler. Hangi bilinmez niyet (diye sorguluyordum boşu boşuna) o gün öğleden sonra o mermileri ve o sakatlığı arayıp buldurdu bana? Elbette ki savaş korkusu değil, onu biliyordum; daha derin bir şeydi. Sonunda buldum. Bir din uğruna ölmek onu sonuna kadar yaşamaktan daha kolaydır; Efes'de vahşi hayvanlarla boğuşmak o kadar da zor değildir (adı sanı belirsiz binlerce din şehidi yapmıştır bunu), İsa'nın hizmetkarı Pavlus olmak ondan daha zordur; tek eylem, tüm bir insan yaşamından daha az önemlidir. Savaş ve zafer birer *kolaylıktır*; Raskolnikov'un girişti̇ği iş Napolyon'unkinden daha çetindi. 7 Şubat 1941'de Tarnowitz toplama kampına müdür yardımcılığına getirildim.

Bu görevi yerine getirmek hoş değildi, ama hiç aksatmadım. Korkak kendini ateş altında kanıtlar; merhamet sahibi, sofu kendini hapislerde ve başkalarının çektiği acılarda sınar. Esas itibariyle, Nazizm ahlaki bir eylemdir, yaralarını

3 Bu yaranın çok ciddi sonuçlara yolaçtığı söylentisi yayılmıştı. (Yay. haz. notu.)

yeniden sarmak için insanlığın çürümüş yanlarını söküp atmak. Bu dönüşüm savaşlarda, yüzbaşıların çıkardığı gürültü patırtı ve haykırışlar arasında olağandır; sinsi, aldatan merhametin bizi insanlık kadar eski bir yumuşaklıkla baştan çıkarmaya çalıştığı sefil bir hücrede ise öyle değildir. Boşuna değil bu kelimeyi kağıda geçiriyor olmam: bu Zerdüştçü üstün insan için, merhamet günahların en büyüğü. Ünlü şair David Jerusalem'i bize yolladıklarında (itiraf ediyorum) az kaldı bu günahı işliyordum.

Elli yaşlarındaydı. Dünya nimetlerinden yana yoksul, kovulmuş, itilmiş, hakarete uğramıştı, dehasını Mutluluğu yüceltmeye adamıştı. Albert Soergel'in *Dichtung der Zeit* adlı eserinde onu Whitman'la karşılaştırdığını hatırlarım. Karşılaştırma tam yerinde değil. Whitman evreni her şeyi önceleyen, soyut, neredeyse kayıtsız bir biçimde yüceltir; Jerusalem ise her şeyden sevinç duyar, titiz ve kesin bir sevgiyle sever onları. Hiçbir zaman sayıp dökme ve kataloglar yaratma yanlışına düşmez. O olağanüstü şiiri *Kaplanlar Ressamı Tse Yang*'dan altı ölçülü dizeler var hâlâ aklımda, sanki çizgi çizgi kaplanlarla bezeli, şiiri boylu boyunca geçen, sessiz kaplanlarla ağzına kadar yüklü, kaplanlarla çizik çizik o müthiş şiirden. *Rosencrantz Melekle Konuşuyor* adlı tiradı da hiçbir zaman unutmayacağım; bunda onaltıncı yüzyılda Londra'da yaşayan bir faizci, ölüm döşeğinde işlediği suçları nafile yere haklı çıkarmaya çalışır, bilmez ki hayatının bütün anlamı müşterilerinden (bir kere gördüğü ve hatırlamadığı) bir tanesine Shylock karakterini esinlendirmek olmuştur. Akıldan çıkmayacak gözleri, sararmış bir teni, neredeyse kapkara bir sakalı olan David Jerusalem, tam bir Sefarad Yahudisi protipiydi, oysa ki aslında yoldan çıkmış ve nefret edilen Aşkenazlardandı. Ona acımasız davrandım; ne merhametimin ne de ününün beni dize getirmesine izin verdim. Yıllar önce anlamıştım ki, yeryüzünde olası bir Cehennemin

tohumunu içermeyen hiçbir şey yoktur; bir yüz, bir kelime, bir pusula, bir sigara reklamı onları unutamadığı takdirde kişiyi çıldırtabilirler. Gece gündüz Macaristan haritasını aklından çıkaramayan bir adam çıldırmaz mı? Bu ilkeyi kampımızın disiplin rejimine uygulamaya karar verdim, ve...[4] 1942 yılının sonunda, Jerusalem aklını kaçırmış bulunuyordu; nihayet, 1 Mart 1943'de kendini öldürmeyi başardı.[5]

Jerusalem, onu ortadan kaldırdımsa bunu kendi merhametimi ortadan kaldırmak için yaptığımı anladı mı, bilmiyorum. Benim gözümde o bir insan değildi, bir Yahudi bile değildi; ruhumun iğrendiğim bir bölgesi olup çıkmıştı. Onunla azap çektim, onunla öldüm ve bir anlamda onun yanısıra yittim; bu yüzden, acımasızlığım sonsuzdu.

Bu arada başarılarla dolu bir savaşın günlerini, gecelerini kutlamaktaydık. Soluduğumuz havanın ta kendisinde aşkı andırdığı söylenebilecek birşeyler vardı. Kalplerimiz heyecan ve coşkuyla çarpıyordu, sanki deniz yanıbaşımızdaydı. Her şey yeni ve farklıydı o günlerde, rüyalarımızın ağızda bıraktığı tad bile. (Ben, belki de hiçbir zaman tamamen mutlu olamadım. Ama biliriz ki mutsuzluk yitik cennetler gerektirir.) Her insan hayatın olanca doluluğuna öykünür, yani tadına varabileceği yaşantıların tümünü yaşamak ister; hiçbir kişi yoktur ki, bu sonsuz mirasın bir kısmının kendisinden çalınacağından korkmasın. Fakat diyebilirim ki benim kuşağım her şeyi uç noktalarda yaşadı, çünkü önce zaferi tattık, ardından yenilgiyi.

---

4 Burada bir iki cümleyi çıkarmak zorundaydık – yay. haz. notu.

5 Jerusalem'in adına hiçbir yerde, Soergel'in eserinde bile rastlayamadık. Alman edebiyatlarının tarihinde de adı geçmiyor. Gene de onun uydurma olduğunu sanmıyorum. Tarnowitz'de Otto Dietrich zur Linde'nin emriyle bir çok Yahudi aydını işkence görmüştü; bunların arasında piyanist Emma Rosenzweig da vardır. 'David Jerusalem' belki de birçok kişinin simgesi olan biridir. 1 Mart 1943'de öldüğü söyleniyor; anlatıcının Tilsit'te yaralandığı tarih de 1 Mart 1939'dur – yay. haz. notu.

1942'nin ekim ya da kasım ayında kardeşim Friedrich, ikinci El Alameyn meydan savaşında, Mısır çöllerinde öldü gitti. Aylar sonra, bir hava bombardımanı doğduğum evi yerle bir etti; 1943 sonlarında başka bir hava saldırısında laboratuvarım yokoldu. Üçüncü Reich ölmekteydi, uçsuz bucaksız kıtalar tarafından hırpalanarak; sayısız düşmanına karşı tekbaşına mücadele ediyordu. Derken akıl almaz bir olay oldu, önemini ancak şimdi anladığımı sanıyorum. Öfkeyi yudum yudum içtim bitirdim sanıyordum ki, son yudumlarda ağzımda beklenmedik bir tatla karşılaştım, mutluluğun esrarlı ve neredeyse dehşetengiz tadıyla. Çeşitli açıklamaları denedim, ama hiçbiri yeterli olmadı. Şöyle düşündüm: *yenilgiden hoşnutum çünkü içten içe suçlu olduğumu biliyorum, beni selamete çıkaracak tek şey var, o da cezalandırılmak.* Şöyle düşündüm: *yenilgiden hoşnutum, çünkü bu bir sondur ve ben çok yorgunum.* Şöyle düşündüm: *yenilgiden hoşnutum, çünkü gerçekleşti, o biz olan, biz olmuş olan, biz olacak olan bütün bu olaylarla kaçınılmaz olarak bağlantılı, çünkü tek bir olguyu dahi yok saymak ya da lanetlemek evrenin adına kara çalmaktır.* Bunlarla oyalandım, en sonunda doğru açıklamayı buldum.

Her insanın Aristotelesçi ya da Platoncu doğduğu söylenir. Bu, her soyut tartışmanın Aristoteles'in ya da Platon'un polemiklerinde bir karşılığı olduğunu söylemekle aynı şeydir; yüzyıllar ve diyarlar boyu, adlar, yüzler ve lehçeler değişir, fakat ebedi hasımlar değişmez. Ulusların tarihi de gizli bir süreklilik kaydeder. Arminius, bir sazlıkta Varus'un tümenlerini biçtiğinde, Alman İmparatorluğunun öncülü olduğunu bilmiyordu; İncil çevirmeni Luther, hedefinin İncil'i ebediyen yokedecek bir halkı biçimlendirmek olduğunu kestiremezdi; 1758'de Rus kurşunuyla ölen Christoph zur Linde, bir bakıma 1914'ün zaferlerini hazırlıyordu. Hitler *tek* ulus için savaştığına inanıyordu fakat aslında herkes

için, hatta nefret ettiği ve saldırdıkları için de savaşmaktaydı. Kendi *ben*'inin bunu bilmemesi önemli değil; onun kanı ve onun iradesi bundan haberliydi. Dünya Yahudilikten ve Yahudiliğin bir hastalığı olan İsa dininden ölmekteydi; biz ona şiddeti ve kılıcın dinini öğrettik. O kılıç bizi katlediyor ve bizler kendine bir labirent yapıp ömrünün sonuna kadar o labirentte gezinip durmaya lanetlenen büyücü gibiyiz; ya da Davut gibi ki, meçhul bir adamı yargılamış, ölüme mahkum etmiş, sonra da şu hükmü duymuştu: *O adam sensin.* Yeni Düzeni kurmak için pek çok şey yokedilmek zorunda; artık biliyoruz ki Almanya da bunlardan biriydi. Yaşamlarımızdan da fazlasını Hayatlarımızdan fazlasını gözden çıkardık, sevgili Anavatanımızın kaderini feda ettik. Bırakın başkaları ilensin, gözyaşları döksün; kaderimizin döngüsünü tamamladığını ve kusursuz olduğunu düşünmek beni sevinçlere garkediyor.

Amansız bir çağ başlamakta. Bizler bunun mimarlarıyız, çoktan onun kurbanı olan bizler. İngiltere'nin balyoz bizim örs olmamız ne farkeder, önemli olan, uşakça Hristiyan pısırıklığı yerine şiddetin hakim olmasıdır. Zafer, adaletsizlik ve mutluluk Almanya'nın kısmeti değilse, bırakın başkalarının olsun. Yeter ki Cennet varolsun, bizim mekanımız Cehennem olsa da.

Aynaya bakıyorum kimim ben, birkaç saat sonra, ölümle yüzyüze geldiğimde, nasıl davranacağımı bilmek istiyorum. Tenim korkabilir; ben korkmuyorum.

Çeviren Fatih Özgüven

AVERROES'İN ARAYIŞI

Tragedya'nın övgü sanatından başka bir şey olmadığını düşlerken...

Ernest RENAN: *Averroes*, 48 (1851)

Abdülhalid Muhammed, İbni Ahmed, İbni Muhammed, İbni Rüşd, (bu uzun adın Averroes oluşu bir yüzyıl sürecek, önce Benraist, sonra Avnryz, dahası Aben-Reşad ve Filius Rosaid evrelerinden geçecekti) *Tahafut-ül-tahafut* (Yıkımın Yıkımı) adlı yapıtının on birinci bölümünü yazmaktaydı, bu yapıtta *Tahafut-ül-falasifa*'nın (Feylesofların Yıkımı) yazarı Derviş Gazali'nin görüşüne karşı çıkarak, tanrısalın yalnızca evrenin genel yasalarını, bireye değil türlere ilişkin yasalarını bildiği görüşü ileri sürülür. Usul bir güvenle sağdan sola doğru yazıyordu; tasımlar biçimlendirme, kocaman paragrafları birbirine bağlama çabası, çevresindeki loş, derin evi bir esenlik durumu gibi algılamaktan alıkoymuyordu onu. Öğlesonu şekerlemesinin derinliklerinden aşık kumrular, boğuk ötüşlerle seslendiler; görünmeyen bir avludan bir fıskiyenin sesi yükseldi; ataları Arabistan çöllerinden gelen Averroes, suyun bu sürekliliğine şükretti. Aşağıda bahçe ve meyva ağaçları uzanıyordu; aşağıda işlek Guadalkuivir, sonra en az Bağdat ya da Kahire kadar eşsiz, sevgili Kordoba kenti uzanıyordu, tıpkı karmaşık, incecik bir

gereç gibi ve her yanda (Averroes bunu da duyuyordu) yeryüzünün sınırlarına uzanan İspanyol toprağı, çok az şeyi olan ama o az şeylerin herbirinin zengin-özlü ve öncesiz-sonrasız varolduğu izlenimini veren bir toprak.

Kalemi sayfada ilerliyordu, savlar sarmaşıp çürütülmezleşiyordu, gelgelelim ufak bir kaygı Averroes'in neşesini karartıyordu. Esin ürünü bir yapıt sayılan *Tahafut* değildi bu kaygının nedeni, kendisini insanların gözünde aklayacak anıt-yapıtına, Aristoteles yorumuna ilişkin dilbilimsel bir sorundu. Felsefenin pınarbaşı denilecek o Yunanlı, insanlara bilinebilecek her şeyi öğretmek üzere bağışlanmıştı; Averroes'in zorlu çabası da onu, ulemanın Kur'an'ı yorumlayışı gibi yorumlamaktı. Bu Arap fizikçinin, kendisinden on dört yüzyıl arayla yaşamış bir adamın düşüncelerine böylesine adanışından daha güzel, daha dokunaklı olaylara tarihte pek az raslanır. İşin özünden gelen güçlüklere bir de Süryanice ve Yunanca bilmeyen Averroes'in bir çevirinin çevirisiyle uğraştığını katmamız gerek. Bir gece önce, *Koşuk Yöntemi*'nin daha başlarında, iki belirsiz söz karşısında duralamıştı. Bu sözcükler *tragedya* ve *komedya* idi. Yıllar önce bunlara Söz Sanatı'nın üçüncü kitabında raslamıştı; İslam dünyasında bunların ne anlama gelebileceklerini tek kişi bile kestirememişti. Aphrodisiaslı İskender'in sayfalarını boşuna karıştırmış, Nasturyen Huneyn İbni İshak ile Ebu-Beşer Mata'nın uyarlamalarını boşuna karşılaştırmıştı. Bu iki karanlık sözcük, *Koşuk Yöntemi* metninde dalbudak salmışlardı; onlardan kaçmak olanaksızdı.

Averroes, kalemi bıraktı. Kendi kendine (dediklerine fazlaca bel bağlamadan) aradığımızın çoğu kere yanıbaşımızda olduğunu söyledi, *Tahafut* yazmasını kapadı, kör İbni Sina'nın, İranlı hattatların elinden çıkma *Mohkam* ciltlerinin dizili durduğu rafa yürüdü. Onlara daha önce başvurmadığını düşünmek, düpedüz kendini aldatmak demekti ya yine

de sayfaları tembel tembel karıştırma keyfini engelleyemedi. Bu yorucu oyalanmadan, kulağına çalınan bir ezgiyle silkindi. Balkondaki kafesin arasından baktı; aşağıda, daracık, toprak avluda, yarı çıplak çocuklar oynuyorlardı. Biri, ötekinin omuzlarına çıkmış, besbelli müezzine öykünüyordu, gözleri sımsıkı yumulu, "Tanrı'dan başka yoktur tapacak," diye haykırıyordu. Onu hiç kımıldamadan sırtında taşıyan çocuksa, minareydi; bir başka çocuk, toprakta secdeye varmış cemaati canlandırıyordu. Oyun uzun sürmedi, herkes müezzin olmak istiyor, kimse cemaat ya da minare olmaya yanaşmıyordu. Averroes onların kaba lehçeyle, yani yarımadanın Müslüman halkının konuştuğu ham İspanyolcayla tartıştıklarını duydu. Celil'in *Kitab ül ayn*'ını açtı, emir Yakub Elmansur'un kendisine ta Tanca'dan gönderdiği bu kusursuz yapıtın Kordoba'da, (belki de bütün Endülüs'te) bir kopyasının daha bulunmadığını düşünerek gururlandı. Bu limanın adını anınca, Fas'tan dönen gezgin Kasım El-Eşari'yle o akşam yemeği Kuran bilgini Farah'ın evinde yiyecekleri aklına geldi. Ebülkasım, Sin (Çin) imparatorluğunun kapılarına vardığını söylerdi; hasılarıysa, kin duygusundan kaynaklanan o anlaşılmaz us yürütüş biçimiyle onun Çin'e adım atmadığına ama o ülkenin topraklarında Allah'ın adına kara çaldığına yemin ederlerdi. Toplantı uzun sürecekti belli; Averroes, *Tahafut*'u yazmaya başladı kaldığı yerden. O akşamın alacakaranlığına kadar çalıştı.

Farah'ın evinde konuşma döndü dolaştı, valinin bulunmaz erdemlerinden kardeşi emirin erdemlerine dayandı, sonra bahçede, güllerden söz edildi. Güllere bir kerecik olsun bakmayan Ebülkasım, Endülüs'ün kır evlerini süsleyen şu güller gibi gül olmayacağına yemin etti. Farah kendini övgüye kaptıracaklardan değildi; İbni Katiba'nın Hindistan bahçelerinde yetişen ölümsüz bir gül türünün kusursuz bir örneğinden, kan-kırmızı taçyapraklarında "Tanrı'dan başka

yoktur tapacak ve Muhammed Tanrı'nın Elçisi'dir" harfleri okunan bir gülden söz ettiğine değindi. Ebülkasım'ın o gülü gördüğünden kuşku duymadığını da ekledi sözlerine. Ebülkasım, onu kaygıyla süzdü. Evet dese, çevresindekiler, hem de haklı olarak, düzenbazların en tezcanlısı, en gönüllüsü sayacaklardı onu; hayır dese, kâfir olacaktı. Uzun uzun daldıktan sonra Tanrı'nın bütün gizlerin anahtarını elinde tuttuğunu, yeryüzünde O'nun Kitabına geçmemiş bir tek bahar ve güz ürünü bulunmadığını söyledi. Bu sözcükler Kur'an'ın birinci bölümünde yer almaktadır; çevreden bir hoşnutluk mırıltısı yükseldi. Sergilediği tartışma hünerinden başı dönen Ebülkasım, tam Tanrı'nın yaratılarında eksiksiz ve us erdirilmez olduğunu ileri sürecekti ki Averroes, sorunsalı günümüzde de süren Hume'un gelecekteki tanıtlarını öngörerek dedi ki:

"Bilge İbni Katiba'nın ya da hattatların yanılgısını kabul etmek, bana yeryüzünde inanç-sözcüsü güllerin bulunduğunu benimsemekten daha az güç geliyor."

"Doğru. Büyük, doğru sözler bunlar," dedi Ebülkasım.

"Gezginin biri," diye anımsadı şair Abdülmelik, "yeşil kuştan meyveler veren bir ağaçtan söz ediyor. Ona inanmak hatlı güllere inanmaktan daha az zorlayıcı geliyor bana hakçası."

"Kuşkuların rengi bu tansığa ışık tutuyor zaten," dedi Averroes, "Hem meyvalarla kuşlar, doğal dünyanın parçalarıdırlar, oysa yazı, bir sanattır. Yapraklardan kuşlara varmak, güllerden harflere varmaktan kolaydır elbet."

Bir başka konuk, özgün Kur'an'ın –*Kitabın Anası*– Yaratılış'tan önceye dayandığını ve cennette saklanıldığını anımsatarak yazının bir sanat türü sayılmasına öfkeyle karşı çıktı. Bir başkası, Kur'an, insan ya da hayvan kalıbına girebilen bir tözdür diyen Basralı Şahiz'den söz açtı, kutsal kitaba çifte yüz yakıştıranların düşünceleriyle uyumluydu bu görüş.

En sonunda Farah temel öğretiyi açımladı. Kur'an (dedi) tanrının niteliklerinden biridir, tıpkı O'nun dillerde gezen takvası gibi; bir kitaba geçirilmiş, dile getirilmiş, yürekte anılmıştır, o dil, o harfler, o yazı insan elinden çıkmadır ama Kur'an ele-geçmezdir ve öncesiz-sonrasızdır. *Devlet* üstüne bir yorum yazmış olan Averroes, Kitabın Anası'nın Eflatun modelini oldukça andırdığını söyleyebilirdi tabii ama dinbilimin Ebülkasım'a tümüyle kapalı bir konu olduğunu sezmişti.

Bu özelliği ayırdeden öteki konuklar da Ebülkasım'ı tansıklar anlatmaya zorladılar. O zamanlarda da dünya şimdiki gibi bir canavarlar yatağıydı; gözüpekler de dolanıyordu ortalarda, sonuna kadar alçalabilen hainler de. Ebülkasım'ın belleği, özel gizli korkaklıkların bir aynasıydı. Ne anlatabilirdi ki? Dahası, ondan tansık bekliyorlardı ve tansıklar olaki iletilmeye gelmezdi; Bengal'in ayı, Yemen'deki ayın tıpkısı değildir ama aynı sözcüklerle betimlenebilir. Ebülkasım bocaladı; sonra konuştu:

"Çeşit çeşit iklimler ve kentler gören kişi," dedi hoşgörüyle, "övgüye değer nice şeyle karşılaşacaktır. Şimdi size şu anlatacaklarımı, sözgelimi, yalnızca bir keresinde Türklerin Hanı'na anlatmıştım. Olay, Sin Kalan'da Bengisu Irmağı'nın denize karıştığı yerde geçmiştir."

Farah, kentin İskender Zül Karneyn'in (Makedonya'lı Büyük İskender) Mecüc ve Yecüc akımlarına karşı yaptırdığı sedden uzaklığını sordu.

"Arada çöl vardır," dedi Ebülkasım bilinçsiz bir kibirle. "Derler ki bir kafile, ancak kırk gün yol aldıktan sonra kentin kulelerini görebilirmiş, bir kırk gün de kente varmak çekermiş. Sin Kalan'da, orayı gören ya da orayı göreni gören tek kişiye raslamadım."

Yırtıcı bitimsizliğin, katışıksız boşluğun, katışıksız maddenin ürküsü kapladı Averroes'i bir an. Simetrik bahçeye

baktı: İçinde bir yaşlılık, bir boşunalık, bir gerçekdışılık duydu. Ebülkasım sürdürüyordu:

"Bir ikindi, Sin Kalanlı müslüman tacirler beni bir sürü insanın birlikte oturduğu, ahşap kaplamaları boyalı bir eve götürdüler. Evi tanımlamak olanaksız ya, daha çok üstüste dizilmiş sıra sıra bölmelerden, balkonlardan oluşan bir tek odayı andırıyordu. Bu oyuklarda yeyip içenler göze çarpıyordu, yerlerde de taraçada da. Taraçadakiler, davul ve lut çalıyorlardı, Tanrı'ya yakaran, şarkı söyleyen ve konuşan on beş-yirmi kişiyi (kızıl maskeliydiler) saymazsak. Zından işkencesi çekiyorlardı ama kimse zından falan göremiyordu; at sırtında gidiyorlardı ama at falan görünmüyordu; çarpışıyorlardı ama kılıçları kamıştandı; öldükleri an, yine doğruluyorlardı."

"Delilerin edimleri," dedi Farah "usluların öngördüklerini kat kat aşar."

"Onlar deli değildiler," diye açıklamak zorunda kaldı Ebülkasım. "Tacirin anlattığına göre bir öyküyü canlandırıyorlarmış."

Kimse bir şey anlamamıştı bu sözlerden, anlamak da istemiyordu. Şaşkına dönen Ebülkasım, anlatısını yarıda kesip beceriksiz bir açıklamaya girişti. Ellerinin yardımıyla dedi ki:

"Tutalım ki biri, bir öykü anlatacağına o öyküyü canlandırmaya kalkışsın. Bu öykü de Efes'li yedi uyurlar olsun sözgelimi. Onların mağaraya çekilişlerini görüyoruz, gözleri açık uykuya dalışlarını görüyoruz, uyurken yaşlanışlarını görüyoruz, üç yüz dokuz yıl sonra uyanışlarını görüyoruz, tacire eski bir demir para verişlerini, Cennet'te uyanışlarını, o köpekle uyanışlarını görüyoruz. O gün taraçadakiler bize buna benzer şeyler gözlettiler."

"Konuşuyorlar mıydı?" diye sordu Farah.

"Tabii konuşuyorlardı," dedi Ebülkasım, bir zamanlar kafasını oldukça karıştırmış, artık güçlükle anımsadığı bir

gösterinin sözcüsü kesilerek, "Hem konuşuyorlar, şarkı söylüyorlar, hem de söylevler veriyorlardı."

"Bu durumda," dedi Farah, "yirmi kişiye gerek yok. Bir tek konuşmacı istediğini anlatabilir, ne kadar güç olursa olsun."

Herkes bu sava katıldı. Arapçanın erdemleri sayılıp döküldü –Tanrı'nın melekelerine seslendiği dil olan Arapçanın– sonra da Arap şiirinin erdemleri. Abdülmelik bu şiiri gereğince övüp değerlendirdikten sonra Şam'da ya da Kordoba'da çobanıl imgelere ve Bedevi ağzına yaslı şiirler yazmayı sürdüren şairleri çağı-geçmiş olarak niteledi. Gözlerinin önünde Guadalkuivir uzanan birinin, kuyu suyunu yüceltmesini gülünç bulduğunu söyledi. Eski benzetmeleri tazeleınenin kolaylığına dikkati çekti. Zühayr'ın yazgıyı kör bir deveye benzettiği dönemde, böyle bir benzetmenin insanları etkileyebildiğini ama beş yüzyıllık sürekli tansımanın onu artık değersiz kıldığını söyledi. Bu görüşü daha önce birçok kere, birçok ağızdan duyanlar ona katıldılar. Averroes ses etmedi. En sonunda, onlardan çok kendisine söylercesine konuştu:

"Bir zamanlar," dedi, "bunca tumturaklı sözler edemeden, ama ilişkili birtakım savlar getirerek ben de Abdülmelik'in önerisini savunmuştum. İskenderiye'de, günah işleyemeyecek kişilerin, bir kere günah işleyip de tövbe edenler olduğu söylenir; bir yanılgıdan kurtulmak için, diye ekleyebiliriz, önce ona düşmüş olmak gerektir. Zühayr, *Muallaka*'sında, seksen yıllık acılar ve utkular süresince yazgının tıpkı bir kör deve gibi insanları çiğneyip geçişini sık sık gördüğünü söylüyor; Abdülmelik bu benzetmenin bizi artık şaşırtmadığı kanısında. Bu karşı-sava çeşitli yanıtlar getirilebilir. Birincisi, şiirin amacı bizi şaşırtmaksa yüzyıllarla değil günlerle, saatlerle, hatta dakikalarla ölçülecektir. İkincisi, ünlü bir şair, bir bulgucudan çok bir kaşiftir. Berialı İbni Şeref'i övenler, tan ağarırken yıldızların yavaşça, bir ağacın yaprakları

gibi düşmesi imgesini yalnızca onun düşleyebileceğini yinelemişlerdir; gerçekten öyle olsaydı, imgenin sıradanlığının bir kanıtı sayılabilirdi bu. Bir kişinin oluşturduğu bir imge, başkasına işlemeyen imgedir. Yeryüzünde sayısız şey var; herbiri, bir başkasına benzetilebilir. Yıldızları yapraklara benzetmek, en az balıklara ya da kuşlara benzetmek kadar raslansaldır. Öyleyken, yazgının sarsak ve güçlü, suçsuz ve insanlık-dışı olduğunu yaşamının bir döneminde ta derinden duymamış tek kişi yoktur. İşte, ister geçici, ister kalıcı olsun, ille de kimsenin kaçınamadığı bu inanç uğruna yazılmıştı Zühayr'in şiiri. Orada söylenen, daha iyi söylenemez. Ayrıca (belki de düşüncelerimin temel ögesidir bu) şatoları yerlebir eden zaman, dizeleri zenginleştirir. Zühayr'in Arabistan'da kurduğu dizeler, iki imgeyi, ihtiyar deveyle yazgıyı karşı karşıya getirmeye yarıyordu; oysa biz şimdi onları yinelerken, Zühayr'ı da anmamıza, bahtsızlığımızı artık ölmüş olan o Arabın bahtsızlığına katmamıza yarıyorlar. O zaman iki ögeliydi bu benzeti, şimdiyse dört ögeli. Zaman, dizelerin kapsamını genişletir, hele bazı dizeler vardır ki tıpkı musiki gibi herkese her şey derler. İmdi, ben yıllar önce Fas'ta, Kordoba'nın anılarıyla yanıp tutuşurken, Abdurrahman'ın Rufaza bahçelerindeki Afrika palmiyesine şu seslenişini yinelemekten büyük tat alırdım:

Sen de ey palmiye! sen de
Yabancısın bu toprağa...

Şiirin benzersiz doyumu bu: Doğu'ya özlem duyan bir kralın sıraladığı bu sözcükler, Afrika'ya sürgün edilen benim, İspanya'ya duyduğum sıla özlemini anlatmaya yarardı."

Sonra Averroes ilk şairlerden, İslam'dan önceki Cahiliye Dönemi'nde söylenebilecek her şeyi çöllerin sonsuz dilinde söyleyenlerden söz etti. İbni Şeref'in safsatalarından kaygılanarak –haksız da sayılmazdı– eski ustalarda ve Kur'an'da

şiir adına ne varsa tümünün bulunduğunu ileri sürdü, yenilikçilik tutkusunu bilisizlikle, boşunalıkla suçladı. Ötekiler keyifle dinliyorlardı çünkü gelenekseli doğruluyordu.

Averroes kitaplığına girdiğinde, müezzinler cemaati sabah namazına çağırıyordu. (Haremde, kara saçlı cariyeler, kızıl saçlı bir cariyeye işkence etmişlerdi, bunu öğleden sonra öğrenecekti Averroes.) O iki karanlık sözcüğün anlamını bir başka şey açıklamıştı. Sağlam özenli bir yazıyla şu satırları ekledi yapıtına: "Ariustu, kasidelere tragedya, taşlamalarla kargışlamalara da komedya adını veriyor. Gerek Kur'an'ın sayfaları, gerek tapınağın *muallaka*'ları yetkin tragedyalar ve komedyalarla doludur."

Uykusu gelmişti, üşüyordu da biraz. Sarığını çıkardıktan sonra madeni bir aynada kendine baktı. Gözlerinin neler gördüğünü bilmiyorum, hiçbir tarihçi o yüzün özelliklerini anlatmadı ki. Tek bildiğim, birdenbire, görünmez bir ateşle tutuşmuşçasına yokoluşudur, onunla birlikte evin, görünmez fıskiyenin, kitapların ve elyazmasının ve kumruların ve sayısız kara saçlı cariyenin ve korkudan titreyen kızıl saçlı cariyenin ve Farah'ın ve Ebülkasım'ın ve gül fidanlarının ve belki de Guadalkuivir'in yokoluşudur.

Bu öyküde, bir yenilgi sürecini anlatmaya çalıştım. Önce, bir Tanrı'nın varlığım kanıtlamayı üslenen Canterbury Piskoposunu düşündüm; sonra felsefe taşını arayan simyacıları; daha sonra üçgenin umarsız üçe bölücüleriyle yuvarlağın kareleştiricilerini. Daha sonra, kendisinden başka kimseye yasaklanmamış bir ereğe göz diken bir adamdan söz etmek daha şiirsel geldi. İslam'ın kapalı küresinde *tragedya* ve *komedya* sözcüklerinin anlamını asla çözemeyecek İbni Rüşd'ü, Averroes'i andım. Onun serüvenini aktardım; yazdıkça, Burton'ın söz ettiği tanrının, hani şu boğa yaratayım derken yaban öküzü yaratan tanrının duyduklarını duydum. Yapıtım, benimle dalga geçiyormuş gibi geldi. Tiyat-

ronun ne olabileceğini bile bilmeden bir oyunun ne olabileceğini tasarlamaya çalışan Averroes, Renan'dan, Lane'den ve Asin Palacios'tan birkaç bölük pörçük alıntıdan başka kaynağı olmaksızın Averroes'i tasarlamaya çalışan benden daha gülünç değil gibime geldi. Son sayfaya vardığımda, anlattığım, metni kaleme alan kendimin, o süreçteki kişiliğimin bir simgesiymiş gibi geldi, metni kaleme almak için o adam olmak zorundaydım, ve o adam olmak için de o metni kaleme almak zorundaydım, sonsuza kadar uzayabilir bu. (Kendisine inanmaktan caydığım anda "Averroes" de uçup gidiyor.)

Çeviren Tomris Uyar

ZÂHİR

Wally Zenner'e

Zâhir, Buenos Aires'te yirmi *centavo* değerinde çok rastlanan bir paradır. Bir yüzünde N T harfleri ve 2 sayısı jiletle ya da çakıyla kazınmış gibidir; öbür yüzündeki tarihse 1929'dur. (Güzerat'ta, 18. yüzyılın sonuna doğru, Zâhir bir kaplandı; Cava'da, İnananların taşladığı, Sukarta Camii'nden gelme kör bir adamdı; İran'da, Nadir Şah'ın denizin dibine attırdığı, yıldızların yüksekliğini saptamaya yarayan bir gökbilim aleti, bir 'usturlap'tı; 1892 sıralarında Mehdi'nin zindanlarında, Rudolf Karl von Slatin'in eliyle dokunduğu sarığın katları arasına gizlenmiş küçük bir pusulaydı; Zotenberg'e göre Kurtuba Camii'nde on iki bin sütundan birinin mermerindeki bir damardı; Tetuán gettosunda bir kuyunun dibiydi.) Bugün kasımın on üçü; Zâhir haziranda şafak vakti elime geçti. Ben artık bu anlatıdaki 'ben' değilim; ama olanları hatırlamam, hatta belki anlatmam bile hâlâ mümkün. Ne kadar bölük pörçük de olsa, hâlâ Borges'im.

Clementina Villar, altı haziranda öldü. 1930'larda sosyete dergilerinde onun resimlerinden geçilmezdi. Onun son de-

rece güzel olduğu efsanesini yaratan, belki biraz da bu her an gözönünde bulunma özelliğiydi; çünkü her portresinin bu savı kayıtsız şartsız doğrulamadığı bir gerçektir. Clementina Villar güzellikten çok kusursuzluğa düşkündü zaten. İbranilerle Çinliler akla gelebilecek bütün insani olasılıkları şifrelemişlerdir; *Mişnah*'da bir terzinin Sept gününde alacakaranlık çöktükten sonra elinde iğneyle sokağa çıkmaması gerektiği söylenir. *Törenler Kitabı*'ndaysa, konuğun kendisine ilk fincan sunulduğunda ağırbaşlı bir havaya bürünmesi, ikinci fincan sunulduğunda ise saygılı bir hoşnutluk göstermesi gerektiği yazılıdır. Çok daha ayrıntılı olmakla birlikte, Clementina Villar'ın kendi kendinden beklediği uzlaşmaz sıkıdüzende de bu çeşitten bir şeylere rastlamak mümkündü. Konfüçyüs'ün izinde olan her çömez ya da her Talmudcu gibi, yaptığı bütün işlerde kesin bir kusursuzluk gözetirdi; üstelik, onun çabası bu yukarıdakilerden daha hayranlık verici ve yorucuydu, çünkü imanının denektaşları ebedi değil, Paris'le Hollywood'un durmadan değişen kaprislerine bağlıydı. Clementina Villar gerekli yerlerde, gerekli saatte, gerekli takıp takıştırma ve gerekli bıkkınlıkla boy gösterirdi; oysa bıkkınlık, takıp takıştırma, saat ve yerin neredeyse o an modası geçer ve Clementina Villar, elinde ancak bir beğeni ucuzluğunu tanımlamaya yarayacak gereçlerle kalakalırdı. Flaubert gibi, o da mutlak olanın arayışı içindeydi; ancak onunkisi bir an süren bir Mutlak'tı. Örnek bir yaşam sürdürüyordu, ama içini sonu gelmez bir umarsızlık duygusu kemirip durmaktaydı. Kendi kendinden kaçmak istercesine sürekli olarak yeni değişimler denerdi; saçının rengiyle biçiminc güven olmayacağı herkesçe bilinirdi. Gülümseyişini, tenini, göz çizgisini durmadan değiştirirdi. Otuz ikisini geçtiği halde hâlâ dal gibiydi. Savaş çıkınca kara kara düşünmeye başladı; Paris, Alman işgali altında olduğuna göre, moda nasıl izlenecekti? Hiçbir za-

man güvenmediği bir yabancı, ona bir sürü silindir şapka satacak kadar iyiniyetinden yararlandı; bir yıl sonra bu anlamsız modellerin *Paris'te hiç giyilmemiş olduğu* ortaya çıktı –demek ki bunlar şapka filan değil, rastgele, ne idüğü belirsiz, deli saçması nesnelerdi!– Belalar peşpeşe gelir ya; Dr. Villar, Aráoz Sokağı'na taşınmak zorunda kaldı, kızının resmiyse artık yüz kremi ve otomobil reklamlarını süslüyordu. (Bol bol süründüğü yüz kremiyle *niceliir* sahip olamadığı otomobiller.) Sanatını başarıyla sürdürebilmesi için büyük bir servet gerektiğini biliyordu ve yarım yamalak göz kamaştırmaktansa, sahneden çekilmeyi yeğledi. Ayrıca, adı sanı belirsiz ne oldum dëlileriyle aşık atmak zorunda kalmak da ağrına gidiyordu. Aráoz'daki kasvetli apartman dairesi de çekilecek gibi değildi; Clementina Villar, haziranın altısında Güney'deki mahallenin göbeğinde ölmek aykırılığında bulundu. Yüreğim Arjantinlilere özgü tutkuların en içteni olan züppelikle dolup taşarak ona âşık olduğumu ve ölümünün beni gözyaşlarına boğduğunu açıkça söyleyeyim mi dersiniz? Okur bunun çoktan farkına varmıştır belki de.

Bir ölüyü bekletirken, çürüme sürecinin cesede eski yüzlerini kazandırdığı görülür. O telaşlı altı haziran gecesinin bir anında Clementina Villar sanki bir büyü sonucu yirmi yıl önceki halini aldı; yüz çizgileri gururun, paranın, gençliğin, belli bir üstünlüğe sahip olduğu bilincinin, hayalgücü kıtlığının, kısıtlamaların, vurdumduymazlığın verdiği o sertliğe yeniden kavuştu. Nedense, diye düşündüm, hiç peşimi bırakmayan bu yüzün hiçbir hali belleğimde bunun kadar uzun süre yer etmeyecek; bunun son yüzü olması yersiz değil, çünkü ilk yüzü de olabilirdi. Onu ölümün kusursuzlaştırdığı kibriyle, çiçeklerin arasında kaskatı bıraktım. Çıkıp gittiğimde saat sabahın ikisi olmuştu herhalde. Dışarıda, bir ya da iki katlı tanıdık evler, gece, karanlık ve sessizlik onları iyice sıradanlaştırdığında edindikleri soyut

varlıklarına bürünmüşlerdi. Neredeyse tümüyle benlikten arınmış bir soluluğun verdiği sarhoşlukla, sokaklar boyunca yürüdüm. Chile ve Yacuari'nin kesiştiği köşede açık bir dükkân gördüm. Ve bu dükkânda, şansıma küseyim, üç adam kâğıt oynuyordu.

'Oxymoron' diye adlandırılan benzetme türünde, sözcük önüne onun karşıtı gibi görünen bir sıfat konularak nitelendirilir; bu ilke uyarınca agnostikler kara ışıktan, simyacılar da kara güneşten sözetmişlerdir. Clementina Villar'a yaptığım son ziyaretten çıkıp doğruca bir barda içki içmeye gitmek benim için bir çeşit 'oxymoron' olmuştu; aklımı çelen, bu yaptığımın kabalığı, kolaylığıydı. (İçerde sürmekte olan bir kâğıt oyunu olduğu için aradaki zıtlık daha da belirgindi.) Bir bardak konyak istedim. Bana bozukluklarla birlikte Zâhir'i de verdiler. Paraya bir an baktım ve belki de bir humma başlangıcı içinde sokağa çıktım. Dünyadaki her madeni paranın tarihte ve masallarda pırıl pırıl parlayıp duran o ünlü paraları simgelediğini aklımdan geçirdim. Karon'a verilen gümüş sikkeyi düşündüm; Belizarius'un dilendiği gümüş sikkeyi; Yahuda'ya verilen otuz parça gümüşü; ünlü fahişe Laïs'in drahmilerini; Yedi Uyuyanlar'dan birinin uzattığı antik sikkeyi; Bin Bir Gece Masallarındaki büyücünün sonradan kâğıt parçaları olduğu anlaşılan pırıl pırıl paralarını; Isaac Laquedem'in harcamakla bitmeyen *penny*'sini; bir destanın her bir dizesi için ödenen ve Firdevsî'nin altın olmadıkları için padişaha geri yolladığı altmış bin parça gümüşü; Ahab'ın gemi direğine çivilediği altın İspanyol parasını; Leopold Bloom'un bozdurulamayan florinini; üstündeki resim, kaçmakta olan XVI. Louis'yi Varennes yakınlarında eleveren *Iui*'yi. Sanki bir rüyadaydım, her bir madeni paranın böylesine gösterişli çağrışımlarla yüklü olması bana büyük, ama açıklanması imkânsız bir önem taşıyormuş gibi geldi. Boş alanlarla boş sokaklar boyunca, giderek daha hız-

lı yürümeye başladım. Sonunda, bıkkınlık beni bir köşeye fırlattı attı. Hep aynı yerde sabırla bekleyen demir parmaklıkları ve bunların gerisinde Consepcion'un karalı beyazlı parke taşlarını gördüm. Bir çember çizmiş ve bana Zâhir'i verdikleri dükkânın bulunduğu yerden bir ev ötesine varmıştım.

Geri döndüm. Karanlık pencere bana uzaktan dükkânın kapalı olduğunu gösteriyordu. Belgrano Sokağı'nda bir taksiye bindim. Uykusuz, büyülenmiş gibi, neredeyse mutlulukla, cisimsel varlığı paradan daha az olan bir şey bulunmadığını düşündüm; çünkü, aslına bakılırsa, her bir madeni para, (diyelim yirmi *centavo* değerinde bir para) içinde gelecek zamanları barındırıyordu. Para soyuttur, diye tekrarladım; para gelecek zaman kipidir. Banliyöde bir gece ya da Brahms'ın bestelediği müzik olabilir; haritalar, satranç ya da kahve olabilir; bize altını hor görmeyi öğreten Epiktetos'un sözleri olabilir; Faros adasındaki Proteus'dan çok daha değişkendir o. Önceden kestirilemeyecek zamandır, Bergsoncu zamandır, Müslümanlığın ya da Stoacıların değişmez zamanı değildir. Gerekirciler dünyada, ancak bir eylemin, yani gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan tek bir eylemin varolduğu düşüncesine karşı çıkarlar; madeni paralar insanın özgür iradesinin simgesidir. (Bu 'düşüncelerin', Zâhir'e taban tabana zıt bir akıl oyunu ve onun iblisçe etkisinin başlangıcı olduğu aklıma gelmedi.) Epey kafa yorduktan sonra, uyuyup kaldım, ama, düşümde kendimi yarı aslan yarı kartal bir yaratığın bekçilik ettiği madeni paralar olarak gördüm.

Ertesi gün sarhoş olduğuma karar verdim. Aynı zamanda başımı bu kadar ağrıtan paradan kurtulmayı da aklıma koydum. Paraya baktım; üstündeki birkaç çizikten başka dikkati çekecek yanı yoktu. En iyisi onu bahçeye gömmek ya da kütüphanenin bir köşesine gizlemekti, ama kendimi

onun çekim alanından kurtarmak istiyordum. Sonunda kaybetmeyi yeğ tuttum. O sabah Pilar'a ya da mezarlığa gitmedim; metroyla Constitucion'a, oradan da San Juan'la Boedo'nun kesiştiği köşeye gittim. İçimden gelen bir dürtüye uyarak Urquiza'da indim, önce Batı, sonra Güney yönünden yürüdüm. Amaçlı bir başıboşluk içinde birtakım köşeleri döndüm ve gözüme bütün ötekiler gibi görünen bir sokakta sefil küçük bir tavernaya girdim, içki istedim, karşılığını da Zâhir'le ödedim. Kara gözlüklerimin ardında gözlerimi iyice kısarak evlerin numaralarını ya da sokağın adını görmemeyi başardım. O gece bir veronal alarak deliksiz bir uyku çektim.

Haziran sonuna kadar hayal ürünü bir hikâye yazmakla uğraştım. Hikâyede bir iki tane gizemli dolaylı benzetme (ya da 'kenning') vardı; örneğin, *kan* yerine *kılıç-suyu* deniyor, *altın*'ın yerini *yılan-yatağı* alıyordu; hikâye birinci tekil kişi ağzından anlatılıyordu. Anlatıcı, insan toplumundan kaçıp vahşî doğanın ortasında yaşamaya çekilen bir derviştir. (Yerin adı Gnitaheidr'dir.) Yaşamının sadeliği ve dürüstlüğü nedeniyle onun bir melek olduğuna inananlar vardır; ancak bu, sofuca bir abartmadır, çünkü günahtan arınmış insan yoktur. Aslını ararsanız o da, büyü aracılığıyla sınırsız bir serveti elinc geçiren kötü ünlü büyücü babasının boğazını kesmiştir. Bizim dervişin, uğruna yaşamını adadığı amaç, bu hazineyi insanoğullarının çılgınca açgözlülüğünden korumaktır; gece gündüz gizli hazinenin başında nöbet bekler. Yakında, belki de çok yakında gözcülüğü son bulacaktır; yıldızlar ona bu bekleyişi sona erdirecek kılıcın tavında dövüldüğünü bildirmişlerdir. (Bu kılıcın adı Gram'dır.) Derviş giderek karmaşıklaşan bir retorik üslubu içinde bedeninin gözalıcılığıyla devingenliğinden sözeder; bir paragrafta dalgınlıkla 'pullarından' dem vurur; başka bir paragrafta bekçiliğini ettiği hazinenin çakıp sönen altınlarla

kırmızı halkalardan oluştuğunu söyler. Sonunda dervişin, yılan Fafnir, üzerine çöreklendiği hazineninse, Nibelungların hazinesi olduğunu anlarız. Sigurd'un ortaya çıkmasıyla hikâye birdenbire son bulur.

Bu ufak el alıştırmasının (içine, bilgiçlik taslamak üzere *Fáfnismál*'dan bir iki dize de katmıştım) bana parayı unutma fırsatı sağladığını söylemiştim. Parayı unutmaya başardığımdan öylesine emin olduğum geceler oldu ki, onu mahsustan aklıma getirdim. Şurası kesin, bunda da aşırıya kaçtım; bu işi başlatmak, bitirmekten daha kolaydı. Kendi kendime bu tiksinç nikel paranın elden ele dolaşan, birbirinin eşi, sayısız, zararsız benzerlerinden farklı olmadığını boşuna söyledim. Bu düşüncenin çekiciliğine kapılarak aklıma başka madeni paraları getirmeye çalıştım; ama yapamadım. (Beş ve on *centavo*luk Şili paraları ve bir Uruguay *vintén*iyle giriştiğim, başarısızlıkla sonuçlanan bir deneyi hatırlıyorum.) Temmuzun onaltısında elime bir İngiliz sterlini geçti. Günboyu paraya bakmadım, ama o gece (ve öteki geceler) büyütecin altına koyarak güçlü bir ampulün ışığında inceledim. Sonra kurşunkalemle kâğıdın üzerine izini çıkardım. Ama ne paranın ışıltısı ne de ejderhayla Aziz George bana yardımcı oldular; saplantılarımı değiştirmek elimden gelmiyordu.

Ağustosta bir psikiyatra danışmaya karar verdim. Saçma hikâyemin tümünü anlatmadım ona; uykusuzluktan şikâyetçi olduğumu, şey imgesinin.. –sözgelimi bir poker fişi ya da madeni para– bir türlü aklımdan çıkmadığını söyledim. Bir süre sonra, Sarmiento Sokağı'ndaki bir kitapçıda Julio Barlach'ın *Urkunden zur Geschichte der Zahirsage / Zâhir Efsanesinin Tarihçesine İlişkin Belgeler* (Breslau, 1899) adlı kitabının bir basımı elime geçti.

Başımdaki bela bu kitapta bütünüyle açıklığa kavuşturuluyordu. Önsöze bakılırsa, yazar "Habicht koleksiyonun-

dan alınmış dört belgeyi, Philip Meadows Taylor'ın bu konudaki incelemesinin özgün elyazması da aralarında olmak üzere Zâhir inanışıyla ilgili bütün belgeleri her zaman elaltında bulunacak bir cep kitabı boyutlarında bir araya getirmeyi" amaçlamıştı. Zâhir'e duyulan inanç İslam kökenliydi ve 18. yüzyılda başladığı anlaşılıyordu. (Barlach, Zotenberg'in Ebu'l-Fidâ'ya atfettiği bölümleri reddediyor.) 'Zâhir', Arapça'da "adı belli", "gözle görülür" anlamına geliyordu; bu anlamıyla Allah'ın doksandokuz adından da biriydi ve halk (Müslüman bölgelerde yaşayanlar) bu sözcüğü "unutulmaz olma denilen o korkunç özelliğe sahip olan ve imgesi insanı sonunda delirten varlık ya da nesneleri" tanımlamak için kullanıyordu. Bu konudaki ilk kesin tanıklık, İranlı Lütf-Ali Azur'undu. *Ateş Tapınağı* adlı yaşamöyküsel ansiklopedinin (...) numaralı sayfalarında bu çok yönlü yazar-derviş, Şiraz'daki bir okulda "bir bakanın bir daha aklından çıkaramayacağı biçimde yapılmış" bakır bir usturlap bulunduğunu yazar; "öyle ki, padişah, insanlar evreni unutmasınlar diye bunun denizin en derin noktasına atılmasını" buyurmuş. Meadows Taylor'ın incelemesi daha ayrıntılı. (Haydarabad Nizamî'nin hizmetinde olan Taylor, *Bir Eşkiyanın İtirafları* adlı ünlü romanın da yazarıdır.) 1832 sıralarında Büyük Kentinin dış mahallelerinde delilik ya da azizlik anlatmak üzere kullanılan, pek duyulmamış bir deyim çalınmış Taylor'ın kulağına; "kaplan görmüş gibi"... Taylor'a sözü edilen kaplanın, ömrünün sonuna kadar aklından çıkaramayacağı için, görenin –bir defa da olsa– yıkımına neden olan büyülü bir kaplan olduğunu söyleyişler. Birisi, bu bahtsızlardan birinin Maysur'a kadar kaçtığını, orada kaplanın resmini bir sarayın duvarlarına çizdiğini söylemiş. Yıllar sonra Taylor, krallığın hapishanelerinin duvarlarını gözden geçiriyormuş; Nittur'daki bir hapishanede vali, ona, duvarları, tavanı ve tabanı bir Müslüman dervişi

tarafından zamanın silmeden önce yumuşattığı vahşi renklerde boyanmış bir çeşit "uçsuz bucaksız kaplan" resmiyle kaplı bir hücre göstermiş. Bu kaplan, bakanın başını döndürecek kadar çok sayıda kaplandan oluşuyormuş; yol yol kaplanlarla, nokta nokta kaplanlarla doluymuş, denizleri, Himalayaları, baktıkça içinde daha çok kaplanlar olduğu görülen orduları varmış. Ressam, yıllar önce aynı hücrede ölmüşmüş; Sind'den, belki de Güzerat'tan geliyormuş ve asıl amacı bir dünya haritası çizmekmiş. Hatta, bu ürkünç resimde bir haritanın izlerini görmek de mümkünmüş... Taylor, hikâyeyi Fort Williamlı Muhammed El-Yemeni'ye anlatmış; Muhammed ona bu dünyada varolan her şeyin *Zaher*[1] biçimine girebileceğini, ama Her Şeye Kadir Olan'ın, bir tanesi yığınların aklını başından almaya yettiği için, aynı anda iki şeyin bu biçime girmesine izin vermediğini anlatmış. Ona dünyada her zaman bir Zâhir bulunduğunu söylemiş ta Cahiliye Devri'nde Yauk adlı bir putmuş bu; daha sonraysa yüzünde taşlarla işlenmiş bir peçe ya da altından bir maske[2] taşıyan Horasanlı bir veli, Allah'ın adını sökmenin mümkün olamayacağını da söylemiş.

Barlach'ın monografisini okudum – okudum, sonra dönüp yine okudum. Duygularımı belirtmeye gerek olduğunu sanmıyorum. Beni hiçbir şeyin kurtaramayacağını anladığım zamanki çaresizliğimi hatırlıyorum; başımdaki belanın benim suçum olmadığını bilmenin verdiği o rahatlık; Zâhir'in kendileri için bir madeni para değil de bir mermer parçası ya da bir kaplan olduğu kişilere duyduğum kıskançlık. Bir kaplanı düşünmemek ne kolay olurdu! Aşağıdaki bölümü nasıl garip bir gerginlik içinde okuduğumu da hatırlıyorum:

---

1 Taylor'ın imlası.

2 Barlach, Kuran'da Yauk'tan sözedildiğini, velininse El Mukanna (Peçeli) olduğunu ve Philip Meadows Taylor'ın şaşırtıcı tanığı dışında hiç kimsenin de bu ikisini Zâhir'le özdeşleştirmediğini söylüyor.

Gülşen-i Raz'ın yorumcularından biri, Zâhir'i görenin çok geçmeden Gül'ü de göreceğini söyler; bunu söyleyerek arkasından Attar'ın *Esrarnâme*'sinde geçen bir dizeyi aktarır: 'Zâhir, Gül'ün Gölgesi ve Perde'nin Açılması'dır.'

O gece Clementina'nın evinde küçük kızkardeşi Bayan Abascal'ı göremeyince şaşırmıştım. Ekimde arkadaşlarından biri, olup bitenleri anlattı: "Zavallı Julie! Öylesine *garip* davranır olmuş ki, onu Bosch'a kapatmak zorunda kalmışlar. Ona ***kaşıkla*** yemek yedirmek durumunda olan hastabakıcıların *ölümüne* neden olacak! Biliyor musunuz, tıpkı Morena Sackınann'ın *şoförü* gibi bir madeni *paranın* sözünü edip duruyormuş."

Genellikle anıları hafifleten zaman, Zâhir'e ilişkin anıları çoğaltmaktan başka işe yaramıyor. Önce ön yüzünü sonra da arka yüzünü gözümün önüne getirebildiğim zamanlar olmuştu. Şimdi her iki yüzünü de aynı anda görebiliyorum. Yok, Zâhir kristalden yapılmış gibi değil; çünkü her iki yüz birbirinin üzerine yansımış gibi görünmüyor; daha çok, sanki bakışların küreselmiş de, Zâhir de tam merkezdeymiş gibi oluyor. Zâhir olmayan her şey bana sanki çok uzaklardan geliyormuş gibi bölük pörçük ulaşıyor; Clementina'nın kibirli görüntüsü; fiziksel acı. Tennyson bir zamanlar tek bir çiçeği anlayabilsek kendimizin ve dünyanın ne olduğunu bilebileceğimizi söylemişti. Bununla, ne kadar önemsiz olursa olsun, evrenin tarihini ve o sonsuz neden-sonuç zincirini ilgilendirmeyen bir olgu bulunmayacağını söylemek istemiş olmalı. Belki de İrade'nin her bir bireyde örtük biçimde varolduğunu söyleyen Schopenhauer gibi, o da gözle gördüğümüz dünyanın her görüngüde örtük biçimde varolduğunu söylemek istemiştir. *Kabala*'cılar insanın bir küçük acun, evrenin simgesel bir aynası olduğunu söylerler; Tennyson'a göre, her şey böyle olabilir. Her şey, hatta katlanılması mümkün olmayan Zâhir bile.

Julia'nın başına gelenler daha 1948'e girmeden benim de başıma gelecek. Beni de yedirip giydirmek zorunda kalacaklar, öğleden sonra mı sabah mı olduğunu bilemeyeceğim. Bu yazgıya korkunç demek, bir sözcük oyunu olmaktan ileriye gitmeyecek, çünkü koşullarından hiçbirine gerçekten tanık olmayacağım. Ona bakılırsa kafatasını açtıklarında, bayıltılmış bir adamın da korkunç acı duyduğu söylenebilir. Artık evreni algılamayacağım; Zâhir'i algılayacağım. Idealist öğretiye göre 'yaşamak' ve 'düş görmek' sözcükleri arasında kesin bir eş anlamlılık bulunmaktadır. Binlerce imgeden bir tekine geçeceğim; son derece karmaşık bir düşten son derece basit bir düşe geçeceğim. Ötekiler benim delirdiğimi düşleyecek; ben Zâhir'in düşünü göreceğim. Dünya yüzündeki bütün insanlar, gece gündüz Zâhir'in düşünü görürken hangisi düş, hangisi gerçek olacak – yeryüzü mü yoksa Zâhir mi?

Gecenin ıssız saatlerinde sokak sokak yürüyebiliyorum henüz. Şafak beni bir sabah Garay Parkı'ndaki bir sıranın üzerinde, *Esrarnâme*'de Zâhir'in Gül'ün Gölgesi ve Perde'nin Açılması olduğunu söyleyen bölümü düşünürken (düşünmeye çalışırken) bastırabilir. Bu sözleri şu bilgimle bağdaştırıyorum: Sûfiler Tanrı'da yitip gitmek için kendi adlarını ya da Tanrı'nın doksan dokuz adını, anlamsızlaşıncaya kadar tekrarlar. Bu yoldan gitmek istiyorum. Belki de ancak tekrar tekrar akıma getirmek yoluyla Zâhir'i tüketip bitireceğim sonunda. Belki de o paranın ardında Tanrı'yı bulacağım.

Çeviren Fatih Özgüven

TANRININ ELYAZISI

Ema Risso Platero'ya

Zından derindir, taştır; gerçi zemin (ki o da taştır) tam anlamıyla geniş bir çember sayılamaz ve bu olgu her nedense bir kıstırılmışlık ve onun yanısıra bir bitimsizlik duygusu çağrıştırır ama yapının biçimi hemen hemen kusursuz bir yarıküredir. Ortadan bir duvar geçer; çok yüksek olmasına karşın bu duvar mahzenin üst kısmına ulaşamaz; hücrelerin birinde ben varım. Pedro de Alvarado'nun ateşe verdiği Quaholom piramidinin sihirbazı Tzinacan'ım ben; öbüründe, tutsaklığın zamanını ve uzamını sinsi, düzenli adımlarla arşınlayan bir jaguar var. Zeminden başlayan parmaklıklı koca bir pencere ortadaki duvarı kesiyor. Gölgesiz saatte (öğleüstü) tepelerdeki tavandan bir kapak kalkıyor, yılların gitgide silikleştirdiği bir gardiyan, oluklu çarkı çevirerek bize bir halatın ucunda su testileri, et parçaları sarkıtıyor. Işık sızıyor mahzene; o an jaguarı görebiliyorum.

Karanlıkta yattığım yılların sayısını unuttum; bir zaman genç, bu zındanda volta atabilen benken, şimdi beklemekten, hem de ölüm oturuşunda, tanrıların kararlaştırdığı yazgımı beklemekten başka bir şey elimden gelmiyor. Zama-

nında, ışıltılı, oluklu bıçağımla kurbanların göğsünü deşmiştim, oysa şimdi, bir büyü yardımıma yetişmezse, şu toztopraktan yekinecek gücüm yok.

Piramidin yakıldığı gece, görkemli atlardan inen adamlar, beni kızgın demirlerle dağladılar, gizli bir hazinenin yerini almak istediler ağzımdan. Tanrının putunu gözlerimin önünde yere çaldılar ama tanrı beni bırakmadı, ben de işkencelere sessizce katlandım. Beni kamçıladılar, hırpaladılar, sakat bıraktılar ve neden sonra ölümlü yaşamım süresince asla dışına çıkmayacağım bu zındanda gözlerimi açtım.

İlle de bir şeyler yapma, ne yapıp edip zamanı doldurma çaresizliğinin kışkırtısıyla, kendi karanlığımda, bildiklerimin tümünü anmaya çalıştım. Bitimsiz geceleri, taşa-oyulma yılanların sırasıyla sayısını ya da şifalı bir ağacın şaşmaz biçimini anmaya adadım. Böylece geçen yılların gönlünü aldım gitgide, böylece aslında benim olanı yeniden ele geçirdim. Bir gece çok özel bir anının eşiğine yaklaştığımı sezdim; denizi görmeden önce yolcu, kanında bir hızlanma duyar. Saatler sonra bu anının dış çizgilerini seçmeye başladım. Bir âyetti. Tanrı, zamanın sonunda yağma ve yıkım geleceğini önceden görerek, daha Yaratılış'ın ilk gününde bu kötülükleri savuşturacak güçte tılsımlı bir tümce yazmıştı. Öyle yazılmıştı ki bu tümce, en öte kuşaklara erişebilecek, raslantının oyununa düşmeyecekti. Kimse onun nerçye, nasıl harflerle yazıldığını bilmiyor, ama gizlice varolduğu, bir gün bir cennetlikçe okunacağı kesin. Her zamanki gibi şimdi de zamanın sonunda durduğumuzu düşündüm; yazgımın, tanrının son rahibi sıfatıyla beni bu elyazısını sezgileme ayrıcalığıyla donatacağını düşündüm. Zından duvarları arasına kıstırılmam, umudumu engellemiyordu; belki de Quahalom elyazısını daha önce bin kere görmüştüm de şimdi yalnızca sırrına ermem gerekiyordu.

Bu dalıp-gitmeler yüreklendirdi beni, sonra da bir çeşit

başdönmesiyle doldurdu. Yeryüzü, baştan başa epeski biçimlerle kaplıdır, bozulmayan, sonsuz biçimlerle; aradığım simge onlardan herhangi biri olabilirdi. Bir dağ olabilirdi tanrının söylemi, bir ırmak ya da imparatorluk ya da yıldız kümeleri. Ne var ki yüzyıllar sürecinde dağ yassılır, ırmak yatağını değiştirir, imparatorluklar başkalaşmalara uğrayarak alaşağı edilir ve yıldız kümeleri değişir. Gökkubbede değişme vardır. Dağ ve yıldız, bireydirler ve bireyler yokolur. Daha direngen, daha etkilenmez bir şey arıyordum ben. Gelmiş geçmiş tahıl, ot, kuş, insan kuşaklarını düşündüm. Belki de o tılsım, sonunda benim yüzüme yazılacaktı, belki de arayışımın bitimi kendimdim. Bu kuruntuyla kavrulurken birdenbire jaguarın, tanrının niteliklerinden biri olduğunu anımsadım.

O an içim acıyla doldu. Zamanın ilk sabahı gözlerimin önüne geldi; oyuklarda, şekerkamışı tarlalarında, adalarda durmaksızın sevişip üreyecek jaguarların canlı derisine tanrının bildirisini gizleyişi ve böylelikle son insanlara devredişi geldi gözlerimin önüne. Bir tasarıyı sürdürme adına otlaklara, sürülere ürkü salan kaplanlar, o tıklım tıklım kaplanlar labirenti geldi gözlerimin önüne. Öbür hücrede bir jaguar vardı, onun bunca yakınında, varsayımımın doğrulandığını, gizli bir bağışa kavuştuğumu algıladım.

Nice yılı beneklerin düzenini, kümelenişini öğrenmeye adadım. Karanlığın her döneminde anlık bir ışık bağışlanıyordu ve ben böylece sarı kürk boyunca akan kara lekeleri titizlikle saptıyordum. Bir bölüğü sivri uçluydu, bir bölüğü bacakların içinde çaprazlama hatlar oluşturuyordu; daha başka bir bölük, halhal biçimliler, sık yineleniyordu. Belki de bunların tümü tek bir ses, tek bir sözcüktü. Çoğunun ucu kırmızıydı.

Zorlu çabamın güçlüklerini sayıp dökecek değilim. Kaç kere mahzene doğru haykırdım, bu metni çözmek olanak-

sızdır diye. Gitgide, uğrunda ter döktüğüm somut bulmaca, tanrının yazdığı bir tümcenin tür-başlatıcı bulmacasından daha az tedirgin etti beni. Mutlakçı bir mantık (diye sordum kendime) ne çeşit bir tümce kurar? İnsan dillerinde bile evrenin tümünü imlemeyen tek önerme yoktur diye düşündüm, kaplan dendikte, onu peydahlayan kaplanlar, ona yem olan geyiklerle kumrular, o geyiğin beslendiği çimen, çimene analık eden toprak, toprağı doğuran gök de denmiştir. Tanrıların dilinde her sözcüğün o sonsuz olgular zincirini açıklayacağını düşündüm, üstelik üstü-kapalı değil, apaçık bir biçimde, zamanla bağımlı olarak değil, anında. Zamanla, tanrısal tümce düşüncesi, çocukça, hatta zındıkça geldi bana. Bir tanrının, diye düşüncelere dalıyordum, ağzından çıkan her sözcükte mutlak bir tamlık olacaktır. Onun ağzından çıkan hiçbir sözcük, evrenden aşağı, ya da zamanın toplamından az olamaz. İşte o sözcüğün, bir dili, o dilin kapsayabileceklerini karşılayacak gölgeleri ya da kusurlu suretleri de zavallı, hırslı insan sözcükleridir, hepsi, dünya, evren.

Bir gün ya da bir gece –benim günlerimle gecelerim arasında ne ayrım olabilir ki?– zındanın zemininde bir kum tanesi gördüm düşümde. Önemsemedim, yine uyudum, düşümde uyandığımda, zeminde iki kum tanesi vardı. Yine uyudum, kum tanelerinin sayısının üçe yükseldiğini gördüm. Böyle çoğalıyor, sonunda zındanı dolduruyorlardı, ben de o kum yarıküresinin altında ölü yatıyordum. Düş gördüğümü kavradım; büyük bir çabayla silkindim ve uyandım. Uyanmanın yararı yoktu; sayısız kum taneleri boğuyordu beni. Biri dedi ki: *Sen uyanıklığa değil, önceki bir düşe uyanmışsın. O düş, bir başka düşle sarmalıdır, o da bir başkasıyla ve bu böyle sonsuza kadar gider; sonsuz da kum tanelerinin sayısıdır. Geriye dönerken izlemen gereken yolun sonu yoktur ve sen bir daha gerçekten uyanmadan öleceksin.*

Yitmiştim sanki. Kumlar dolmuştu ağzıma, yine de haykırdım: *Düşlerin bir kum taneciği öldüremez beni, ne de düşler vardır düşler içre.* Bir ışık yalazında uyandım. Tepedeki karanlıkta bir ışık halkası büyüyordu. Gardiyanın yüzünü, ellerini gördüm, oluklu çarkı, halatı, et parçalarını, su testilerini.

Kişiyi, yazgısının biçimlenişi gitgide şaşkınlaştırır, nereden bakılsa o kişi, içinde bulunduğu koşullardır. Bir şifreçözücü ya da bir öc-alan, tanrının bir rahibi olmaktan öte bir tutukluydum ben. Düşlerin labirentinden, sılaya dönercesine acımasız zındanıma döndüm. Onun ıslaklığını kutsadım, kaplanını kutsadım, o ışık sızıntısını kutsadım, kendi ihtiyar, acılı bedenimi kutsadım, karanlığı ve taşı kutsadım.

Sonra unutamayacağım, iletemeyeceğim o şey oldu. Tanrısalla, evrenle (bu sözcüklerin anlamlarında bir ayrım var mı, bilmiyorum) birlik gerçekleşti. Doruk-coşku, simgelerini yinelemez; Tanrı, bir yalazda, bir kılıçta ya da bir gülün halkalarında görülmüştür. Ben çok ulu bir Çark gördüm, gözlerimin önünde değildi, arkamda da değildi, iki yanımda da değildi ama her yerde aynı andaydı. Sudan yapılmaydı bu Çark, sudan ve ateşten, ayrıca (ucu göründüğü halde) sonsuzdu. Gelecek, şimdi, geçmiş ne varsa, içiçe biçim veriyorlardı ona, ben o toplam dokunun ipliklerinden biriydim, işkencecim Pedro cle Alvarado da bir başkasıydı. Nedenlerle sonuçlar apaçık ortadaydı işte, hepsine akıl erdirebilmek için o Çark'ı görmem yetmişti, sonu olmayanı. Ey anlayışın mutluluğu, imgelemi ve duygulanmayı aşan mutluluk. Evreni gördüm, evrenin çok özel tasarılarını gördüm. Ingiliz Kilisesi Kitabı'nda anlatılan kaynağı gördüm. Sulardan yükselen dağları gördüm, ilk orman adamlarını, onlardan yüz çeviren sarnıçları, onların yüzlerini paralayan köpekleri gördüm. Öteki tanrıların arkasına gizlenmiş yüzübelirsiz tanrıyı gördüm. Bir tek esenliği oluşturan sonsuz

süreçler gördüm ve hepsini anlayınca, kaplanın elyazısını da sökebildim.

On dört gelişigüzel sözcükten (gelişigüzel görünen) oluşan bir formül bu, onu bir kerecik yüksek sesle söylesem, gücüm tanrı-gücüne ulaşacak. Onu söylemek bu taş zindanı ortadan kaldırmaya, geceme günışığı salmaya, gencelmeme, ölümsüzleşmeme, kaplanın dişlerinin Alvarado'yu öğütmesine, kutsal bıçağın İspanyolların göğsünü deşmesine, piramidi yeniden, imparatorluğu yeniden kurmaya yetecek. Tam kırk hece, on dört sözcük ve ben, Moctezuma'nın bir zamanlar yönettiği toprakları yönetebilirim. Ama bu sözcükleri söylemeyeceğimi biliyorum, çünkü Tzinacan'ı anımsıyorum artık.

Kaplanların derisine işlenen giz benimle öle! Evreni görmüş, evrenin ateşli tasarılarını gözlemiş olan, tek kişiyle, o kişinin bahtı ya da bahtsızlıklarıyla sınırlı kalarak düşünemez ki, kendisi özbeöz o olsa da. O adam bir zamanlar kendisiydi, ama artık umurunda bile değil. Ötekinin yaşamı, ötekinin ulusu nedir onun gözünde, kendisi artık hiç kimseyse. İşte bu yüzden formülü dile getirmiyorum, bu yüzden, burada karanlıkta yatarak günlerin unutuşa gömmesine bırakıyorum kendimi.

Çeviren Tomris Uyar

LABİRENTİNDE ÖLEN KRAL
İBNİ HAKAN EL-BUHÂRİ

"...kendisine bir yuva yapan örümcek gibi; oysa yuvaların en çürüğü örümcek ağıdır"

Kur'an, XXIX, 40

"İşte," dedi Dunraven, kasvetli bataklığa, denize, kum tepelerine, çoktandır onarılmamış bir ahırı andıran gösterişli, ama yıkık dökük yapıya puslu yıldızları da katan bir el hareketiyle: "Atalarımın toprakları burası."

Yoldaşı Unwin piposunu ağzından çıkarıp onay anlamına gelen bir şeyler mırıldandı. 1914 yılının ilk akşamıydı; onurlu tehlikelerden yoksun bir dünyadan bıkmış bu iki arkadaş, Cornwall'ın iyice dışındaki bu yerleri çok önemsiyorlardı. Dunraven kara bir sakal bırakmıştı. Kendisini, konusunu henüz bilmediği, ama yazıldığında çağdaşlarının ancak sayfalarını karıştırmakla yetinebilecekleri koskoca bir destanın yazarı olarak görüyordu. Unwin'inse Fermat tarafından Diophantes'in sayfalarının birinin kenarında yazıldığı sanılan kuram üzerine bir incelemesi yayımlanmıştı. Her iki erkek de –söylemeye gerek var mı?– genç ve heyecanlıydılar, başlarında kavak yelleri esiyordu.

"Bundan bir çeyrek yüzyıl önce," dedi Dunraven, "bilmem hangi Nil kabilesinin başı ya da kralı İbni Hakan el-Buhâri, bu yapının ortasına düşen odada yeğeni Zeyd tara-

fından öldürüldü. Aradan bunca yıl geçmesine karşın, ölümü hakkındaki gerçekler açıklığa kavuşmuş değil."

Unwin, âdeti olduğu üzere "Neden?" diye sordu.

"Birçok nedeni var," karşılığını aldı. "Birincisi, bu yapı bir labirenttir. İkincisi, buranın bekçiliğini yapanlar bir köleyle bir aslandı. Üçüncüsü, gizli bir hazine vardı, o yokoldu. Dördüncüsü, cinayet işlendiğinde katil ölüydü. Beşincisi..."

Sıkılan Unwin onun sözünü kesti:

"Bilinmeyenleri çoğaltıp durma," dedi. "Olayların sadeliği bozulmamalı. Poe'nun çalınan mektubunu, Zangwill'in kilitli odasını unutma."

"Ya da karmaşıklaştırılmalı her şey," dedi Dunraven. "Sen de evreni unutma."

Dik kum tepelerini tırmanarak labirente ulaşmışlardı. Bu kadar yakından bakıldığında, bir insan boyundan biraz daha yüksek, sıvasız tuğladan örülü, dümdüz, neredeyse sonsuza dek uzanan bir duvar gibi görünüyordu. Dunraven, yapının bir çember biçiminde olduğunu söyledi; çember o kadar genişti ki eğimi neredeyse kaybolmuştu. Unwin'in aklına düz bir çizgiyi sonsuz bir çemberin eğimi sayan Cusa'lı Nicholas geldi. Yürüdüler, yürüdüler; geceyarısına doğru çıkmaz, tehlikeli bir geçite açılan dar bir delik buldular. Dunraven evin içinde birçok çatallanan yol olduğunu, ama hep sola dönerlerse bir saatten kısa bir sürede labirentin tam merkezine ulaşabileceklerini söyledi. Unwin bu öneriyi kabul etti. İki erkeğin temkinli adımları taş döşeli zeminde çınladı; koridor çatallanıyor, daha dar başka koridorlara açılıyordu. Tavan, onları evin içine hapsetmek istermişçesine iyice alçaldı. Koyu karanlığın içinde tek sıra halinde yürümek zorunda kaldılar. Unwin önden gidiyor, kaba örülmüş duvarlarla dönemeçlerin sıklığı yüzünden sık sık adımlarını yavaşlatmak zorunda kalıyordu. Görünmeyen duvar, elinin altında sonsuza dek akıp gitmekteydi. Ka-

ranlıkta hızı kesilen Unwin, arkadaşının ağzından Hakan'ın ölümünün hikâyesini dinledi:

"Belki de ilk anılarımdan biri," dedi Dunraven, "İbni Hakan el-Buhâri'nin Pentreath limanında boy gösterişidir. Ayaklarının dibinde aslan olan bir zenciyle hem de – hiç kuşku yok ki, İncil'deki gravürler dışında hayatımda gördüğüm ilk zenci ve ilk aslan. Daha çocuktum, ama güneş rengi hayvanla gece rengi adamın beni İbni Hakan'ın kendisi kadar etkilemediklerini hatırlıyorum. Gözümc çok uzun boylu görünmüştü; kara sarı suratlı, kara gözleri yarı örtük, burnu dünyaya meydan okuyan, etli dudaklı, safran rengi sakallı, geniş göğüslü, yürüyüşü kendinden emin ve sessiz bir adamdı. Evde, 'Gemiyle bir kral geldi,' dedim. Daha sonra, duvarcılar burada işe koyulduklarında, ünvanı genişlettim, Babil Kralı dedim ona.

"Bu yabancının Pentreath'da yerleşeceği haberi sevinçle karşılandıysa da, evinin boyutları ve biçimi hoşnutsuzluk ve şaşkınlığa yolaçtı. Bir evin tek bir odayla millercc koridordan oluşması doğru değildi. 'Yabancılar arasında böyle evler yaygın olabilir,' diyordu herkes, ama, burada, İngiltere'de, olacak iş değil!' Alışılmışın dışında şeyler okumaya meraklı olan rahibimiz Mr. Allaby bir yerlerden bir Doğu masalı bulup çıkardı; bu, bir labirent inşa ettiği için Tanrı tarafından cezalandırılan kralın masalıydı, bize kürsüden okudu. Hemen ertesi gün, İbni Hakan, rahibin evine bir ziyaret yaptı; ikisinin arasında geçen kısa konuşmanın ayrıntıları o sıralarda bilinmiyordu, ama kilisede bir daha gurur denen günaha ilişkin vaaz dinlemedik, Magripli de duvarcı bulmakta güçlük çekmedi. Yıllar sonra, İbni Hakan öldüğündc, Allaby yetkililere aralarında geçen konuşmanın içeriğini açıkladı.

"Kendisine gösterilen iskemleye oturmayı reddeden İbni Hakan ona aşağı yukarı şu sözleri söylemişti: 'Benim yap-

makta olduğum işi hiçbir insanoğlu yargılayamaz. Öyle günahlar işledim ki, Tanrı'nın adını yüzlerce, yüzlerce yıl boyu tekrarlasam da çekeceğim azapların bir tekinden bile kurtulamam; öyle günahlar işledim ki, seni şu ellerimle öldürsem Peder Allaby, Yüce Yargı'nın benim için uygun gördüğü işkenceleri bir nebze olsun artırmaz bu. Ünümün yayılmadığı ülke yok yeryüzünde. İbni Hakan el-Buhâri benim adım; zamanında elimde demir asayla çöl kabilelerine hükmettim. Yıllar boyu, yeğenim Zeyd'in yardımıyla inim inim inlettim onları. Sonunda Tanrı yakarışlarını duydu da bana başkaldırmalarına gözyumdu. Ordularım dağıldı, kılıçtan geçirildi; yağmacılık yaptığım günlerde biriktirdiğim servetle birlikte kaçmayı başardım. Zeyd beni tam bir kümbetin dibinde yatan kutlu adamın türbesine götürdü. Köleme gözünü çölden ayırmamasını söyledim. Zeyd ve ben altın sikkelerle dolu sandığımızla içeri girdik, bitkin bir halde uykuya daldık. O gece, kıvıl kıvıl yılanların tuzağına düştüğümü gördüm rüyamda. Dehşet içinde uyandım. Şafak vaktiydi, Zeyd yanımda uyuyordu; bana bu rüyayı bedenime sürünen bir örümcek ağı gördürmüştü. Korkağın teki olan Zeyd'in böylesine deliksiz uyuması ağırıma gitti. Elimdekinin bitmek tükenmek bilmez bir servet olmadığını, Zeyd'in de bundan pay isteyeceğini düşündüm. Gümüş kabzalı hançerim kemerimde duruyordu; kınından sıyırıp boğazını kestim onun. Acı içinde kıvranırken tam olarak anlayamadığım bir şeyler fısıldadı. Baktım ona. Ölüydü, ama olur da dirilir diye köleme ölünün yüzünü ağır bir taşla ezmesini söyledim. Sonra güneş altında epeyce yol aldık, bir gün bir deniz gördük. Çok uzun direkli gemiler yol alıyordu bu denizde. Bir ölünün bu denizleri aşamayacağını düşündüm, uzak ülkelere kaçmaya karar verdim. Gemiyle yola çıktığımızın ilk gecesi, Zeyd'i öldürdüğümü gördüm rüyamda. Her şey aynı biçimde olup bitti, yalnız bu defa söyledikleri-

ni anladım. Dedi ki: 'Nerede gizlenirsen gizlen, şimdi senin beni öldürdüğün gibi, ben de bir gün seni öldüreceğim.' Bu tehdidi boşa çıkarmaya ant içtim. Zeyd'in ruhu yolunu kaybetsin diye, kendimi bir labirentin yüreğine gizleyeceğim.'

"Bunları söyledikten sonra çıktı gitti. Allaby, Magripli'nin kaçık olduğunu ve deli saçması labirentinin de kaçıklığının apaçık bir belirtisi olduğunu varsaymak için elinden geleni yaptı. Arkasından da bu açıklamanın eşi görülmemiş yapıyla eşi duyulmamış hikâyeye uyduğunu düşündü. Ne var ki, İbni Hakan denen adamın kendi üzerinde bıraktığı güçlü izlenim buna uymuyordu. Kimbilir, belki de böyle masallar Mısır'ın kum çöllerinde yaygındı; böyle garip yapılarsa (Plinius'un ejderhaları gibi) bir kişiden çok, bir kültürün malı olabilirdi. Londra'ya bir inişinde, Allaby, *Times*'ın eski sayılarını karıştırdı; ayaklanmanın ve el-Buhâri'yle korkaklığı herkesçe bilinen vezirinin bunu izleyen düşüşlerinin gerçek olduğunu gördü.

"Duvarcılar işlerini bitirir bitirmez, el-Buhâri, labirentin merkezine yerleşti. Onu kentte bir daha gören olmadı; arasıra Allaby, Zeyd'in kralı yakalayıp öldürdüğü kuşkusuna kapılıyordu. Geceleyin, rüzgâr, bize aslanın kükremesini ulaştırıyor, ağıldaki koyunlar yüzyılların ötesinden gelen bir korkuyla birbirlerine sokuluyorlardı.

"Doğu limanlarından gelip Cardiff'e ya da Bristol'e giden gemilerin küçük körfeze demirlemeleri âdettendi. Köle labirentten çıkıp (labirent o sırada şimdiki gibi soluk pembe değil kızıl renkteydi) limana iner, gemilerin tayfalarıyla gırtlaktan gelen sesler çıkararak bir şeyler konuşur, sanki adamların arasında vezirin hayaletini arardı. Bu gemilerin yasak mallar taşıdıkları bilinirdi, alkol ya da kaçak fildişi taşıyan gemiler neden ölü adam taşımasın?

"Yapının bitirilişinden üç yıl kadar sonra, bir ekim sabahı *Sharon Gülü* tam dik kayalıkların orada demirledi. Ben bu

gemiyi gözlerimle görmedim, onun için zihnimde yaşattığım imgesi çoktan unuttuğum Abukir ya da Trafalgar gemilerinin gravürlerinden etkilenmiş olabilir. Ama sanıyorum, bu gemi öyle ince ayrıntılarla bezenmiş bir gemiydi ki, bir gemi mühendisinden çok bir marangozun, hatta bir tahta oyma ustasının elinden çıkmış gibiydi. Cilalı, koyu renkli, hızlı ve sessiz bir gemiydi (gerçekte değilse bile, en azından rüyalarımda), mürettebatıysa Araplarla Malayalılardan kuruluydu.

"Şafakta demir attı ve aynı günün akşamı İbni Hasan, Allaby'yi görmek için papaz evine daldı. Tam anlamıyla müthiş bir korkunun pençesindeydi. Zeyd'in labirente geldiğini ve köleyle aslanın öldürüldüğünü anlatıncaya kadar akla karayı seçti. Büyük bir ciddiyetle yetkililerin kendisine yardım edip edemeyeceklerini sordu. Allaby daha ağzını açıp bir şey söylemeden çıktı gitti el-Buhâri; sanki kendisini ikinci ve son kere papaz evine getiren o korkunç delişetin önüne kapılmış gidiyordu. Kütüphanesinde tek başına kalan Allaby, şaşkınlıkla bu korkudan ödü patlamış adamın Sudan kabilelerine kılıç zoruyla boyun eğdiren adam olduğunu, savaşın, öldürmenin ne demek olduğunu bildiğini düşündü. Allaby, ertesi gün geminin yola çıktığını öğrendi. (Sonradan anlaşıldığına göre Kızıl Deniz'deki Suakin Limanına doğru yola çıkmıştı.) Kölenin ölümünü doğrulama görevinin kendisine düştüğü inancıyla labirente yollandı. El-Buhâri'nin soluk soluğa anlattıkları ona tamamen akıldışı gelmişti, ama koridorun bir dönemecinde aslanla karşılaştı, aslan ölüydü, bir başka dönemeçte köleyi gördü, o da ölüydü. Tam ortadaki odadaysa yüzü taşla ezilmiş el-Buhâri'yi buldu. Adamın ayaklarının dibinde küçük, sedef kakmalı bir sandık duruyordu; kilit zorlanarak kırılmıştı, içinde tek bir kuruş bile yoktu."

Arada, söylev çekiyormuşçasına duraklayan Dunraven

son cümlelerinin etkileyici olmasına çalışmıştı. Unwin, arkadaşının bu cümleleri daha önce kimbilir kaç kere, hep aynı kendine güvenle, ama hep aynı yavan etkiyi uyandıracak biçimde tekrarladığını düşündü. İlgilenmiş görünmek için, "Aslanla köle nasıl öldürülmüşler peki?" diye sordu.

Dinleyicisine aman verinemeye kararlı ses, kötücül bir kendinden hoşnutlukla, "Onların suratları da taşla ezilmişti," diye getirdi gerisini.

Şimdi adamların ayak seslerine bir de yağmurun boğuk fısıltısı karışmıştı. Unwin geceyi labirentte, labirentin merkezindeki odada geçirmek zorunda kalacaklarını düşündü, bu sıkıcı zorunluğa ilerde bir serüven gözüyle bakılabilirdi hiç değilse. Sesini çıkarmadı. Dunraven dayanamadı, sonuna kadar gitmeye kararlı bir adam tavrıyla, "Bu hikâyenin açıklaması olabilir mi?" diye sordu.

Unwin, sesli düşünüyormuş gibi, "Açıklaması olup olmadığını bilmem. Tek bildiğim yalan olduğu," dedi.

Dunraven bunun üzerine öfkelendi, oldukça sert sözler sarfederek bütün Pentreath halkının söylediklerine tanıklık edeceğini, masal uydurmak istese çok daha iyisini uydurabileceğini, ne de olsa yazar olduğunu ileri sürdü. En az Dunraven kadar şaşıran Unwin özür dilediği. Karanlıkta zaman genişlemiş, yayılmıştı sanki; her ikisi de yollarını kaybettiklerinden korkar, yorgunluklarını hissetmeye başlarken, yukarıdan gelen cılız bir ışık dar bir merdivenin alt basamaklarını aydınlattı. Basamakları çıkınca, yıkık bir odaya girdiler. Kötü yazgılı kral, korkusuna tanıklık eden iki şey bırakmıştı geride: bataklığa ve denize bakan ince, yarık biçiminde bir pencereyle tam merdivenin eğimi üzerine açılan kapaklı bir tuzak. Geniş olmasına karşın, oda bir hapishane hücresini andırıyordu.

Yağmurdan korunmaktan çok, dostlarına anlatacak ilginç bir olay bulunsun diye, iki adam geceyi labirentte geçirdi-

ler. Matematikçi deliksiz uyudu; bir işe yaramadığını bildiği halde aklına gelen şu dizelerden bir türlü kurtulamayan şair se gözünü bile kırpmadı:

Suratı yok o somurtkan, o korkunç aslanın
Suratı yok korkudan dili tutulan kölenin
Suratı yok Kral'ın...

Unwin, el-Buhâri'nin ölümü hikâyesine karşı kayıtsız kaldığını sanıyordu, ama bilmeceyi çözdüğünden emin olarak uyandı. Gün boyunca, kafası meşguldü, ters davrandı, bulmacanın parçalarını bir araya getirmeye çalıştı. İki gece sonra Londra'da bir *pub*'da Dunraven'e rastladı ve ona özetle şunları söyledi: "Cornwall'da sana, anlattığın hikâyenin yalan olduğunu söyledim. *Veriler* gerçekti ya da gerçek oldukları varsayılabilirdi, ama senin anlattığın biçimiyle yalan oldukları çok açıktı. Yalanların en büyüğünden başlayacağım – o akıl almaz labirentten. Bir kaçak labirente saklanmaz. Kendisine denize bakan dik bir kayalığın tepesinde her gemideki mürettebatın en uzaktan bile görebileceği kızıl renkte bir labirent yaptırmaz. Bütün dünya zaten bir labirentken kendine ne diye labirent yaptırsın? Londra, gerçekten saklanmak isteyen biri için, bütün koridorları bir gözetleme kulesine çıkan bir yapıdan daha iyi bir labirenttir. Bu basit sonuca, geçen gece seninle birlikte damı döven yağmuru dinler ve uykuya dalmayı beklerken vardım. Yağmurun etkisiyle, senin saçmaladıklarını salim kafayla düşünmeye çalıştım."

"Diziler kuramını mı yoksa uzamın dördüncü boyutunu mu düşündün?" diye sordu Dunraven.

"Hayır," dedi Unwin, ciddiydi. "Girit Labirentini düşündüm. Merkezinde boğa kafalı bir adam olan labirenti."

Dedektif hikâyelerine son derece düşkün olan Dunraven, esrarengiz bir olayın çözümünün olayın kendisinden daha

az ilginç olduğunu düşünürdü. Esrarengiz olaylarda doğaüstü, hatta Tanrısal bir yan vardı; çözümlerse her zaman bir tür 'elçabukluğu'ndan zarar görürdü. Kaçınılmaz sonucu geciktirmek üzere, "Paraların üzerinde ve heykellerde Minotauros'un boğa kafalı olduğu görülür. Dante, Minotauros'u boğa gövdeli ama insan kafalı bir yaratık olarak düşünmüştü," dedi.

"O görüş de benim çözümüme uyar," diye onayladı Unwin. "Önemli olan hem inin hem de inde yaşayan canavarın korkunç olmaları. Minotauros labirentine yakışır, onu haklı kılar. Rüyada savrulan bir tehdit içinse aynı şey söylenemez. Minotauros imgesini yakaladığımda (içinde labirent olan böyle esrarengiz bir olayda kaçınılmaz elbet) mesele yarı yarıya çözülmüştü diyebilirim. Gene de açık söyleyeyim, bu antik imgenin nasıl olayın anahtarı olabileceğini tam anlayamamıştım, senin anlattıklarında bir ayrıntı yakaladım – örümcek ağı."

"Örümcek ağı mı?" diye tekrarladı Dunraven, afallamıştı.

"Evet. Örümcek ağı (Platoncu örümcek ağı – bunu aklından çıkarma), katile (çünkü ortada bir katil var) işlediği cinayeti hatırlatmışsa hiç şaşmam. Türbedeyken, el-Buhâri'nin rüyasında kıvıl kıvıl yılanlar gördüğünü, uyandığındaysa bu rüyaya neden olanın bir örümcek ağı olduğunu anlattığını hatırlarsın. El-Buhâri'nin o rüyayı gördüğü geceye dönelim. Yenilgiye uğrayan kral, vezir ve köle, yanlarında hazineyle birlikte çölde kaçıyorlar. Geceyi geçirmek için bir türbeye sığınıyorlar. Korkak bildiğimiz vezir uykuya dalıyor; yürekli bildiğimiz kral uyumuyor. Hazineyi paylaşmamak için kral veziri bıçaklıyor. Birkaç gece sonra vezirin hayaleti kralı rüyasında tehdit ediyor. Bütün bunlar inandırıcı değil. Benim yorumuma göre, olaylar başka türlü gelişti: O gece yürekli bir adam olan kral uyudu, korkak Zeyd ise gözünü bile kırpmadı. Uyumak her şeyi unutmaktır ve

böyle bir unutuş da, arkandan eli bıçaklı adamların geldiğini biliyorsan, mümkün değildir. Gözünü hırs bürüyen Zeyd uyumakta olan kralının üzerine eğildi. Onu öldürmeyi düşündü (hatta belki bıçağıyla da oynadı), ama cesaret edemedi. Tavşan uykusunda olan köleyi uyandırdı, hazinenin bir bölümünü türbeye gömdüler ve önce Suakin'e, oradan da İngiltere'ye kaçtılar. Kendilerini el-Buhâri'den gizlemek için değil, ama onu bulundukları yere çekip öldürebilmek için, örümceğin ağını örmesi gibi, denize bakan yüksek tepelerin üzerindeki kızıl renkli labirenti yaptırdılar. Vezir, gemilerin kızıl sakallı adam, köle ve aslan söylentisini Sudan kıyılarına taşıyacaklarını biliyordu. Er ya da geç el-Buhâri gelecek, labirentlerinde onları arayacaktı. Labirentin son dönemecinde, tuzak bekliyordu onu. El-Buhâri, Zeyd'i hiçbir zaman ciddiye almamıştı, şimdi de en ufak önlem bile almaya gerek görmedi. En sonunda, beklenen gün geldi; İbni Hakan İngiltere'ye vardı, dosdoğru labirentin kapısına dayandı, onun çıkmaz koridorlarında dolaştı ve belki de merdivenin ilk basamağına ayağını henüz atmıştı ki, veziri onu tabandaki kapaklı tuzağın oradan vurarak öldürdü – tabanca kurşunuyla mı, bilmiyorum. Köle, aslanın işini bitirecek, tek bir kurşun da kölenin işini bitirecekti. Sonra Zeyd, bir kayayla her üçünün de suratlarını ezdi. Böyle yapması gerekiyordu; suratı kayayla ezilmiş tek bir adam, ortada bir kimlik sorunu olduğunu akla getirirdi, ama hayvan, kara derili adam ve kral bir dizi oluşturuyorlardı ve ilk ikisi gözönünde tutulduğunda, sonuncusu doğal görünecekti. Allaby'le konuşurken korku içinde olduğuna şaşmamak gerek; korkunç eylemini yeni tamamlamıştı, İngiltere'den kaçıp hazineyi bulacaktı."

Dunraven, Unwin'in sözlerini dalgın bir sessizlik ve belki de inanmazlıkla karşıladı. Karar vermeden önce bir büyük bira daha ısmarladı.

"Benim İbni Hakan'ın aslında Zeyd olabileceğini itiraf ederim," dedi. "Böylesi dönüşümler oyunun klasik kuralları, okurun ısrarla beklediği geleneksel kurmaca gereklerindendir. İtiraf etmeye yanaşmayacağım şeye gelince de senin hazinenin bir bölümünün Sudan'da gömülü olduğu yolundaki varsayımın. Zeyd'in hem kraldan hem de kralın düşmanlarından kaçtığını unutma; birazını gömerek zaman kaybetmektense bütün hazineyi çaldığını düşünmek daha akla yakın. Sonunda, sandıkta tek kuruş bile bulunmaması bütün paranın harcanmış olmasındandır belki de. Nibelungların kırmızı altını gibi tükenmek bilmez olmayan altın tamamen duvarcılara harcanmış olabilir. O zaman İbni Hakan çoktan yenip bitirilmiş bir hazineyi ele geçirmek üzere denizler aşmış demektir."

"Bence yenip bitirilmiş denemez," dedi Unwin. "Vezir bir gâvur adasında, yalnızca kralı kendine çekmek için değil, aynı zamanda krala mezar olsun diye çember biçiminde, büyük bir tuzak kurmaya yatırdı o parayı. Tahminim doğruysa, nefret ve korkuyla hareket etti, hırsla değil. Hazineyi çaldı ve ancak bundan sonra aslında başka bir şeyin peşinde olduğunu farketti. Aslında İbni Hakan'ın ölümünü görmek istiyordu. Kendini İbni Hakan'mış gibi yaptı, onu öldürdü ve sonunda da İbni Hakan *oldu.*"

"Evet," diyerek bu görüşe katıldı Dunraven. "İşe yaramaz serserinin tekiydi; bir tek dileği vardı, o da ölüp de bir hiç olmadan önce, geriye baktığında bir zamanlar kral olmuş olduğunu ya da herkesi kral olduğuna inandırdığını hatırlamak..."

Çeviren Fatih Özgüven

İKİ KRAL VE İKİ LABİRENT[1]

Sözüne güvenilir tarihçilerin anlattığına göre (gerçi her şeyi bilen bir tek Allah'tır) eski zamanlarda Babil'de hüküm süren bir kral varmış. Bu kral bütün mimarlarıyla sihirbazlarını çağırmış ve aklıbaşında hiçbir insanın içine girmeye cesaret edemeyeceği kadar dolambaçlı, girenlerin de yollarını kaybedecekleri kadar ince tuzaklarla dolu bir labirent inşa etmelerini buyurmuş. Böyle bir girişim "küfür" sayılırmış, çünkü insanı şaşırtmak da mucizeler yaratmak da yalnızca Allah'a özgüdür. Gel zaman git zaman, bu kralın sarayına Arap krallarından biri gelmiş; Babilli kral da (konuğunun saflığıyla eğlenmek üzere) konuk kralı labirente sokmuş. Konuk kral labirentte dört dönerek korku ve şaşkınlık içinde çıkış yolunu araya araya akşamı etmiş. Sonunda tek çarenin Allah'tan geleceğini görerek Onun yardımına sığınmış ve çok geçmeden kapıyı bulmuş. Dışarı çıktığında ağzını açıp da tek bir serzenişte bulunmamış. Bunun yerine Babilli krala kendi yurdunda kendisinin de bir labirenti olduğunu

1 *Labirentinde Ölen Kral, İlmi Hakan el-Buhâri* hikâyesinde, Rahip Allaby'nin rahip kürsüsünden anlattığı menkıbedir.

ve Allah nasib ederse bu labirenti bir gün seve seve ona gösterebileceğini söylemiş. Sonra Arabistan'a dönmüş, komutanlarını ve ordularını toplayarak Babil üzerine yürümüş. Talihi öylesine yaver gitmiş ki, ülkenin kalelerini yerlebir etmiş, halkını kılıçtan geçirmiş, kralı da tutsak almış. Onu hızlı giden bir deveye bağlamış ve çöle sürmüş. Üç gün yol almışlar, sonunda galip kral: "Sen zamana sözü geçen, ey çağının en yüce kralı! Sen beni Babil'de sayısız merdivenle, kapıyla, duvarla dolu tunçtan bir labirente hapsetmek istemiştin; işte şimdi de Yüce Allah bana seni kendi labirentime sokma fırsatı verdi. Bu öyle bir labirent ki bunda ne tırmanılacak merdivenler, ne zorlanacak kapılar, ne insanı yorgunluktan bitap düşürecek sonsuz koridorlar, ne de birdenbire önüne çıkan duvarlar var."

Demiş ve Babilli kralın iplerini çözmüş; onu orada, çölün ortasında açlık ve susuzluktan ölmeye bırakmış. *Hayy-ı Lâyemut* (Ölmeyene and olsun).

Çeviren Fatih Özgüven

BEKLEYİŞ

Araba onu Buenos Aires'in güneybatı kesimindeki o sokakta, dört bin dört numaranın önünde bıraktı. Sabahın dokuzu olmamıştı daha; adam, benekli çam ağaçlarını, her birinin dibindeki dörtgen toprak dilimini, küçük balkonlu kibar evlerini, yandaki eczaneyi, boya ve hırdavat dükkânının donuk, eşkenar dörtgen taşlarını hoşnutlukla gözledi. Uzun, penceresiz bir hastane duvarı, sokağın öbür yanındaki kaldırımın arkasına düşüyordu; güneş daha da aşağılarda birtakım şeylerden yansıyordu. Adam bütün bu şeylerin (şimdilik saymaca ve raslansal, ayrıca özel bir düzende olmayan, düşlerde görülen şeyler gibi) zamanla, Tanrı izin verirse değişmez, gerekli ve bildik hale geleceğini düşündü. Eczanenin camında porselen harflerle "Breuslauer" adı yazılıydı; Yahudiler, bir zamanlar Creol'ları yerinden etmiş İspanyolları yerlerinden ediyorlardı; böylesi daha iyiydi; adam, kendi türünden olanların aralarına karışmamayı yeğliyordu.

Taksici, bavulu indirmesine yardımcı oldu; dalgın ya da yorgun görünümlü bir kadın sonunda kapıyı açtı. Taksici,

oturduğu yerden, bozuk paralardan birini geri vercli ona, Melo'daki otelde geçen geceden beri cebinde duran yirmi çentavoluk bir Uruguay demir parası. Adam ona kırk çentavo uzattıktan sonra hemen şöyle düşündü: "Herkesin beni bağışlamasını sağlayacak biçimde davranmalıyım. İki yanlış yaptım: hem yabancı para kullandım hem de yaptığım yanlışı önemsediğimi gösterdim."

Kadının arkasından, girişteki sofayı geçip ilk avluya girdi. Onun için ayrılan oda, iyi ki, ikinci avluya açılıyordu. Karyola demirdi, ustaların elinde, dalları ve sarmaşıkları simgeleyen fantastik kıvrımlarla bükülmüştü. Ayrıca çamdan uzun bir giysi dolabı, bir başucu sehpası, zemine bitişik, kitap dolu bir raf, iki farklı iskemle, bir de leğeni, taşı, sabunlu ve bulanık camdan şişesiyle bir lavabo vardı. Buenos Aires eyaletinin bir haritasıyla bir haç, duvarları süslüyordu: kuyrukları kabarmış kocaman tavuskuşlarıyla bezeli duvar kâğıdı kızıldı. Tek kapı, avluya açılıyordu. Bavulu içeri sokmak için iskemlelerin yerini değiştirmek gerekiyordu. Odayı tutan, gördüğü her şeyden hoşnuttu; kadın adını sorduğunda, Villari dedi; gizli bir meydan okuma anlamında değil, aslında hiç duymadığı utancı hafifletmek için de değil, o addan tedirgin olduğu için, başka bir ad aklına bile gelmediği için. Yoksa düşmanın adını benimsemenin ustaca bir manevra olacağını sanmak gibi edebi bir yanılgıya düşmediği kesindi.

Bay Villari, önceleri evden çıkmadı; birkaç hafta sonra, güneş batarken bir süre dolaşmayı âdet edindi. Bir gece, üç blok ötedeki sinemaya gitti. En arka sıradan bir sıra öne hiç oturmadı, film bitmeden az önce kalktı hep. Yeraltı dünyasına ilişkin trajik öyküler izlediği oluyordu; bu öykülerde yanlışlar vardı kuşkusuz; bu öyküler hiç kuşkusuz kendi önceki yaşamından imgeler içeriyordu; Villari onları umursamadı, çünkü sanatla gerçeğin denk gelebileceği düşüncesi

ona yabancıydı. Bunları zorla da olsa sevmeye çalışıyor, gösteriliş amaçlarını sezmek istiyordu. Roman okuyan kişilerin aksine, kendini asla bir sanat yapıtının kişilerinden biri gibi görmüyordu.

Adresine ne mektup geliyordu, ne de bir sirküler ama o, belli belirsiz bir umutla gazetenin bir köşesini okumayı sürdürüyordu. İkindiüstleri, iskemlelerden birini kapıya yaklaştırıp büyük bir ciddiyetle maté'sini demleyip içiyordu, gözlerini, bitişikteki çok-katlı yapının duvarını kaplayan sarmaşığa dikerek. Yılların yalnızlığı, ona kişinin belleğinde her günün birbirine benzemeye yatkın olduğunu, ama mapushanede ya da hastanede geçse bile şaşırtmalar getirmeyen, en az şaşırtılardan örülme yarı-saydam bir ağ denemeyecek bir tek günün bile olamayacağını öğretmişti. Kapatıldığı başka mekânlarda, günlerle saatleri sayma kışkırtısına kapılmıştı, ama bu mapusluk farklıydı, çünkü bitimsizdi – bir sabah Alejandro Villari'nin öldüğünü haber veren bir gazete gelmediği sürece. Villari'nin *şu anda ölü olması* da sözkonusuydu ama öyleyse bu hayat bir düştü yalnızca. Bu olasılık, tedirgin ediyordu onu, çünkü şans mı, şanssızlık mı sayacağını tamtamına kestiremiyordu; içinden saçma deyip geçti. Geçmiş günlerde, zamanın eksikliğinden değil, girişti̇ği iki-üç eylemin silinmez etkisinden ötürü uzak gibi gelen günlerde su götürmez bir tutkuyla birçok şeyi istemişti; erkeklerin nefretini, bazı kadınların sevgisini çeken bu güçlü istenç, özel bir şey istemiyordu artık; yalnızca direnmek, son bulmamak istiyordu. Maté ile kara tütünün tadı, avluyu gitgide saran gölgelerin büyümesi – bunlar yeterli dürtülerdi işte.

Evde artık ılıtiyarlamış bir kurt köpeği vardı. Villari dost oldu onunla. Onunla İspanyolca, İtalyanca konuştu, çocukluğunun köylü şivesinden izler taşıyan birkaç sözcükle. Villari, şimdiki zamanda yaşamaya çalışıyordu, anısız ve bek-

lentisiz; anının, beklenti kadar da önemi yoktu gözünde. Bulanık bir bakışla, zamanın hammaddesinin geçmiş olduğunu anladığını sanıyordu; zaman o yüzden hemen geçmişe karışıyordu ya. Bir gün, bitkinliği bir hoşnutluk duygusu gibi geldi ona; böyle anlarda, köpekten daha karmaşık sayılamazdı.

Bir gece, ağzının arkalarına ansızın bastıran bir can acısıyla irkilip titremeye başladı. Bu feci mucize birkaç dakika sürdü, sonra sabaha doğru bir daha yokladı. Ertesi gün Villari, dişçiye gitmek üzere bir araba çağırdı; araba, onu Once bölgesindeki bir muayenehaneye götürdü. Orada dişini çektirdi. Bu zorlu sınav sırasında, başkalarından ne daha korkak ne de daha serinkanlıydı.

Bir başka gece, sinemadan dönerken itiştirildiğini fark etti. Öfkeyle, haklı bir hırsla, gizli bir gevşemeyle dönüp terbiyesizle yüzyüze geldi. Kaba bir küfür savurdu; şaşkına dönen öteki adam şaşırdı, kekeleyerek özür diledi. Uzun boylu, genç, siyah saçlıydı, Alman gibi gözüken bir kadınla birlikteydi; o gece Villari, onları tanımadığını mırıldandı durdu. Yine de dört-beş gün sokağa çıkmadı.

Raftaki kitapların arasında *İlahi Komedi* cildi de vardı, Andreoli'nin bildik açıklamasıyla. Meraktan çok görev duygusuyla Villari bu dev yapıtı okumaya girişti; akşam yemeklerinden önce bir kanto okuyor, sonra sırayı aksatmadan notlara bakıyordu. Cehennem cezalarını inanılmaz ya da aşırı bulmadı, ayrıca Dante'nin kendisini son halkaya, Ugolino'nin dişlerinin durmaksızın Ruggieri'nin boynunu kemirdiği bölgeye atacağına inanmıyordu.

Kızıl duvar kâğıdındaki tavuskuşları, ısrarcı karabasanlara yem olmaya mahkûm görünüyorlardı yine de Bay Villari, canlı kuşlardan örülme içinden çıkılmaz, müthiş bir çardağı asla gözlerinin önüne getirmiyordu. Şafak sökerken özü aynı, koşulları değişken bir düş görüyordu. İki adamla Vil-

lari, tabancalarıyla odaya dalıyorlardı, ya da sinemadan çıkarken üstüne çullanıyorlardı ya da üçü birden, aynı anda, onu itekleyen yabancı oluyordu ya da avluda üzüntüyle yolunu bekliyor, onu tanımıyormuş gibi görünüyorlardı. Düşün bitiminde Villari, başucu sehpasının gözündeki tabancasını çıkarıyor (çekmecede tabanca sakladığı doğruydu), adamlara ateş açıyordu. Silahın sesi onu uyandırıyordu ama hep bir düştü gördüğü ve başka bir düşte saldırı yineleniyor, daha başka bir düşte onları yine öldürmek zorunda kalıyordu.

Temmuz ayının kasvetli bir sabahında, yabancıların varlığıyla (açtıkları kapının sesiyle değil) uyandı. Odanın gölgelerinde uzun boylu, o gölgeler aracılığıyla garip bir biçimde yalınlaştırılmış (ürkütücü düşlerde hep daha açık-seçiktiler), tetikte, kıpırtısız ve telaşsız, bakışları silahlarının ağırlığıyla aşağı çekilmişçesine, Alejandro Villari ile bir yabancı, sonunda onu kıstırmışlardı işte. Elini sallayarak beklemelerini söyledi onlara, sonra sanki uykusunu sürdürmek için yüzünü duvara çevirdi. Bunu, onu öldürenlerde acıma duygusu uyandırmak amacıyla mı yapmıştı, yoksa korkunç bir şeyin olacağını kurmak ve onu boyuna beklemekten daha kolay bir yolu mu seçmişti, yoksa –en akla yakını bu belki– katillerin daha önce kaç kereler aynı yerde, aynı saatteki gibi bir düş olmaları için mi?

Tam bu büyüyü sürdürecekken patlayan silah yok etti onu.

Çevıren Tomris Uyar

EŞİKTEKİ ADAM

Bioy Casares, Londra'dan gelirken yanında üçgen bir ağzı ve 'H' biçiminde kabzası olan garip bir kama getirdi; bir dostumuz, İngiliz Kültür Heyeti'nden Christopher Dewey, bu silahların Hindistan'da yaygın olarak kullanıldıklarını söyledi. Bunu söyleyince iki savaş arası o ülkede görevli olduğunu da söylemesi gerekti. ("*Ultra Auroram et Gangen*," dediğini hatırlıyorum, Juvenales'in bir sözünü yanlış alıntılayarak.) O gece bize anlattığı hikâyelerden, şu aşağıdakini aktarmak isterim. Onun anlatışına sadık kalacağım; Allah yardımcım olsun, anlatırken fazladan ayrıntılar ekleyecek ya da hikâyenin Doğulu karakterini Kiplingvari müdahalelerle aşağıya çekecek değilim. Hikâycde, belli bir eskil sadelik olduğunu söylemek gerek, bunun gözden kaçırılması yazık olur – doğruca *Binbir Gece Masalları*'ndan fırlama bir şey.

* ✠ *

Anlatacağım olayların geçtiği coğrafyanın (dedi Dewey) pek önemi yok. Zaten, Amritsar ya da Udh adları Buenos Aires'de kimin için bir anlam ifade eder ki? Yalnızca şu ka-

darını söyleyeyim, o yıllarda bir Müslüman kentinde karışıklıklar hüküm sürmekteydi ve merkezî hükümet düzeni sağlamak için en iyi adamlarından birini oraya yolladı. Şanlı bir savaşçılar klanının üyesi olan bir İskoçyalıydı bu, ve kanında şiddetin mirasını taşıyordu. Yalnızca bir kere gördüm onu, ama kuzgun karası saçları, çıkık elmacık kemikleri, yırtıcı burnu ve ağzı, geniş omuzları, o güçlü Viking çatısı hâlâ aklımdan çıkmaz. Bu gece anlatacağım hikâyede ona David Alexander Glencairn adını vereceğim; bu adlar ona uygun, çünkü demir asayla yöneten kralların adları bunlar. David Alexander Glencairn (onu bu isimle çağırmaya alışmam gerekecek), sanıyorum, korkulan bir adamdı; gelişinin duyulması bile olayları yatıştırmaya yetmişti. Bu gene de onu etkin bir takım önlemler almaktan alakoymadı. Aradan birkaç yıl geçti. Kentteki ve kent civarındaki olaylar yatışmıştı; Sihler ve Müslümanlar çok eskilere dayanan düşmanlıklarını bir yana bırakmışlardı ki, Glencairn birden ortadan kayboldu. Gayet tabii, kaçırıldığı ya da öldürüldüğü söylentilerinin ardı arkası kesilmedi.

Ben bunları amirimden öğrendim, çünkü sıkı bir sansür vardı ve gazeteler Glencairn'in ortadan kayboluşu hakkında hiçbir yorumda bulunmadılar (hatta bunu haber bile yapmadılar.) Hindistan dünyanın kendisinden daha büyüktür diye bir atasözü vardır; kaderi, bir belgenin altına karalanmış bir imza marifetiyle bu kente bağlı olan Glencairn, İmparatorluk yönetiminde küçük bir dişliden başka bir şey değildi. Yerel polisin soruşturmalarından bir şey çıkmadı; amirim, bir sivilin daha az kuşku uyandıracağını ve daha iyi sonuç alacağını düşünüyordu. Üç ya da dört gün sonra (Hindistan'da mesafeler epeycedir,) göreve atandım ve nasıl olmuşsa koskoca bir adamı yutmuş alelade bir şehrin sokaklarında en ufak bir başarı umut etmeksizin araştırmalarıma başladım.

Diyebilirim ki hemen o an, Glencairn'in başına gelenleri açık etmemek üzere planlanmış bir komplonun görünmez varlığını hissettim. Sırra vakıf olmayan ve onu saklamaya yemin etmemiş (bana öyle geliyordu) tek bir kişi yoktu. Sorgulandıklarında, çoğu kişi engin bir masumiyet iddiasıyla karşıma çıkıyorlardı; Glencairn'in kim olduğunu bilmiyorlardı, onu hiç görmemişlerdi, kimsenin ondan bahsettiğini duymamışlardı. Başkaları ise, onu daha demin şu ya da bu kişiyle konuşurken görmüşlerdi, beni alıp bu ikisinin girdikleri evin kapısına kadar götürüyorlardı ama evde onlar hakkında bir şey bilen yoktu, ya da evden daha demin ayrılmış oluyorlardı. Bu gayretkeş yalancıların bazılarına vurup yere indirecek kadar ileriye gittim. Tanıklar isyanımı haklı buluyor ve başka yalanlar uyduruyorlardı. Onlara inanmıyordum, ama söylediklerine kulaklarımı kapatmaya da cesaret edemiyordum. Bir gün akşamüzeri, içinde üzerinde bir adres yazılı bir kağıt parçası bulunan bir zarf verildi bana.

Oraya vardığımda güneş alçalmıştı. Mahalle fakirdi fakat belalı değildi; ev oldukça alçaktı; sokak kapısından baktığımda ardarda uzanan toprak zeminli iç avlular gördüğümü hatırlıyorum, ta gerilerde bir yerde de bir açıklık. Orada bilmediğim bir Müslüman töreni yerine getirilmekteydi; kör bir adam elinde kırmızımsı ahşap gövdeli bir udla içeri girdi.

Ayaklarımın dibinde, bir eşya kadar kıpırtısız, ihtiyar mı ihtiyar bir adam eşikte çömeliyordu. Size neye benzediğini anlatayım, çünkü o hikâyemin önemli bir unsuru. Yaşadığı onca yıl onu ufaltmış, suyun bir taşı ya da kuşaklarca insanın tek bir cümleyi cilalattığı gibi iyice cilalayıp pürüzsüzleştirmişti. Üzerini uzun paçavralar örtüyordu, ya da bana öyle geldi, başının etrafına doladığı bez de o paçavralardan biriydi işte. Alacakaranlıkta, beyaz sakallı esmer yüzünü yukarı doğru kaldırdı. Lafı uzatmadan konuya girdim, artık

David Alexander Glencairn'ı bulmaktan umudu tümüyle kesmiştim çünkü. İhtiyar adam beni anlamadı (belki de duymadı), bu yüzden ona Glencairn'ın bir yargıç olduğunu ve benim onu aramakta olduğumu açıklamak zorunda kaldım. Bunları söylerken bu yaşlı adamı sorgulamanın anlamsızlığını hissettim, yaşanan an artık bir söylentiden öte değildi onun için. Bu adam bana İsyan ya da Ekber hakkında birşeyler anlatabilirdi (öyle düşünüyordum) ama Glencairn hakkında değil. Bana söyledikleri bu kuşkumu doğruladı.

"Yargıç ha!" diye bağırdı cılız bir hayretle. "Bir yargıç her nasılsa kendini kaybetmiş de aranıyor, öyle mi. Ben küçük bir çocukken olmuştu böyle bir olay. Tarih hatırlamıyorum, fakat Nikal Seyn (Nicholson) henüz Delhi surları önünde öldürülmemişti. Geçmiş zaman bellekte sürer gider; o zamanlar olup bitenleri hatırlıyorum tabii. Allah gazaba gelip insanları yanlış yollara sürüklediydi; insanların ağızları küfür, hile ve yalan, dolanla dolmuştu. Ama herkes de kötü değildi, kraliçenin bu ülkede İngiltere'nin yasasını uygulayacak birini yollayacağı söylendiğinde, daha az kötü olanlar sevinmişlerdi çünkü yasa kargaşadan yeğdir. Hristiyan buraya geldi, ama o da çok geçmeden bizi aldatmaya ve ezmeye başladı, korkunç cürümleri gizlemeye, para karşılığı hüküm satmaya başladı. Önce suçu ona bulmadık; dağıttığı İngiliz adaletini kimse tanımıyordu, yeni yargıcın görünürdeki aşırılıklarının belki de bir sebebi vardı, herkesçe malum olmayan bir nedene dayanıyordu. Onun kitabında her şeyin bir nedeni olmalı diye düşünmek istedik, ama dünyanın öbür kötü niyetli yargıçlarıyla benzerliği o kadar görmezden gelinmeyecek gibiydi ki, sonunda onun sadece zalim bir adam olduğunu itiraf etmek zorunda kaldık. Bir zorba olduğu anlaşıldı ve gadre uğramışlar (bir zamanlar ona bağladıkları, boşa çıkan umutların intikamını almak için) onu kaçırıp yargılama fikrini akıllarından geçirmeye

başladılar. Konuşmak yetmezdi; plandan uygulamaya geçmek zorundaydılar. Belki de, çok saflar ve çok gençler dışında hiçkimse bu cüretli planın gerçekleştirilebileceğini düşünmüyordu, ama binlerce Sih ve Müslüman sözlerinde durdu ve günün birinde hepsine imkansız –akılalmaz– gelen şeyi yerine getirdiler. Yargıcı bir yerde kıstırdılar ve şehir dışındaki bir çiftlikte tutsak ettiler. Sonra haksızlık ettiği herkesi biraraya getirdiler, hatta yetim ve dulları da çağırdılar, çünkü bütün o yıllar boyunca celladın kılıcı da boş durmamıştı. Sonunda –belki de işin en zor kısmı burasıydı– yargıcı yargılamak üzere bir yargıç arayıp buldular."

Hikâyenin bu noktasında yaşlı adamın sözü eve girmekte olan birtakım kadınlar tarafından kesildi.

Sonra ağır ağır devam etti:

"Bilinir ki, her kuşakta dünyayı gizlice ayakta tutan, dünyanın temel direği dört insan vardır ve bunların Tanrı önünde de yüzü aktır: bunlardan bir tanesi kusursuz bir yargıç adayı olurdu. Ama yitik ve isimsiz bir halde dünya yüzünde dolaşıp duruyorlar, rastlaştıklarında birbirlerini tanımıyorlarsa ve seçilmiş olduklarının farkında değillerse, nerede bulacaksın onları? O zaman biri, kader bilge insanları elimizden almışsa, delileri arayıp bulalım, diye ortaya çıktı. Bu fikir beğenildi. Mahkeme heyeti Kuran öğrencileri, hukuk doktorları, arslanların adını taşıyan ve tek bir Tanrı'ya tapan Sihler, türlü türlü tanrılara tapan Hindular, evrenin bacaklarını iki yana açmış bir adam biçiminde olduğu öğretisini yayan Mahavira keşişleri, ateşe tapanlar, kara Yahudiler'den meydana geliyordu fakat nihai hüküm bir deliye bırakılmıştı."

Sözünün burası töreni terkeden kişiler tarafından kesildi.

"Bir deliye ki," diye tekrarladı, "Tanrının bilgeliği kendini onun ağzından duyursun ve insanın gururunu utandırsın. Adı unutuldu, belki de hiç bilinmiyordu, o sokaklarda

çırılçıplak ya da paçavralara sarınmış olarak gezen, elinin parmaklarını sayıp duran, ağaçlarla alay eden biriydi."

Sağduyum buna isyan etti. Yargıyı bir deliye bırakmanın mahkemenin değerini sıfıra indirmek olduğunu söyledim.

"Davalı yargıcı kabul etti," oldu cevabı, "belki de işbirlikçilerin onu serbest bıraktıkları takdirde karşılaşacakları riskleri göze alamayacaklarını, sadece bir delinin ağzından idam hükmünü duymayacağını düşündü. Ona yargıcın kim olduğunu söylediklerinde gülmüş, öyle duydum. Mahkeme günlerce gecelerce sürdü, sayıları giderek kabaran tanıklar yüzünden uzamıştı."

İhtiyar durdu. Onu rahatsız eden bir şey vardı. Boşluğu doldurmak için, kaç gün sürdü diye sordum.

"En az ondokuz," cevabını verdi.

Töreni terkedenler sözünü bir kere daha kestiler; şarap Müslümanlarca haramdır, fakat yüzler ve sesler sarhoş yüzleriyle sesleriydi. Biri, yanından geçerken, adama bağırarak bir şey söyledi.

"Tam tamına ondokuz gün," diye düzeltti. "İmansız köpek hükmü dinledi, sonra bıçak onun boğazının tadına baktı."

Yırtıcı bir neşeyle konuşmuştu. Sonra, sesi değişerek hikâyesini bitirdi. "Korkusuzca öldü; en aşağılık insanlarda bile bir parça erdem vardır."

"Bütün bunlar nerede oldu?" diye sordum ona. "Çiftlikte mi?"

İlk kez gözlerimin içine baktı. Sonra tane tane, kelimeleri tartarak açıkladı. "Bir çiftliğe hapsedilmişti dedim, orada yargılanmıştı demedim. Bu şehirde yargılandı, herhangi bir ev gibi, bunun gibi bir evde. Bir evle diğeri arasında bir fark yoktur; önemli olan evin temelinin cennette mi cehennemde mi olduğunu bilebilmek."

Ona işbirlikçilere ne olduğunu sordum.

"Bilmiyorum," dedi sabrını yitirmeksizin. "Bu olaylar çok yıllar önce yaşandı ve unutuldu. İnsanlar belki onların yaptıklarını lanetledi ama Tanrı lanetlemedi."

Bunları söyleyerek ayağa kalktı. Bunu onun beni savdığı anlamına aldım, o andan sonra artık onun için varolmuyordum. Pencap'ın dörtbir köşesinden bir sürü insan çevremizi sardılar, dualar ediyorlar ilahiler söylüyorlardı, neredeyse bir dalga gibi bizi aştılar. Ancak uzun birer koridor sayılabilecek kadar dar avlulardan nasıl olup da bunca insanın çıkageldiğini düşünerek şaşırdım. Komşu evlerden başkaları da geliyordu; duvarların üzerinden atlayıp iniyorlardı sanki. Onları itip küfrederek, zorla içeri girdim. En içerideki avlunun tam ortasında başına sarı çiçeklerden bir taç takılmış çıplak bir adama rastgeldim, herkes onu öpüyor, okşuyordu, elinde bir kılıç vardı. Kılıç kana bulanmıştı, çünkü Glencairn'i öldüren darbeyi vuran kılıçtı. Parçalanmış gövdeyi ta arkalarda ahırların orada buldum.

Çeviren Fatih Özgüven

ALEF*

> O God, I could be bounded in a nutshell and count myself a King of infinite space.
>
> *Hamlet*, II, 2.**

> But they will teach us that Eternity is the Standing still of the Present Time, a *Nunc-stans* (as the Schools call it); which neither they, nor any else understand, no more than they would a *Hic-stans* for an Infinite greatnesse of Place.
>
> *Leviathan*, IV, 46.***

Estela Canto'ya

Ortalığın sıcaktan kavrulduğu o şubat sabahında, Beatriz Viterbo kendini bir an bile korkuya ve duygusallığa kaptırmadan, kahramanca can çekişerek öldükten sonra, Constitucion alanına çıktım ve ilan tahtalarından birine bilmem hangi marka Amerikan sigarasının reklamını yapan yeni bir yafta yapıştırılmış olduğunu gördüm. Bu gözlem beni çok sarstı. Çünkü bu küçük değişikliğin sonsuz bir değişmeler dizisinin ilki olduğunu sezmiştim; ucu bucağı olmayan, duraksız evren Beatriz'den uzaklaşmaya başlamıştı bile. Biraz da hüzünle karışık bir gururla, evren değişebilir ama ben değişmeyeceğim, diye düşündüm. Sonuçsuz kalan hayran-

(*) Alef: İbrani alfabesinin ilk harfi, sayı işareti olarak birim karşılığı.İbrani alfabesinde yazılışı: ℵ – ç.n.

(**) Tanrım! Bir fındık kabuğuna sığıp, gene de kendimi hudutsuz ülkelerin hükümdarı sayabilirdim...

Hamlet, II, 2

(***) Ama biz Ebediyetin, Şimdiki Zamanın durması, (Okullardaki adlandırılışıyla) Bir Nunc-stans (şimdi olma) demek olduğunu öğreteceklerdir; bunu ne onlar ne de başkaları anlar. Mekanın Sonsuz büyüklüğünü, bir Hic-stans'ı da (burada olma) anlamadıkları gibi.

Leviathan, IV, 46

lığımın Beatriz'i zaman zaman sıkmış olduğunu biliyordum; ama şimdi ölmüş olduğuna göre, hayranlığını anısına yöneltebilirdim; bunun ucunda hiçbir umut yoktu, aşağılanma da olmayacaktı. Otuz nisanın Beatriz'in doğum günü olduğunu hatırladım; otuz nisanda Beatriz'in Garay sokağındaki evini ziyaret etmem ve babasıyla kuzeni Carlos Argentino Daneri'ye saygılarımı sunmama hem karşı çıkılamayacak hem de nezaket kuralları açısından yerinde sayılacak bir davranış olacaktı. O karmakarışık sofanın loş ışığında yeniden bekleyecek ve sofada duran fotoğraflarının ayrıntılarını yeniden inceleyebilecektim: Beatriz Viterbo profilden ve renkli; Beatriz 1921 Karnavalı'nda, maskeli; Beatriz kiliseye kabul töreninde; Beatriz Roberto Alessandri'yle evlendiği gün; Beatriz boşandıktan kısa bir süre sonra Atçılık Kulübünde bir yemekte; Quilmes'teki kıyı kasabasında Delia San Marco Porcel ve Carlos Argentino'yla; Beatriz Villegas Haedo'nun armağanı pekinua süs köpeğiyle; Beatriz önden; yandan; gülümserken; eli çenesinde... Orada bulunuşumu eskiden olduğu gibi, alçakgönüllü bir tavırla kitaplar sunarak haklı çıkarmaya çalışmayacaktım – aylar sonra okunmamış olduklarını görmemek için, sonunda sayfalarını önceden açıp götürmeyi akıl ettiğim kitaplar.

Beatriz Viterbo 1929'da öldü. O zamandan beri evine gitmemezlik ettiğim tek bir otuz nisan geçmedi. Genellikle tam yediyi çeyrek geçe gider ve yirmibeş dakika kadar kalırdım. Sonraları her yıl biraz daha geç gitmeye ve biraz daha uzun kalmaya başladım. 1933'te şiddetli bir sağanak imdadıma yetişti ve beni yemeğe alıkoymak zorunda kaldılar. Tabii bu olayı örnek alma fırsatını kaçırmadım. 1934'te, sekizi biraz geçe, büyük bir kutu Santa Fe şekerlemesiyle gittim ve çok doğal bir şey yapıyormuşum gibi yemeğe kaldım. İşte, yavaş yavaş Carlos Argentino Daneri'nin güvenini kazanmam, bu hüzünlü ve umarsız aşk yıldönümleri aracılığıyla oldu.

Beatriz uzun ve narindi, hafif öne eğik dururdu; yürüyüşünde (bu ters benzetmeye izin verilirse) güvensizlikle karışık bir incelik, bir bekleyiş vardı. Carlos Argentino'ysa kırmızı yüzlü ve şişmancaydı, saçları ağarmaya başlamıştı, yüz çizgileri inceydi. Buenos Aires'in güney kesiminde kimsenin adını bilmediği bir kitaplıkta, önemsiz bir görevi vardı. Sözünü geçirirdi ama etkileyici değildi. Yakın zamana kadar geceleri ve tatil günlerini evde oturmak için fırsat sayardı. Aile İtalyan asıllıydı, ama aradan iki kuşak geçtiği halde Carlos Argantino hâlâ "'s"leri İtalyanlar gibi söyler ve İtalyanlar gibi el kol hareketleri yapardı. Kafası durmadan çalışırdı, pek çok şeyi hem de içtenlikle düşünürdü, yalnız bu çabalardan çıkan sonuçlar hep saçma sapan şeyler oluyordu. Bir sürü anlamsız benzetme yapar ve saçma kuruntularla uğraşırdı. Elleri (Beatriz'inkiler gibi) büyük, güzel ve biçimliydi. Bir ara birkaç ay süreyle Paul Fort'a saplandı, ama aslında Paul Fort'un şiirlerinden çok "doruğuna ulaşmış ünü"ne takılmıştı. Ahmakça bir havayla "şairlerin prensidir o" diye yineleyip duruyordu, "onu küçültmeye uğraşman boşuna, hayır-oklarının en zehirlisi bile onu yaralayamayacak."

1941'in 30 nisanında şekerlemelerin yanına bir şişe de Arjantin konyağı katma cesaretini gösterdim. Carlos Argentino tatlı, "ilginç" diye niteledi ve birkaç kadehten sonra çağdaş insan üstüne bir övgüye girişti.

"Ben," dedi, hiç de gereği olmayan bir heyecanla, "çağdaş insanı şöyle görüyorum: en gizli, en kutsal hücresine, sözgelimi şatosunun kulesine bile kapanmış olsa, gene de donanmıştır; telefonlarla, telgraflarla, gramofonlarla, radyolarla, sinema perdeleriyle, göstericilerle, sözcüklerle, tarifelerle, el kitaplarıyla, bültenlerle..." Böylesine donanmış bir adam için sahici bir yolculuğun artık gereksiz olacağını belirtti. Yirminci yüzyılımız Muhammet'le dağın öyküsünü

tersine çevirmişti. Bugün artık dağ çağdaş Muhammet'e geliyordu.

Düşünceleri bana o kadar saçma, sunuş biçimi o kadar tantanalı ve uzun geldi ki, hemen bunlarla edebiyat arasında bir bağlantı kurdum ve niye yazmadığını sordum. Kestirebileceği gibi zaten yazdığını söyledi, bu düşünceleri ve bunlardan hiç de aşağı kalmayan başkaları yıllardır üstünde çalıştığı uzun şiirin "Sunuş" ya da "Kehanet Türküsü" ya da daha yalın bir deyişle "Başlangıç Türküsü" bölümünde yerlerini almışlardı: yalnız, tabii kendinden söz ettirmeden, gürültü koparmadan, tüm evrende çalışma ve yalnızlık diye bilinen ve birbirinden ayrılmaz iki şeye dayanarak yazıyordu. Dediğine göre, önce her şeyi hayal gücünün akışına bırakıyor, sonra araç-gereçlerini çıkarıp bunları törpülüyormuş. Şiir "Yeryüzü" adını taşıyormuş; konu gezegenin anlatılmasıymış ve tabii konu dışına çıkan çok canlı ve atak bölümler de eksik değilmiş.

Kendisinden bana, kısa bile olsa, bir bölüm okumasını rica ettim. Yazı masasının çekmecelerinden birini açtı, kalın bir deste kâğıt çıkardı –kâğıtlar büyük boyda bir bloknotun yapraklarıydı ve üstlerinde Juan Crisóstomo Lafinur kitaplığının anteti basılıydı– ve, son derece keyifli bir sesle okumaya başladı:

Gözlerim, Yunanlı'nınkiler gibi, insanın kentlerini
ve ürününü hil,
İnsanın işlerini ve aydınlıktan kehlibara dönüşen
günlerini;
Hiçbir olguyu değiştirmedim ve çarpıtmadan hiçbir adı–
Giriştiğim voyage işte ...autour de ma chambre.***

(*) Voyage: Yolculuk – ç.n.

(**) Autour de ma chambre: Odanın çevresinde – ç.n.

"Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, çok ilginç bir dörtlük," dedi, yargısını belirterek. "Birinci dize profesörlerin, akademisyenlerin ve Yunancacıların –bilmem yetişmekte olan bilim adamlarını da katmaya gerek var mı– övgüsünü kazanır, bunlar da zaten toplumun azımsanmayacak bir bölümünü oluşturmaktadır. İkinci dize Homer'den Hesiod'a doğru akıyor (böylece daha başlangıçta öğretici şiirin babasına saygılar sunulmuş oluyor), bu arada kökeni Kutsal Kitab'a kadar inen edebi bir geleneğin de yaşatılması ihmal edilmiyor: sıralama ardarda dizme, kümeleme. Üçüncü dize –barok mu? düşüşü mü simgeliyor? Arı biçimleri kutsamanın bir örneği mi?– eşdeğerde iki yarı dizeden oluşmakta. Dördüncüsü, çekinmeden iki ayrı dilde söylenmiş; katkısız eğlencenin verdiği keyfe karşı duyarlı olan herkesin beni kayıtsız şartsız desteklemesini sağlayacaktır. Açık konuşmam gerekirse, ikinci ve dördüncü dizelerin oluşturduğu çarpıcı ve yeni uyak anlayışına da dikkati çekmeliyim –kesinlikle kendime pay çıkarmak istemiyorum– ama dört dizeye edebiyatla dolu otuz yüzyılı kapsayan üç ayrı gönderme sığdırmama olanak sağlayan derin bilgi de gözden kaçmamalı – birincisi Odissea'ya, ikincisi "İşler ve Günler"e,* üçüncü de bize Savoie'lı Xaiver de Maistre'in şen kaleminden miras kalan o ölümsüz uçarılıklara.** Çağdaş sanatın kahkaha gibi bir merheme, oynak bir havaya gereksinmesi olduğu gerçeğini bir kez daha kavramış bulunuyorum. Kuşkusuz, son söz Goldoni'nindir!"

Daneri bir sürü başka dörtlük daha okudu, hepsini gene kendisi övdü ve hepsi de gene uzun açıklamalara yol açtı. Bunların da dikkati çekecek hiçbir yanı yoktu. Bence ilk dörtlükten daha iyi olmadıkları gibi, daha kötü de değildi-

(*) İşler ve Günler: Hesiod'un yapıtı – ç.n.

(**) Xavier de Maistre'in 'Autour cle ma chambre' adlı bir yapıtı bulunmaktadır – ç.n.

ler. Şiirde titiz bir uyarlamanın yanısıra yeteneksizliğe teslimiyet ve oluruna bırakma da vardı; ama bence Daneri'nin yaptığı asıl iş bu şiiri yazmak değil, şiire neden hayran olunması gerektiği konusundaki buluşlarıydı. Ve tabii gösterdiği çabanın bu ikinci evresi kendi şiirini, başkalarının gözünde olmasa bile, kendi gözünde başkalaştırıyordu. Daneri'nin okuma biçimi olağanüstüydü, ama veznin ölçüsü öylesine korkunç bir tekdüzelik içindeydi ki, bu olağanüstülük de ister istemez bir süre sonra azalıyor ve donuklaşıyordu.[1]

Her biri 12 heceden oluşan şu onbeşbin dizelik "Polyonbion"a hayatımda yalnız bir kere göz atma fırsatını bulmuştum; hani Michael Drayton'un İngiltere'nin hayvan ve bitki örtüsünü, sularını, dağlarını, manastırlarının tarihini ve askeri geçmişini anlatan topoğrafik destanı. Hiç kuşkum yok ki, bu konusu sınırlı ama kendi büyük ürün Carlos Argentino'nun aynı derecede muazzam girişiminden gene de daha az sıkıcıydı. Daneri'nin amacı gezegenin tüm yüzeyini koşukla anlatmaktı ve 1941'de Queensland eyaletinin birkaç dönümünü, Ob ırmağı boyunca uzanan bir mile yakın bir alanı, Veracruz'un kuzeyinde bir gazhaneyi, Buenos Aires'in bir mahallesi olan Conception'daki belli başlı dükkânları, Mariana Cambaceres de Alvcar'ın Arjantin'in başkentinde, Belgrano semtindeki villasına ve ünlü Brighton Deniz Müzesi'nin yakınındaki Türk hamamlarını tamamlamış durumdaydı. Daneri bana Avustralya bölümünden de bazı uzun ve çapraşık kısımlar okudu. Bir yerinde durarak,

---

1 Okudukları arasında hiciv türüne giren birkaç dize olduğunu da anımsıyorum. Daneri bunlarda acımasızca kötü şairlere saldırıyordu. Bunun sonuna aşağıdaki dize yazılacak:

Ama ah, ne yazık ki en önemli olguyu unuturlar - GÜZELLİĞİ!

(Bana dediğine göre) amansız ve güçlü düşmanlardan oluşan bir ordu yaratmaktan çekindiği için şiirini korkusuzca yayımlamıyordu.

kendi ürünü olan bir sözcüğü, bir renk adını övdü: "kurşun beyazı". Ona göre bu sözcük gökyüzünü gerçekten "tanımlıyordu", şu uzak kıtanın doğasında da gökyüzü en önemli öğelerden biriydi. Ama bu dağınık ve cansız altı vurgulu dizelerde "Sunuş" denen bölümdeki kadar bile gerilim yoktu. Gece yarısına doğru kalktım.

İki hafta sonra bir pazar Daneri bana telefon etti – herhalde ömründe ilk kez. Saat dörtte evinin bitişiğindeki barın açılış kokteyline birlikte gitmemizi önerdi, "barı ileri görüşlü ev sahiplerim Zunino'yla Zungri –kuşkusuz hatırlayacaksın– açıyorlar. Mutlaka görmek isteyeceğin bir yer."

Sevinçten çok bir boyun eğme duygusuyla kabul ettim. Vardığımızda masa bulmak epey zor oldu. Acımasızca çağdaş döşenmiş olan "bar" beklediğim kadar çirkin değildi; yan masalardaki heyecanlı müşteriler birbirlerine Zunino'yla Zungri'nin barı döşerken parayı bir an bile düşünmediklerini, bu işe yatırım yaptıklarını anlatıyorlardı. Carlos Argentino ışıklandırmayla ilgili bazı özelliklere şaşırmış numarası yaptı (oysa, bana kalırsa hepsini önceden görmüştü) ve ciddi bir tavırla, "istesen de istemesen de, burasının aynı ayardaki başka yerlerden daha çok tutulacağını kabul etmelisin," dedi.

Sonra bana şiirinin değişik yerlerinden dört beş bölümü baştan okudu. Bu bölümleri en sevgili ilkesine; yani dili olabildiğince ağdalı kullanmak ilkesine göre düzeltmişti; ilk yazılışta "mavi" ona yeterli gibi gelmişti, ama şimdi şiir "gökmavi"leri, "çini mavi"leri "deniz mavi"leriyle dolup taşıyordu. Altında yün yıkanan bir sundurmayı iddialı bir biçimde betimlerken "süt beyazı" sözcüğü kendisine fazla kolay gelmişti, "süt gibi beyaz", "sütümsü" gibi sözcükleri seçmişti, bir tanesini de kendi uydurmuştu – "sütsellikte". Bundan sonra, "dobra dobra" konuşarak, bizim kitaplara önsöz yazdırmak yolundaki çağdaş manyaklığımızı yerin

dibine batırdı, "nitekim dâhiler kralı da Qiujote'a kendi yazdığı o eşsiz önsözde bu tutumla alay etmişti". Ama gene de kendi değişik çalışmasının başına dikkat çekecek birkaç söz koymanın işe yarayabileceği kanısında olduğunu teslim etti – "ünlü bir edebiyatçının elinden çıkacak bir nişan, bir kutlama gibi". Şiirin ilk bölümlerini bastırmayı düşündüğünü söyleyerek devam etti. Ben de bunun üstüne bu beklenmedik telefonun niye edildiğini anlar gibi oldum; Daneri benden bilgiçlik kokan şu saçma sapan yazılarına bir önsöz isteyecekti. Ama korkum yersiz çıktı. Carlos Argentino edebiyatçı Alvaro Melian Lafinur'a çeşitli çevrelerde gösterilen saygıyı "sağlam" olarak nitelemesinin hiç de yanlış sayılmayacağını gıptayla karışık bir hayranlıkla belirtti ve eğer ben üstelersem Lafinur'un şiirin giriş bölümüne hoş birkaç söz yazmaktan fazlasıyla memnun olacağını söyledi. Bir tatsızlığa ve yanlışlığa yol açılmaması için de, benim kitabın tartışma götürmeyen iki değerinin – biçimsel kusursuzluğu ve bilimsel şaşmazlığının haberciliğini yapmam gerektiğini belirtti: "Bu geniş çaplı benzetmeler, deyiş biçimleri ve incelikler bahçesinin tümü aslında en küçük ayrıntıya varana kadar gerçeklerden bir adım bile uzaklaşmış değildir." Beatriz'in Alvaro'yla hep çok iyi anlaştığını da ekledi.

Peki dedim –heveslc peki dedim– vc inandırıcı olmak için dc, Alvaro'yla hemen ertesi gün, yani pazartesi konuşmayacağımı, perşembeye kadar bekleyeceğimi, çünkü perşembe günleri Yazarlar Derneği'nde yapılan toplantılardan sonra hep birlikte yemek yediğimizi ve bu yemeklerin daha dostça, içtenlikli bir hava içinde geçtiğini söyledim. (Aslında böyle yemekler yendiği falan yoktu, ama toplantıların perşembe günleri yapılması gelenek haline gelmişti. Carlos Argentino gündelik gazetelere bakarak bunun doğruluğunu denetleyebilirdi, böylece benim verdiğim söze de belli bir gerçeklik payı katılmış oluyordu.) Biraz kehanette bulunа-

rak, biraz atarak, önsöz sorununa geçmeden önce yapıtın alışılagelmişin dışındaki kurgusunu anlatacağını söyledim. Bunun üstüne vedalaştık.

Bernardo de Irigoyen köşesini dönerken önümdeki seçenekleri mümkün olduğu kadar yan tutmadan aklımdan geçirdim. Bu seçenekler şunlardı: a) Alvaro'yla konuşmak ve kendisine Beatriz'in şu kuzeninin (bu açıklayıcı hüsnütabir* Beatriz'in adını söylememe imkân tanıyacaktı) uydurukluk ve karmakarışıklığın sağladığı olanakları sonsuza kadar götüren saçma sapan bir şeyler yazdığım anlatmak; b) Alvaro'ya bütün bunlardan tek laf etmemek. Tembelliğimin beni b şıkkını seçmeye iteceğini de açıkça görüyordum.

Ama cuma sabahı telefon çalacak diye endişelenmeye başladım. Bir zamanlar Beatriz'in artık o geri gelmeyecek sesini ileten, telefon denen bu buluş, şimdi şaşkın Carlos Argentino Daneri'nin abes sitemlerini ve belki de kızgınlığını aktaran bir aygıt durumuna düşecek kadar alçalacaktı. Neyse ki, telefon çalmadı – yalnız içimde kendisi için nazik bir iş isteyen, sonra da bir daha arayıp sormayan bu adama karşı yenemediğim bir öfke birikmeye başladı.

Telefon eski dehşetini yavaş yavaş kaybetti, ama ekimin sonlarına doğru bir gün çaldı, arayan Carlos Argentino'ydu. Altüst olmuş bir durumdaydı, o kadar ki önce sesini tanıyamadım. Hem üzüntülü hem kızgın bir sesle, artık zaptedilmez hale gelen Zunino'yla Zungri'nin zaten şimdi bile gereğinden büyük olan barlarını genişletmek bahanesiyle evine el koymak ve evi yıkmak üzere olduklarını anlattı.

Durmadan, "benim evimi, benim atalarımdan kalan, benim Garay sokağındaki eski ve köklü evimi!" diye yinelerken, bir yandan da kullandığı sözcüklerin müziğine kapılıp acısını unutur gibi oluyordu.

(*) Hüsnütabir: Örtmece söz. Ağır ve kaba bir söz yerine aynı anlamda kullanılan daha ince güzelleştirisi söz - ç.n.

Sıkıntısını anlamak benim için hiç de güç değildi. Elli yaşından sonra bütün değişiklikler insana zamanın geçtiğini gösteren iğrenç simgeler gibi gelir. Üstelik benim için de, gözümde hep Beatriz'in yerini tutmuş olan bir ev söz konusuydu. Üzüntümün kaynaklandığı bu ince kaygıyı açıklamaya çalıştım, ama Daneri beni dinleyecek durumda değildi. Eğer Zunino'yla Zungri bu cüretkâr girişimlerinde direnirlerse, avukatı Zunni'nin fiilen 50.000 dolarlık bir tazminat davası açacağını ve bu parayı ödeteceğini söyledi.

Zunni adı beni etkiledi, bürosu Caseros y Tacuarí gibi garip bir adreste olduğu halde köklü ve güvenilir bir yer diyebilinirdi. Zunni'yi bu iş için resmen görevlendirip görevlendirmediğini sordum. Daneri kendisine hemen o gün öğleden sonra telefon edeceğini söyledi. Sonra biraz duraladı ve çok özel bir açıklamada bulunulurken kullanılan tekdüze ve kişiliksiz bir sesle, şiiri ev olmadan bitiremeyeceğini, çünkü aşağıda, bodrumda bir Alef olduğunu söyledi. Ve Alef'in evrendeki bütün öteki noktaları içeren bir nokta olduğunu açıkladı.

"Bodrumda, yemek odasının altında," diye sürdürdü, üzüntüsüne kendini öylesine kaptırmıştı ki, tumturaklı konuşmayı bile unutuyordu. "O benim – benim. Onu daha çocukken, kendi başıma bulmuştum. Bodrumun merdiveni çok dik olduğu için yengemle amcam inmemi yasaklamışlardı; ama bir keresinde birisinin aşağıda bir dünya olduğunu söylediğini işitmiştim. Sonradan söz konusu ettikleri şeyin modası geçmiş bir küre olduğunu anladım, ama o zaman gerçek dünyayı kastettiklerini sanmıştım. Bir gün evde kimse yokken gizlice aşağı indim, ama ayağım kaydı ve düştüm. Gözlerimi açınca da Alef'i gördüm."

"Alef mi?" diye yineledim.

"Evet, yeryüzündeki bütün yerlerin, her açıdan, açık seçik, birbirine karışmadan, göz kamaştırmadan göründüğü

tek yer, dünyadaki tek nokta. Bu keşfimi kendime sakladım ve her fırsatta oraya girdim. Çocukken bunun bana ilerde şiiri yazabilmem için bahşedilmiş bir ayrıcalık olduğunu anlayamamıştım. Zunino ve Zugri beni benim olandan ayıramazlar – hayır, ve bin kere hayır! Doktor Zunni elindeki yasa kitaplarıyla benim Alef'imin devredilmez olduğunu kanıtlayacaktır."

Kendisiyle mantıklı konuşmaya çalışarak: "Peki, bodrum çok karanlık değil mi?" dedim. "Hakikat direnen bir zihne zorla girmez. Eğer evrendeki her yer Alef'in içindeyse, o zaman bütün yıldızlar, bütün lambalar, bütün ışık kaynakları da içindedir." "Bir yere gitme, hemen gelip göreceğim," dedim. Hayır demesine fırsat bırakmadan da telefonu kapattım.

İnsan bir olguyu birden açık seçik kavrayınca, o zamana kadar kuşkulanmadığı bir sürü şeyin de aslında bu olguyu desteklediğini görüyor. O ana kadar Carlos Angentino'nun deliliğinden kuşkulanmamış olmam beni iyice şaşırttı. Aslını isterseniz bütün Viterbo'lar biraz deliydi. Beatriz (ben kendim bunu sık sık söylerim) neredeyse ürkütücü bir sezinleme gücüne sahipti, ama unutkanlık, dalgınlık, nefret edebilme gibi huyları olan, arada bir zorbalık damarı tutan bir kadın, bir çocuktu ve belki de bunlar hastalıklı bir yapının belirtileriydi. Carlos Argentino'nun deliliği bende haince bir gurur duygusu uyandırdı. İçimizde bir yerlerde birbirimizden hep nefret etmiştik.

Garay sokağına geldiğimde hizmetçi kız kibarca beklememi söyledi. Beyefendi her zaman olduğu gibi bodrumda fotoğraf basıyordu. Kullanılmayan piyanonun üstünde, içinde çiçek olmayan boş ve büyük bir vazonun yanında Beatriz'in abartılarak renklendirilmiş kocaman bir fotoğrafı geçmişe ait olmaktan çok zamanın ötesinde gülümsüyordu. Bizi kimse göremezdi, altedemediğim bir şefkat duygusuyla portreye yaklaştım ve ona: "Beatriz, Beatriz Elena, Beatriz

Elena Viterbo, sevgili Beatriz, artık hiç dönmeyecek olan Beatriz, benim, ben, Borges," dedim.

Neden sonra Carlos geldi. Kuru bir sesle konuşuyordu. Alef'i kaybetmekten başka hiçbir şey düşünmediği belliydi.

"Önce şu uydurma konyaktan bir kadeh iç," diye emretti, "ondan sonra doğru bodruma ineceksin. Seni uyarayım: dümdüz, sırtüstü yatmalısın. Görüş açısının tam bir karanlık, tam bir hareketsizlik içinde belli bir noktaya ayarlanması gerekli. Gözünü yerden ondokuzuncu basamağa dikmelisin. Seni aşağıya bıraktıktan sonra merdivenin kapağını kapatacağım, tamamen yalnız kalacaksın. Etrafta dolaşan kemirgen yaratıklardan korkman gerekmez ama, gene de korkacağını biliyorum. Bir ya da iki dakika sonra Alef'i göreceksin – Simyagerlerle Kabalacıların minik dünyasını, bizim atasözlerine geçmiş gerçek dostumuz *multum in parvo*'yu!*

Yemek odasına geçtiğimizde ekledi: "Tabii, görmezsen, senin bu beceriksizliğin benim deneyimimi geçersiz kılmaz. Haydi şimdi aşağıya. Biraz sonra Beatriz'in bütün hayalleriyle istediğin kadar gevezelik edebilirsin."

Aptalca laflardan sıkıldığım için hemen yola koyuldum. Neredeyse kendi de merdiven kadar dar olan bodrum tuzak çukuru gibi bir şeydi. Gözlerim Carlos Argentino'nun sözünü ettiği küreyi bulmak için boş yere karanlığı araştırdı durdu. Bir köşeye boş şişe kasalarıyla yelken bezinden yapılma çuvallar yığılmıştı. Carlos çuvallardan birini aldı, ikiye katladı ve belli bir noktaya serdi.

"Yastık olarak," dedi, "pek iyi sayılmaz, havı gitmiş, ama birkaç santim daha kabarık olsa, burada hiçbir şey görmeden budala gibi yatarsın ve kendi halinden utanırsın. Haydi, şimdi şu hantal gövdeni yere yay da, ondokuz basamak say bakalım."

(*) Multum in parvo: azda çokluk – ç.n.

Aldığı bütün bu saçma sapan önlemlere uydum ve sonunda gitti. Kapak özenle kapatıldı. Sonradan bir yerden ince bir ışık sızdığını gördüğüm halde, karanlık gene de mutlakmış gibi geldi. Birdenbire içinde bulunduğum tehlikeyi kavradım: bir delinin beni bir bodruma kitlemesine izin vermiştim, üstelik bir bardak dolusu zehir yuvarladıktan sonra! Carlos'un bütün övünmeleri benim vadiden mucizeyi görememe olasılığından duyduğu derin endişeyi gizleyemiyordu, bundan korktuğunu biliyordum. Deliliğinin ortaya çıkmaması, deli olduğunu itiraf etmemesi için Carlos'un beni öldürmesi gerekiyordu. Birdenbire bunaldım; bir yandan da bu bunalım duygusunun içtiğim şeyden değil de, içinde bulunduğum rahatsız durumdan ileri geldiğine kendimi inandırmaya çalışıyordum. Gözlerimi kapattım – gözlerimi açtım. Ve Alef'i gördüm.

Şimdi öykümün anlatılması, aktarılması olanaksız özüne geliyorum. Ve bir yazar olarak çıkmazım da bu noktada başlıyor. Dil tümüyle bir simgeler dizgesidir, bu dizgenin o dili konuşanlar tarafından kullanılması ortak bir geçmişe dayanır. Ama eğer öyleyse, ben zihnimin bütün çabalarına rağmen tümünü kavrayamadığı sınırsız Alef'i sözcüklere nasıl çevirebilirim? Aynı sorunla karşı karşıya kalan mistikler simgelerden medet ummuşlar: Tanrının başını tarif etmek isteyen bir Acem, nasılsa aynı anda bütün kuşlar birden olabilen bir kuştan; Alanus de Insulis merkezi her yerde ve çevresi hiçbir yerde olmayan bir küreden; Ezekiel aynı anda doğuya ve batıya, kuzeye ve güneye doğru hareket edebilen dört suratlı bir melekten söz etmişler. (Bu inanılmaz benzetmeleri boşuna saymıyorum, hepsinin Alef'le bir bağlantısı var.) Belki tanrılar bana da böyle bir benzetme simgesi bahşeder, ama o zaman şu anlattığıma gene uydurmacılık, edebiyat bulaşmış olacak. Yapmak istediğim şey gerçekten de olanak dışı. Çünkü sonsuza kadar giden bir dizinin birimlerini sıralamak

olanaksız. Ben bir tek dev saniye içinde hem fevkalade hem korkunç olan milyonlarca eylem gördüm; hiçbiri de beni, hepsi mekânda aynı noktayı kapladıkları halde, birbirlerini gölgelememeleri, örtmemeleri kadar etkilemedi. Gözlerimin yakaladığı şey eşzamanlıydı, ama şimdi yazacaklarım zaman içinde sıralanacak, çünkü dil sıralayıcıdır.

Ne olursa olsun, hatırlayabildiğim kadarını aktarmayı deneyeceğim.

Basamağın arka kısmında, sağa doğru, neredeyse dayanılmaz bir parlaklıkta, gökkuşağının tüm renklerini içeren bir çember gördüm. Önce döndüğünü sandım, ama sonra bu titreşimin kapsadığı dünyanın sersemleticiliğinden gelen bir yanılgı olduğunu anladım. Alef'in çapı herhalde birkaç santimden fazla değildi, ama tüm âlem gerçekten ve eksiksiz içindeydi. Her şey (sözgelimi bir aynanın yüzü) sonsuzdu; çünkü her şeyi evrendeki açıdan açıkça görebiliyordum. Denizin dalgalanışını gördüm, günün doğuşunu, günün batışını gördüm; Amerika'daki insan yığınlarını gördüm; siyah bir piramidin ortasındaki gümüşrengi örümcek ağını gördüm; parçalanmış bir labirent gördüm, (bu Londra'ydı); bitmez tükenmez sayıda gözün bir aynaya bakar gibi bende kendilerine baktıklarını gördüm; yeryüzündeki bütün aynaları gördüm ve hiçbiri beni yansıtmıyordu; Soler sokağındaki bir arka avluda otuz yıl önce Frey Bentos'taki bir evin girişinde gördüğüm yer çinilerinin aynılarını gördüm; üzüm salkımları, kar yığınları, tütün, maden damarları, buhar gördüm; tümseklerle dolu ekvator çöllerini ve hepsindeki kum tanelerini teker teker gördüm; Inverness'te hiçbir zaman unutamayacağım bir kadın gördüm; dağınık saçlarını, uzun endamını gördüm; göğsündeki kanseri gördüm; bir yan sokakta kurumuş topraktan bir tümsek gördüm, eskiden orada bir ağaç vardı; Adrogue'de bir yazlık ev gördüm; Pliny'nin ilk İngilizce çevirisinin bir kopyasını gördüm –Philemon Hol-

land'ın yaptığı– ve aynı zamanda her sayfadaki her harfi gördüm (çocukken kapalı bir kitabın içindeki harflerin nasıl birbirine karışmadığına, bir gecede kaybolup gitmediğine şaşırdım); Queretaro'daki bir gün batımını gördüm, Bengal'deki bir gülün rengini yansıtır gibiydi; boş yatak odamı gördüm; Alkmaar'da küçük bir odada iki ayna arasında duran bir küre gördüm, aynalar küreyi sonsuz sayıda çoğaltıyorlardı; Hazar denizinin bir kıyısında akşam üstü yeleleri uçuşan atlar gördüm; bir elin enfes kemik yapısını gördüm; bir savaştan çıkan gazilerin resimli kartlar postaladıklarını gördüm; Mirzapur'da bir vitrinde bir deste İspanyol oyun kâğıdı gördüm; bir limonluğun zeminine eğrelti otlarının gölgesinin vurduğunu gördüm; kaplanlar, pitonlar, bizonlar, gel-gitler, ordular gördüm; yeryüzündeki bütün karıncaları gördüm; acem işi bir usturlap gördüm; bir yazı masasının çekmecesinde (ve elyazısı içimi titretti) Beatriz'in Carlos Argentino'ya yazdığı inanılmaz, müstehcen, ayrıntılı mektupları gördüm; Chacarita mezarlığında bulunan çok beğendiğim bir anıtı gördüm; bir zamanlar o eşsiz Beatriz Viterbo olan çürümüş kemikleri ve tozu gördüm; kendi koyu kanımın dolaşımını gördüm; aşkın birleştiriciliğini ve ölümün değiştiriciliğini gördüm; Alef'i her noktadan ve her açıdan gördüm; Alef'te dünyayı, dünyada Alef'i gördüm; kendi yüzümü ve kendi barsaklarımı gördüm; senin yüzünü gördüm; sersemledim ve ağladım; çünkü gözlerim herkesin adını bildiği ve kimsenin bakamadığı o gizli ve ancak tahmin edilebilecek şeyi – tasavvur edilemez âlemi görmüşlerdi.

Sonsuz hayranlık ve sonsuz acıma duydum.

"İşin olmayan yerlere bu kadar uzun süre burnunu soktuktan sonra iyice çarpılmış olmalısın, ha?" dedi nefret ettiğim bir ses keyifle. "Beynini paralasan, bu esin kaynağının bedelini bana yüz yılda bile ödeyemezsin. Kahredici bir gözlem, ha, Borges?"

Carlos Argentino'nun ayakları en üst basamakta dikilmişti. Birdenbire beliren donuk ışıkta kalkmayı becerdim ve "kahredici bir – evet, kahredici" diye geveledim. Sesimin soğuk ve heyecansız tonu beni de şaşırttı. Carlos Argentino biraz da sıkıntıyla devam etti.

"Sahiden her şeyi gördün mü – açık seçik, renkli?"

İntikamımı nasıl alacağımı o an buldum. Bodrumun konukseverliği için Carlos Argentino'ya kendisine acıdığını açıkça belli eden, şefkatli ama biraz gergin ve kaçamaklı bir havayla teşekkür ettim ve bu zararlı büyük kentten, hiçbirimizin gözyaşına bakmayan –inan bana, hiçbirimizin! dedim– evinin yıkılmasını fırsat bilerek uzaklaşmasını önerdim. Alef üstüne tartışmayı sükûnetle ama kesinlikle reddettim. Allahaısmarladık derken de kendisine sarıldım, kırların, açık havanın ve sessizliğin en iyi doktorlar olduğunu yineledim.

Sokağa çıktığımda, Constitucion istasyonunun merdivenlerinden inerken, metroda gördüğüm çehrelerin hepsi bana tanıdık geldi. Artık yeryüzünde hiçbir şeyin beni şaşırtmayacağından korktum; gördüklerimden hiçbir zaman kurtulamayacağımdan korktum. Neyse ki birkaç uykusuz geceden sonra, unutkanlık bir kez daha imdadıma yetişti.

1 Mart 1943'te yazılan ek: Garay sokağındaki o mahut evin yıkılışından altı ay kadar sonra, Procrusto ve Ort. Yayınevi Daneri'nin şiirinin hatırı sayılır derecede uzun olmasından yılmayarak "Arjantin Kesimleri"nden bazı seçmeler yayımladı. Bundan sonra olup bitenleri yinelemek hemen hemen gereksiz. Carlos Argentino Daneri Ulusal Edebiyat Yarışması'nda ikinci ödülü aldı.[2] Birinci ödül Dr. Aita'ya;

2 "Acıyla karışık kutlamalarınla aldım," diye yazıyordu bana. "Kıskançlıktan çatlıyorsun, zavallı dostum –ama boğulur gibi olsan da!– itiraf etmelisin ki, bu kez türbanını halifelere lâyık bir yakut, başlığını tüylerin en kırınızısı taçlandırıyor."

üçüncü ödül Dr. Mario Bonfanti'ye verildi. İnanması zor ama, benim kitabım "Kumarbazın Kartları" bir tek oy bile almadı. Zaferi bir kez daha aptallık ve kıskançlık kazanıyordu! Daneri'yi uzun zamandır göremiyorum. Şiirin başka bazı bölümlerinin basılmak üzere olduğu söyleniyor. (Artık Alef'in karışmadığı) mutlu kalemi şimdi ulusal kahramanımız General San Martin için bir destan yazma görevini yüklenmiş.

Son olarak iki gözlem daha eklemek istiyorum; birincisi Alef'in özü, ikincisi adı üstüne. Bilindiği gibi Alef, İbrani alfabesinin ilk harfidir. Benim öyküındeki garip küre için bu adın kullanılması raslantısal olmayabilir. Kabala'da bu harf hem katışıksız hem sonsuz olan tanrının, En Soph'un, başını tarif etmek için kullanılır; Alef'in hem göğü hem yeri gösteren bir insan biçiminde olduğu da söylenir, bu insan aşağıdaki dünyanın yukardakinin haritası ve aynası olduğunu ifade edermiş. Cantor'un Mengenlehre'sinde Alef sonsuz ötesi sayıların simgesidir;* bu sayıların herhangi bir parçası tümü kadar büyüktür. Bu adı Carlos Argentino'nun kendisinin mi seçtiğini, yoksa bir yerde mi okuduğunu bilmek isterdim –bütün noktaları içeren tek nokta anlamında– Alef'in bodrumda kendisine sunduğu sayısız metinlerden birinde de okumuş olabilir. Şimdi ileri süreceğim şey her ne kadar inandırıcı olmayacaksa da, bence, Garay sokağındaki Alef yalancı bir Alef'ti.

İşte kanıtlarım: 1867'lerde Yüzbaşı Burton İngiliz Konsolosu olarak Brezilya'da bulunmuştu. 1942 Haziranında Pedro Henríquez Urena, Santos'taki bir kitaplıkta Burton'un bir elyazmasına rastladı; burada Doğu'luların İskender Zül Karneyn'e ya da Makedonyalı Alexandre Bicornis'e atfettikleri bir aynadan sözediliyordu. Bu aynanın kristali tüm

(*) Mengenlehre: Matematikte nicelikler öğretisi – ç.n.

dünyayı yansıtıyormuş. Burton başka alâmetler de sayıyordu: Keyhüsrev'in yedi katlı kâsesi, Tarık bin Ziyad'ın bir kulede bulduğu ayna (Binbirgece Masalları, 272); Luciano de Samosata'nın ay üstünde sınadığı ayna (Historia Verdadera, I, 26); Capella'nın Satirikon'unun ilk kitabında Jüpiter'e atfedilen aynaya benzer mızrak; Merlin'in 'yuvarlak ve oyuk... camdan bir dünya gibi duran' evrensel aynası (Faerie Queene, III, 2, 19) – ve şu garip bilgiyi de ekliyordu: "Ancak bu sayılan nesnelerin (hiçbirisinin gerçekten varolmadığı bir yana bırakılsa bile) hepsi yalnızca görsel aygıtlardır. Kahire'de Amr camisinde toplanan müminler camiin orta avlusunu çevreleyen sütunların birinde tüm âlemin yattığı olgusunu bilirler... Tabii, kimse bunu gerçekten göremez, ama sütunun yüzeyine kulaklarını dayayanlar kısa bir süre sonra yoğun bir gürültü duyduklarını söylerler. Cami yedinci yüzyıldan kalmadır; sütunlar da İslâm öncesi dinlerine ait başka tapınaklardan getirilmiştir. Nitekim İbn Haldun'un yazdığı gibi; "Göçebelerin kurduğu devletlerde duvarcılıkla ilgili her konuda yabancıların yardımı esastır."

Şu Alef bir taşın yüreğinde mi? O bodrumda her şeyi gördüğüm zaman Alef'i mi gördüm, ve şimdi unuttum mu? Zihinlerimiz elek gibi, unutkanlık içeri sızıyor; ben de aradan geçen yıpratıcı yılların etkisiyle Beatriz'in belleğimdeki yüzünü çarpıtıyorum ve yitiriyorum.

Çeviren Fatma Akerson

EPİLOG

Emma Zung (Cecilia Ingenieros'dan aldığım bu ilginç konu aslında yazıdaki çekingen anlatım biçiminden çok daha olağanüstü) ve iki gerçek olayı aktarmayı amaçlayan *Savaşçı ve Tutsağın Öyküsü*'nün dışında bu kitaptaki bütün diğer öyküler fantastik. İlk öykü üzerinde en fazla çalışılmış olanı; ölümsüzlüğün insanlar üzerinde yaratacağı etkiyi konu alıyor. Ölümsüzler için bir etik araştırması olan bu öyküyü *Ölü* izliyor: Azevedo Bandeira bu öyküde Rivera'lı ya da Cerro Largo'lu bir adam; kaba saba bir güzel insan, Chesterton'un Sunday'inin bir tür zenci-melez ve kaçak köle versiyonu. (*Decline and Fall of the Roman Empire*'ın XXIX bölümünde benzer bir yazgı, Otálora'nın yazgısı anlatılıyor, ama Azevedo Bandeira'nın yazgısı onunkinden çok daha yüce ve inanılmaz.) *Tanrıbilimciler*'in bir düş olduğunu söylemem yeterli, melankolik bir kişisel kimlik arayışı düşü; *Tadeo Isidoro Cruz* ise Martin Fierro üzerine eleştirel bir yorum. *Asterión'un Evi*'ni ve zavallı kahramanının özyapısını Watts'ın 1896'da yaptığı bir tuvale borçluyum. *Öteki Ölüm* Pier Darniani'nin anlattıklarının ışığında zaman üzerine bir

fantezi. Son savaşta Almanya'nın yenilmesini hiç kimse benim kadar istemiş olamaz; Almanların trajik yazgısına da hiç kimse benim kadar üzülmemiştir; *Deutsches Requiem*, Almanya hakkında hiçbir şey bilmeyen "Almanseverlerimizin" arkasından ağlamayı bilemedikleri, anlamayı bile denemedikleri bu yazgıyı kavramak amacıyla yazıldı. *Tanrının Elyazısı* cömertçe yargılandı; jaguar beni bir Kabalacı ya da bir tanrıbilimcinin savlarını "Qaholom piramidinin sihirbazı"na söyletmeye zorladı. *El Zahir* ve *El Aleph*'de Wells'in *The Cristal Egg*'inin (1899) etkisini görür gibiyim.

J.L.B.

Buenos Aires, 3 Mart 1949

Sondeyiş, 1952: Bu yeni baskıya dört öykü daha ekledim. *Labirentinde Ölen Kral, İbni Hakan El Buhari* ürkütücü adına karşın pek anılmaya değer değil (olmadığına beni inandırdılar). Bu öykünün, kopyacıların Binbir Gece elyazmalarını çoğaltanların araya sıkıştırdıkları, sağduyulu Galland'ın ise es geçtiği *İki Kral ve İki Labirent*'in üzerine bir çeşitleme olduğunu düşünebiliriz. *Bekleyiş* için, on yıl kadar önce, Tanrı'ya verilen sayının 231 olduğundan başka hiçbir şey hatırlamadığım Brüksel Bibliyografya Enstitüsü'nün el kitabına göre kitap sınıflandırması yaptığımız sırada Alfredo Doblas'ın bana okuduğu bir polisiye kronikten esinlendiğimi söyleyebilirim. Kronikteki kahraman Türk'tü, ben onu daha kolayca anlamak, anlatabilmek için İtalyan yaptım. Buenos Aires'te, Paraná sokağının köşesindeki evin bir anlık ve yinelenen görüntüsü bana *Eşikteki Adam* adım verdiğim öyküyü yazdırdı; inanılmazlığını biraz çekilir hale getirmek için öyküyü Hindistan'da geçiyormuş gibi anlattım.

J.L.B.

Çeviren Peral Bayaz